

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra studií občanské společnosti

Bc. Tereza Čarnogurská

**Fotbaloví fanoušci jako součást
občanské společnosti**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Marek Skovajsa, M.A., Ph.D.

Praha, 2012

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval/a samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužil/a k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.

V Praze dne 27.6.2012

.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu této práce za trpělivost a vstřícnost při konzultacích a celé rodině za dlouhodobou podporu při studiu.

Obsah

1 Úvod	1
2 Cíle práce	3
3 Teoretická východiska	4
3.1 Sdružování a občanská společnost	4
3.1.1 Historie vývoje chápání občanské společnosti	4
3.1.2 Současné teoretické vymezení pojmu	8
3.1.3 Cíle a motivace vzniku subjektů občanské společnosti	11
3.1.4 Typologie subjektů občanské společnosti	14
3.1.5 Neobčanská společnost	16
3.2 Sociální hnutí a subkultury.....	18
3.2.1 Vývoj a definice pojmu sociální hnutí	18
3.2.2 Nová sociální hnutí	21
3.2.3 Role sociálních hnutí ve světě fotbalových fanoušků	24
3.2.4 Subkultura	25
3.2.5 Subkulturální proudy mezi fotbalovými fanoušky	28
3.2.6 Hnutí versus subkultura.....	30
3.3 Svět fotbalových fanoušků	31
3.3.1 Bezpečnostní perspektiva	35
3.3.2 Sociálně-preventivní perspektiva.....	39
3.3.3 Etnografická perspektiva.....	41
4 Metodologie	49
4.1 Strategie výzkumu	49
4.2 Metody získávání dat	50
4.2.1 Studium dokumentů	50
4.2.1.1 Analyzované materiály	51
4.2.2 Pozorování	52
4.2.2.1 Zúčastněné pozorování	52
4.2.2.2 Nezáúčastněné pozorování	53
4.2.3 Rozhovory	54

4.3 Interpretace dat.....	55
4.4 Hodnocení kvality výzkumu a etické otázky.....	56
4.5 Základní výzkumné otázky.....	57
5 Fotbaloví fanoušci a občanská společnost.....	58
5.1 Role občanské společnosti ve světě fotbalových fanoušků	58
5.2 Důvody vzniku organizací občanské společnosti na popud fotbalových fanoušků – motivace, cíle, poslání	61
5.2.1 Vliv nových médií na vznik fanouškovských organizací	67
5.3 Typologie organizací občanské společnosti zakládaných fotbalovými fanoušky	69
5.3.1 Neformální uskupení	71
5.3.1.1 Skupiny přátel, fanouškovské skupiny.....	71
5.3.1.1.1 Charakteristika	71
5.3.1.1.2 Příklad fanouškovské skupiny	76
5.3.1.2 Ultras	78
5.3.1.2.1 Charakteristika	78
5.3.1.2.2 Příklady ultraskupin	84
5.3.1.3 Hooligans.....	88
5.3.1.3.1 Charakteristika	88
5.3.1.3.2 Příklad chuligánské skupiny	92
5.3.1.4 Fanouškovské iniciativy.....	94
5.3.1.4.1 Charakteristika	94
5.3.1.4.2 Příklady fanouškovských iniciativ	95
5.3.2 Formální skupiny	98
5.3.2.1 Fankluby.....	98
5.3.2.1.1 Charakteristika	98
5.3.2.1.2 Příklady fanklubů	101
5.3.2.2 Fanprojekty a další organizace zaměřené na sociálně-preventivní práci s fanoušky	105
5.3.2.2.1 Charakteristika	105
5.3.2.2.2 Příklady sociálně-preventivních organizací.....	108
5.3.2.3 Advokační organizace	112
5.3.2.3.1 Charakteristika	112
5.3.2.3.2 Příklady advokačních organizací	113
5.3.2.4 Na cíl zaměřené organizace.....	115

5.3.2.4.1 Charakteristika	115
5.3.2.4.2 Příklady na cíl zaměřených organizací	115
5.3.2.5 Střešní organizace	119
5.3.2.5.1 Charakteristika	119
5.3.2.5.2 Příklady střešních organizací	120
5.3.2.6 Fanouškovské fotbalové kluby	122
5.3.2.6.1 Charakteristika	122
5.3.2.6.2 Příklady fanouškovských klubů	123
5.3.3 Srovnání českých organizací s organizacemi zahraničními	125
5.4 Aktivity těchto organizací, participace na životě společnosti	126
5.4.1 Příklady ovlivňování veřejné politiky	128
5.5 Fanouškovské organizace a občanská společnost	130
5.6 Sociální hnutí versus subkultura mezi fotbalovými fanoušky	132
6 Závěr	137
Resumé	142
Seznam využité literatury a zdrojů	143
Literatura	143
Webové stránky	152
Zákony	154
Rozhovory	155
Analyzované dokumenty	155
Slovník základních jmen a pojmů	159
Rejstřík	162
Seznam příloh	165

Bibliografický záznam

Čarnogurská Tereza 2012. *Fotbaloví fanoušci jako součást občanské společnosti*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta humanitních studií. 165 stran. Vedoucí diplomové práce PhDr. Marek Skovajsa, M.A., Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce „Fotbaloví fanoušci jako součást občanské společnosti“ nahlíží na fenomén fotbalového fanouškovství z hlediska vztahu fanouškovských uskupení k občanské společnosti. Po úvodní části a cílech práce, přičemž tím hlavním je základním způsobem popsat a klasifikovat rozmanité formy sdružování fotbalových fanoušků, následuje teoretická část, která se zaměřuje na tři hlavní okruhy témat: občanskou společnost, sociální hnutí a subkultury a na svět fotbalových fanoušků. V empirické části autorka prezentuje výsledky svého kvalitativního výzkumu, přičemž využíváno bylo zejména metod zúčastněného a nezúčastněného pozorování, neformálních rozhovorů a studia dokumentů. Autorka předkládá vlastní typologii fanouškovských skupin a organizací a popisuje jejich aktivity v rámci občanské společnosti. V závěru shrnuje odpovědi na výzkumné otázky. Práce je opatřena resumé, seznamem literatury, rejstříkem, slovníkem jmen a pojmů a třemi přílohami.

Klíčová slova

fanouškovství, občanská společnost, fotbal, sport, fanouškovská sdružení, fanoušci, ultras, chuligáni

Abstract

The diploma thesis „Football Supporters as a Part of Civil Society“ deals with the phenomenon of football supporterism from the perspective of the relationship between fan groupings and civil society. After the introduction and the aims of the thesis, where the main aim is the basic description and classification of various forms of grouping of football fans, follows the theoretical part focusing on three main topics: civil society, social movements and subcultures and the world of football supporters. In the empirical part the author presents the results of her qualitative research using particularly methods of participant as well as non-participant observation, informal interviews and the study of documents. The author introduces her own typology of fan groups and organizations and describes their activities within the civil society. In the final part she summarizes the answers to the research questions. The thesis is supplied with a summary, a list of sources, an index, a glossary and three appendices.

Keywords

supporterism, civil society, football, sport, supporters' associations, fans, ultras, hooligans

1 Úvod

„Jsou to fanoušci, kdo vlévá krev do žil profesionálního fotbalu. Bez svých fanoušků by profesionální fotbal nebyl o moc jiný než amatérský sport nebo koníček. Zatímco většina hráčů a trenérů mění kluby v průběhu své kariéry, fanoušci si zachovávají svou oddanost v dobrém i ve zlém a zůstávají věrni svému týmu. Jsou základním kamenem svých klubů. Samozřejmě, v dobrých časech může podpora a zájem o klub vzrůst, ale když přijdou časy zlé, jsou to právě věrní příznivci, kdo se snaží situaci zachránit.“

Michel Platini, prezident UEFA (UEFA 2011a, s. 3)

Kdo jsou vlastně fotbaloví fanoušci? Tuto otázku si neklademe příliš často. Možná nás ani nenapadlo si ji položit. Z médií se dozvídáme, buď že fanoušci jsou zvěř¹, nebo se o nich naopak hovoří v superlativech. Realita fanouškovského světa se v médiích odrazí jen málokdy, a tak není divu, že většina společnosti vlastně netuší, že fanoušci nejsou jen „hodní“ a „zlí“, a už vůbec netuší, že jejich skupiny a organizace se nevěnují jen tomu, jak se na fotbale opít nebo poprat.

Také z tohoto důvodu jsem si pro svou diplomovou práci vybrala téma na první pohled zarážející: Fotbaloví fanoušci jako součást občanské společnosti. V čem jsou vlastně fanoušci „občanští“? Není mým záměrem tvrdit, že k násilí na fotbalových stadionech nedochází a že někteří fanoušci nejsou násilníci nebo extremisté. Nebyla by to pravda. Mým cílem v této práci však je poukázat na skutečnost, že sociální realita fotbalových fanoušků je mnohem komplikovanější a ve skutečnosti mnohem barvitější, než by se mohlo na první pohled zdát.

Fanoušci skutečně jsou tím, kdo „vlévá krev do žil profesionálního fotbalu“, jak v úvodním citátu podotkl prezident Evropské fotbalové asociace. V případě fotbalu to nemůže být jen klišé. Fotbal je světovým sportem číslo jedna a sportem, v němž se točí nejvíce peněz právě proto, že se těší všeobecnému zájmu mnoha fanoušků. Právě proto, že místní fotbalový klub je reprezentantem komunity (srov. např. Laclemece, 2002), ať už se jedná o velkoklub světového formátu pocházející z velkoměsta, nebo o vesnický oddíl „z horní dolní“. Fotbal má neuvěřitelnou schopnost spojovat i rozdělovat a právě tento jeho

¹ např. (Svačina, 2012), (Štádler, Skramlík, 2011), (Šťastna, 2012)

charakter ho činí tak přitažlivým. Pokud fandíte nějakému klubu, máte jistotu, že „někam“ patříte.

V práci, kterou právě začínáte číst, se pokusím základním způsobem čtenáře seznámit s jedním z důsledků tohoto specifického charakteru, a to s existencí různých fanouškovských skupin a organizací. Zaměřovat se budu výhradně na fotbalové fanoušky. Už tak se jedná o velmi rozsáhlé téma a nepovažuji za vhodné jej dále rozšiřovat o případy fanouškovských organizací vznikajících při jiných sportech (např. hokej).

Tato studie odráží především realitu českého fanouškovského světa, nicméně jsem považovala za důležité zmínit se také o vybraných zahraničních skupinách nebo organizacích v zájmu dokreslení představy o rozmanitosti světa fotbalových fanoušků (některé typy organizací zatím v České republice k nalezení nejsou, nebo nefungují na takové úrovni jako jejich zahraniční obdoby).

Na následujících stránkách se čtenář postupně seznámí s cíli práce (2. kapitola), s teoretickým (3. kapitola) a metodologickým (4. kapitola) zakotvením výzkumu a se stručnou historií zkoumání fotbalových fanoušků (podkapitola 3.3). Pak již bude následovat část seznamující se závěry vzešlymi z proběhlého výzkumu (5. kapitola). V závěru se pokusím stručně odpovědět na sérii výzkumných otázek.

Ambicí této práce jistě není přinést všeobjímající výčet občanských interakcí vyskytujících se ve fanouškovském světě. Její ambicí však je poukázat na netradiční téma „občanskosti“ v souvislosti s fotbalovými fanoušky a pokusit se rozklíčovat spleť forem i aktivit takových skupin a organizací. Kdo demonstruje za dostavbu stadionů? Kdo pořádá sbírky pro chudé? Kdo se stará o preventivní aktivity pro rizikovou mládež? Kdo lobbuje za změnu legislativy? Kdo zajišťuje právní podporu nespravedlivě stíhaným? Odpověď na všechny tyto otázky je jednotná: fanoušci, respektive někteří z nich. Mým záměrem je, aby po přečtení této práce čtenář byl schopen rozlišit mezi jednotlivými formami fanouškovských organizací a odpovědět na výše zmíněné otázky konkrétněji.

2 Cíle práce

Snahou této práce bude zmapovat rozmanitost skupin a organizací, které jsou zakládány fotbalovými fanoušky. Až doposud bylo na fanoušky nahlíženo především jako na bezpečnostní problém, i proto se většina odborných prací, nebo mediálních výstupů věnovala problematice diváckého násilí, respektive fenoménu fotbalového chuligánství. Mým cílem bude poukázat na občanství fotbalových fanoušků.

Hovořit o fanoušcích jako o občanech, ačkoliv jimi všichni jsou, není vůbec obvyklé, velká část skupin a organizací, jež fanoušci tvoří, však rysy aktivního občanství vykazuje. Cíle této práce bych tedy shrnula do následujících okruhů:

- Upozornit na rozmanitost fanouškovských struktur a pokusit se sestavit jejich typologii.
- Hledat zdůvodnění vzniku fanouškovských organizací a jejich motivace k působení.
- Zmapovat aktivity těchto organizací a jejich participaci na životě společnosti.
- Pokusit se najít roli a místo, jež fanouškovské organizace v oblasti občanské společnosti zaujímají.

Upozorňuji, že cílem této práce není do detailu zmapovat různorodé projevy a aktivity fanouškovských skupiny a organizací. Cílem je především pokusit se základním způsobem popsat a klasifikovat rozmanité formy sdružování fotbalových fanoušků, motivy a míru jejich angažovanosti v občanské společnosti. Jde především o to, otevřít prostor pro pochopení širě zkoumané problematiky a přednést neortodoxní náhled na prostředí fotbalových fanoušků bez předchozích předsudků způsobených koncentrací pozornosti na jeden aspekt související pouze s částí fanouškovského spektra, a tím je násilí.

Na tomto místě je třeba zdůraznit, že formulování výše zmíněných cílů významně ovlivňuje výslednou podobu této práce. S ohledem na dosavadní neprozkoumanost tématu a skutečnost, že uchopení tématu fotbalového fanouškovství v souvislosti s občanskou angažovaností je velmi nezvyklé, považuji za nutné nejprve problematiku dostatečně popsat a alespoň základním způsobem klasifikovat. Hlubší teoretická analýza jednotlivých jevů by byla nad rámec této práce.

3 Teoretická východiska

3.1 Sdružování a občanská společnost

Mezi základní občanská práva v demokratické společnosti patří sdružovací právo, které občanům umožňuje svobodně se sdružovat bez povolení státního orgánu². Toto právo bývá porušováno v autoritářských režimech, které ve svobodě jednotlivců i společnosti vidí možná rizika destabilizace vládnoucího pořádku.

Pod pojmem občanská společnost si lze představit sdružování neformálního i formálního charakteru, hnutí a iniciativ, spolků, společností, církví, asociací, svazů, klubů, sborů a dalších subjektů, které prostřednictvím své spolkové činnosti sledují nejrůznější cíle (Skovajsa et al., 2010). K tomuto pojetí pojmu občanská společnost v dnešním chápání však vedla historicky poměrně dlouhá cesta, kterou se, vzhledem k omezenému rozsahu této práce, pokusím shrnout v následujících odstavcích naprosto základním způsobem.

3.1.1 Historie vývoje chápání občanské společnosti

Přestože se pojem „občanská společnost“ objevuje již mnohem dříve, počátky jeho vývoje v takovém smyslu, v jakém jej chápeme dnes, můžeme zpozorovat v průběhu 18. století (Skovajsa et al., 2010). V dřívějším pojetí byla občanská společnost považována za synonymum politické moci (Müller, 2003, s. 24; Barša a Císař, 2004), zatímco dnes ji chápeme spíše jako její protiklad a obrannou hráz proti rozpínavosti státní moci (Müller, 2003, s. 28). Ještě John Locke na konci 17. století používal tento termín v jeho starém významu, ačkoliv rozvíjením myšlenky nezadatelných přirozených práv již sám pokládal základy k jeho novému chápání (Skovajsa et al., 2010). Například Charles Louis Montesquieu, Jean Jacques Rousseau či Adam Ferguson však již chápali občanskou společnost jakožto protiklad vůči státní moci (Müller, 2003, s. 24).

Kanadský filosof Charles Taylor spatřuje předpoklady ke vzniku občanské společnosti již ve středověkém vývoji. Svou roli dle něj sehrává středověká představa společnosti, která není identická se svou politickou organizovaností. Na rozdíl od starých Řeků nebo Římanů, pro něž byla společenská identita definována jejich „politeiou“, tak ve středověku vyvstává otázka, co dává společnosti její identitu. Politická autorita je ve

² V České republice je sdružovací právo garantováno zákonem č. 83/1990, o sdružování občanů, Ústavou České republiky a Listinou základních práv a svobod.

středověku podle Taylora pouze jedním z mnoha orgánů a idea společnosti, která není identická se svou politickou organizovaností, se stává jedním z klíčových kořenů myšlenky občanské společnosti a západního liberalismu (Taylor, 1995 s. 210-211). Dalším významným faktorem pro rozvoj myšlenky občanské společnosti byla role latinského křesťanství, které umožnilo rozvoj myšlenky církve coby vlastní nezávislé společnosti. Křesťané tak vlastně žili ve dvou společnostech, světské a duchovní, aniž by jedna z nich byla podřízena té druhé (ibid. s. 211). Mezi další předpoklady vzniku občanské společnosti podle Taylora patří vývoj zákonné představy osobních práv, existence relativně nezávislých a samovládných měst a vytvoření standardních politických struktur (ibid. s. 211-212). Taylor tedy poukázal na fakt, že středověký vývoj položil základy k diferencovanému myšlení, lidé vnímali mnohost autorit na několika úrovních a přestali společnost ztotožňovat s politickou mocí, což umožnilo rozvoj myšlenky nezádatelných přirozených práv člověka a posléze i konceptu občanské společnosti coby protikladu a regulativu státní moci.

Vývoj myšlení o občanské společnosti ovlivňovaly dvě klíčové filosofické tradice – lockovská a montesquieovská (Müller, 2003, s. 30). Zatímco Locke kladl důraz na nepolitickou dimenzi společnosti, kde je vláda založena na důvěře, Montesquieu naopak viděl nutnost její politické organizace (ibid.). Přestože Locke ještě nezacházel s pojmem občanská společnost v dnešním slova smyslu, jeho formulace myšlenky nezádatelných přirozených práv se již této definici blíží. Locke vidí autoritu státní moci jakožto instituci stvořenou a legitimizovanou lidmi, kteří se začali sdružovat, aby lépe ochránili svá přirozená práva. V případě, že by stát začal tato jejich práva porušovat, stává se tímto krokem nelegitimním a může dojít ke svržení veřejné moci (Skovajsa et al., 2010, s. 65). Přirozený zákon je tedy založen na svobodě jednotlivců (Müller, 2003, s. 31).

Na tento liberální koncept navázali skotští osvícenci Adam Ferguson a Adam Smith. Ferguson si všiml, že ve společnosti dochází k dělbě práce a nezávislé občanské sdružování brání státu v rozpínavosti veřejné moci. Druhý jmenovaný upozorňoval především na samoregulační schopnosti trhu – občanskou společnost zde tvoří jednotlivci, kteří tyto vztahy udržují z vlastního zájmu. Pro takovou společnost je nezávislost vůči státu zásadní (Skovajsa et al., 2010, s. 65). Právě v tolik citovaném konceptu „neviditelné ruky trhu“ tak můžeme spatřit základy tržního pojetí konceptu občanské společnosti.

Taylor (dle Müller 2003, s. 44-53) uvádí dvě formy občanské společnosti, v nichž může společnost dosáhnout jednoty mimopoliticky: trh a veřejnost. Tržní pojetí, které

představuje právě například Adam Smith, klade důraz na proces, při němž se ekonomika svým přirozeným vývojem sama odpolitizuje. Pojetí občanské společnosti jako veřejnosti je pak založeno především na veřejném mínění, jež si veřejnost utváří a jež je produktem reflexe, vypracovává se v debatách a diskusích a stává se něčím, co je drženo společně jakožto konsensus (ibid.). Právě schopnost tohoto „veřejného rozvažování“ charakterizuje Habermasovu „občanskou veřejnost“, jež je podle různých autorů odlišná například od masové nebo totalitární veřejnosti, které jsou ohroženy „znásilňováním“ svého mínění (Potůček et al. 2008, s. 230)³.

Montesquieu na rozdíl od Locka předpokládal existenci silné a neodstranitelné monarchistické vlády (Müller, 2003, s. 33). Aby moc takové vlády nebyla zneužívána a nesměřovala tak k despotismu, musí být omezena právem. Hlavní podmínkou funkčnosti takového systému Montesquieu spatřuje v přísném oddělení moci výkonné, zákonodárné a soudní, kde se jednotlivá tělesa navzájem kontrolují a hlídají. Svobodná monarchie je tak jakousi rovnováhou mezi centrální autoritou a počtem asociací, ze kterých musí být složena (ibid.).

Spojnici obou těchto tradic přinesl německý filosof Georg Wilhelm Friedrich Hegel ve svém díle *Základy filosofie práva*. Občanskou společnost označuje jakožto sféru mezi rodinou a státem, která je nesoukromá a přitom mimopolitická (Müller, 2003, s. 38). Identická tedy není ani se státem, ani s rodinou, přičemž ale bez státu nemůže vzniknout, jak podotýká sám autor:

„Občanská společnost je diference, která vstupuje mezi rodinu a stát, i když její utváření probíhá později než utváření státu; neboť jakožto diference předpokládá stát, který jí musí předcházet jako něco samostatného, aby mohla existovat.“

(Hegel, 1992, s. 219)

Právě idea závislosti existence občanské společnosti na státu koresponduje s montesquieuovskou tradicí. Nicméně centrální úlohu ve sféře občanské společnosti hraje podle Hegela samoregulující ekonomika, což odpovídá naopak liberálnímu proudu (Müller, 2003, s. 39). Hegel chápe občanskou společnost jakožto prostředek sjednocení lidu se státem, přičemž podmínkami této jednoty jsou svoboda a rovnost (ibid., s. 41).

³ Více k utváření a vývoji občanské veřejnosti viz Habermas, Jürgen. 2000. *Strukturální přeměna veřejnosti*. 2. vydání. Praha: Filosofia

Občanská společnost je tedy v Hegelově pojetí prostorem, jenž se rozpíná mezi rodinou a státem a zahrnuje tři roviny: trh, soukromé právo a korporace společně s policií⁴ (Skovajsa et al., 2010, s. 66-67).

I v pozdější době si Lockův i Montesquieuův koncept našly pokračovatele. Montesquieuův požadavek konstituce moci prohlubuje Francouz Alexis de Tocqueville, který si při svém pobytu v „Novém světě“ všímá fungování demokratického zřízení. Tocqueville identifikuje význam občanských sdružení pro udržení demokracie. Sdružování se kolem zájmů napomáhá k udržení svobody společnosti (Müller, 2003, s. 57) a tato svobodná sdružení fungují jako protiváha vlády a jejich aktivita napomáhá k tomu, aby se politická vláda veřejné moci nezvrhla v despotii (Skovajsa et al., 2010, s. 67).

Na liberální koncept navazuje např. Friedrich August von Hayek, který se zabývá otázkou, jak uspořádat společnost, aby lidé mohli co nejlépe sledovat své individuální i společné zájmy. Jedná se o ekonomistické pojetí, Hayek zdůrazňuje, že v tržním řádu („katallaxi“) dochází k uspokojování potřeb druhých nevědomě. Solidarita je dle něj dědictvím z kmenové společnosti a je nebezpečná. Úkolem zákonodárce by mělo být stanovení takových pravidel, která zvyšují šance pro všechny tím, že zvýší počet příležitostí, které se naskytanou „neznámým“ lidem. Jedinec tedy nemá nárok na stejné šance, nárok jedince je pouze v uplatňování takových pravidel, která pravděpodobně zvýší šance každému (Müller, 2003, s. 62-68).

Od druhé poloviny 19. století se teoretický zájem o občanskou společnost již spíše vytrácí (výjimku tvoří např. Émile Durkheim či Antonio Gramsci) a k jeho obnovení dochází až v sedmdesátých letech 20. století vlivem dění v politické opozici v Latinské Americe a v komunistickém bloku v Evropě, dále pak vlivem aktivizace veřejnosti prostřednictvím nových sociálních hnutí v šedesátých letech a konečně také vlivem tzv. „nové pravice“ ve Spojených státech a Velké Británii za vlády R. Reagana a M. Thatcherové (Skovajsa et al., 2010, s. 67-68).

V této době se občanská společnost odlišuje již nejen od rodiny a státu, ale také od trhu a stává se jedním z předních témat liberálního i levicového politického myšlení (Skovajsa 2010, s. 68). Současnému teoretickému vymezení pojmu se budu věnovat v následujících odstavcích.

⁴ Korporacemi Hegel rozuměl zájmové organizace společenských stavů, policií pak to, co dnes nazýváme veřejnou politikou, tedy působení veřejné moci v ekonomické a sociální oblasti (Skovajsa et al., 2010, s. 66-67).

3.1.2 Současné teoretické vymezení pojmu

Občanská společnost se i v současné době těší zájmu teoretiků i badatelů. Vymezení hranic občanské společnosti a její samotná definice se nicméně liší.

Pro oblast organizované občanské společnosti lze použít také jiné termíny: nejznámější je asi označení občanský sektor, dále např. třetí sektor, dobrovolnický sektor, neziskový sektor nebo nezávislý sektor. Příbuzným, ačkoliv nikoliv totožným (rozdílnosti budou zmíněny níže) termínem je pak sociální ekonomika (Skovajsa et al., 2010, s. 31). Občanskou společnost lze vnímat v užším vymezení prakticky jako formální a institucionalizované organizace pozitivního charakteru a určité právní formy (srov. Vajdová, 2005, s. 22):

„V českém veřejném i odborném diskurzu občanská společnost obvykle znamená pozitivní sdružování občanů, které je nezávislé na státu, přispívá k rozvoji občanských hodnot a sociálního kapitálu a je vůči demokracii jako společenskému režimu v podstatě konstruktivní. Narozdíl od definice Indexu se jiné typy sdružování a aktivity občanů jako součást občanské společnosti obvykle nevnímají a spadají do aktivit v příhrádkách extremismus, nacionalismus, rasismus nebo nezákonná činnost.“ (Vajdová, 2005, s. 22)

Částečně pod vlivem Rady vlády pro nestátní neziskové organizace ujala se v České republice ujala užší definice, v níž se pod pojmem „nestátní nezisková organizace“ (dále jen NNO) rozumí instituce s právní formou občanského sdružení, nadace nebo nadačního fondu, obecně prospěšné společnosti a církevní právnické osoby (Vajdová, 2005, s. 22).

Taková definice je možná vhodná pro snazší rozhodování o přidělování dotací z veřejných rozpočtů, ale je velice úzká i v případě, že zůstaneme v hranicích užší definice a stále ještě nebereme v potaz neformální uskupení. Existují totiž také organizace, které se dají označit za organizace občanského sektoru, aniž by měly výše zmíněnou právní formu (např. odbory). Někdy lze hovořit o hraničních organizacích, které operují na rozhraní tržní a občanské sféry, jde například o tzv. sociální podniky, družstva aj. Tyto organizace se dají označit za subjekty tzv. sociální ekonomiky, jejíž kořeny můžeme nalézt v Evropě (Dohnalová, Průša, 2011). Sociální ekonomiku lze definovat jakožto „část národního hospodářství, jako jeho třetí sektor. Tvoří ji soukromé ekonomické subjekty nezávislé na státu, které vykonávají ekonomické činnosti, ale odlišují se od tržních ziskových společností tím, že sledují sociální anebo environmentální cíle v daném místě.“ (Dohnalová, Průša,

2011, s. 7). S konceptem občanského sektoru, jehož kořeny naopak můžeme naleznout v Severní Americe (věnovat se mu budeme níže), má společné čtyři znaky – organizace jsou soukromé, formálně organizované, samosprávné a dobrovolné. Rozdílný přístup je pak především v nakládání se ziskem. Odlišnosti shrnuje Dohnalová přehlednou tabulkou na základě poznatků J. Defournyho, R. Chavese a J. L. Monzona:

Tabulka č. 1 – Rozdíly mezi organizacemi občanského sektoru a subjekty sociální ekonomiky

Organizace občanského sektoru	Kritérium	Subjekty sociální ekonomiky
Explicitně cíle OOS nevynechávají	Určení cílů	Hlavním cílem SSE je sloužit členům, komunitě, nebo společnosti.
Demokratická kontrola nad organizací není požadována	Kontrola nad organizací	Vylučuje subjekty, které nefungují na demokratických principech
Pro OOS je nepřipustné jakékoli rozdělení zisku	Užití zisku	Omezené přerozdělování zisku je přípustné

Převzato (Dohnalová, Průša, 2011)

Pro definování organizací občanské společnosti je zásadní souhrn vlastností těchto institucí, který je znám jako strukturálně-operacionální definice amerických autorů Lestera Salomona a Helmuta Anheiera. Tento nový přístup k definování organizací občanské společnosti se snaží překonat nedostatky starších definic na základě zaměření se na skutečné uspořádání a fungování každé organizace (Skovajsa et al., 2010, s. 38). Autoři stanovují pět vlastností, které musí splňovat každá z organizací: organizovanost (tzn., že buď musí mít právní formu, nebo stálou strukturu), soukromý charakter a nezávislost na státu, zásada nerozdělování zisku, samosprávnost a dobrovolnost (ibid.).

Této definici se vymykají neformální uskupení dočasného charakteru a různé občanské iniciativy, které sice lze zahrnout do občanské společnosti, ale nikoliv mezi organizace občanské společnosti, neboť postrádají podmínku organizovanosti (Skovajsa et al., 2010, s. 39). Odlišný přístup je však patrný v Reichardově pozitivní definici neziskových organizací, která stanovuje pět základních charakteristik - princip solidarity a uspořádání potřeb, dostatečná autonomie od externích vlivů, neformální členská struktura, dobrovolný přístup a přímé směnné vztahy směřující ke vzájemnosti - přičemž organizace nemusí splňovat všechna tato kritéria (Schaad, 1998, s. 11-12). Jak je patrné, se Salomonem a Anheierem se rozchází především v požadavku na organizovanost. Reichardova neformálnost však nevylučuje existenci institucí v rámci organizace.

Také neformální uskupení tedy své místo v rámci občanské společnosti mají. Především v míře formálnosti a institucionalizace je postaven rozdíl mezi termíny občanská společnost a občanský sektor, což je výstižně shrnuto v následujícím textu:

„Je zřejmé, že občanská společnost a občanský sektor nejsou totéž, protože občanská společnost zahrnuje již zmíněné neformální občanské aktivity a podoby sdružování. Můžeme jít ještě dále a říci, že občanská společnost má také svou „neviditelnou“ část, kam patří hodnoty, společenské normy a zvyklosti, které určují, jak občané jednají a co považují za správné. Občanská společnost je tedy širší termín než občanský sektor.“

(Skovajsa et al., 2010, s. 31)

Občanskou společnost můžeme rozlišovat také na tzv. organickou a institucionalizovanou (Bělohoubek, 2006, s. 117-118). Termín organická občanská společnost označuje kolektivy, které vyrůstají uvnitř komunit. Jedná se o společenství, která se organizují volně a vyznačují se nízkou mírou institucionalizace a byrokratizace. Vyrůstají tzv. z „kořenů“ (grasroots) a jsou typické především pro rozvojové a chudé země. I z těchto organizací se však mohou vyvinout vysoce organizované skupiny, lze je tedy považovat za vývojový stupeň organizací občanské společnosti (ibid.).

Organická občanská společnost je tedy klíčovým stadiem vývoje demokratické občanské společnosti fungující na horizontální úrovni, přesto významného vlivu mohou dosáhnout především organizace institucionalizované a byrokratizované, které se vyskytují především v rozvinutých zemích. Ty přejímají některé rysy z tržního i veřejného sektoru, a tak s nimi mohou o tento vliv soupeřit. Mezi těmito dvěma stádii rozvoje občanské společnosti samozřejmě existuje celá škála přechodných forem (ibid.).

Spor však může být také o to, zda do občanské společnosti lze zahrnout i neformální uskupení násilného či extremistického charakteru⁵, například gangy fotbalových chuligánů, které také budou předmětem zájmu této práce. Například organizace CIVICUS, světová aliance pro občanskou participaci, která organizovala mezinárodní srovnávací výzkum Civil Society Index (Index občanské společnosti), jenž na přelomu roků 2003 a 2004 proběhl i v České republice, definuje občanskou společnost jako prostor mezi rodinou, státem a trhem, kde se lidé sdružují za účelem sledování svých zájmů (Vajdová, 2005, s. 16). Tato široká definice umožnila do zmiňovaného výzkumu zahrnout nejen formální a institucionalizované organizace, ale taktéž neformální sdružení a co víc, oproti běžnému vnímání občanské společnosti coby sféry pozitivních aktivit, dokonce i ta, která se projevují negativně, včetně skupin agresivních sportovních fanoušků (ibid.).

⁵ viz citát na straně 8 (Vajdová, 2005)

Že toto pojetí není běžné, dokazuje i fakt, že česká část výzkumu se zaměřila spíše na pozitivní a formální organizace občanské společnosti, čímž se této širší definici částečně vyhnula⁶ a nevěnovala se tak tedy (až na některé ukazatele) ani neformálním uskupením sportovních fanoušků. Obecně lze říci, že pro hnutí xenofobního nebo extremistického charakteru někteří autoři využívají pojem „neobčanská společnost“ (Skovajsa et al., 2010), jemuž bude věnována samostatná podkapitola této práce.

3.1.3 Cíle a motivace vzniku subjektů občanské společnosti

Jak již bylo zmíněno výše, občanská společnost je tvořena organizovanou částí, neorganizovanou částí a jakousi „neviditelnou“ částí, jež představuje hodnoty a společenské normy. Spektrum subjektů, které tvoří občanskou společnost je tak velice široké a rozmanité a stejně tak široká a rozmanitá může být i škála motivací a cílů, kvůli nimž tyto subjekty vznikly. Proč vznikaly organizace a uskupení nějakým způsobem související s fotbalovými fanoušky, se pokusím nastínit v páté kapitole této práce. Na tomto místě by ale bylo patřičné shrnout základní teorie vysvětlující vznik organizací občanské společnosti.

Lester Salomon a Helmut Anheier ve článku „Social Origins of Civil Society“ (Salomon, Anheier, 1996, s. 11-20) shrnují (většinou) ekonomická vysvětlení vzniku OOS. V krátkosti⁷:

- 1) **Teorie heterogenity** (neboli teorie selhání trhu / státu, příp. teorie poptávky/veřejných statků): Vznik OOS je zapříčiněn společenskou heterogenitou – lidé mají mnoho různých potřeb a trh ani stát nejsou schopny produkovat všechny poptávané veřejné statky. Tyto statky tak musí produkovat OOS.
- 2) **Teorie sociálních podnikatelů** (též teorie nabídky nebo teorie přídavného faktoru): zatímco teorie heterogenity se zaměřuje především na neuspokojené potřeby, tato teorie předpokládá existenci zainteresovaných lidí (sociálních podnikatelů), kteří mají motivaci nové OOS vytvářet.
- 3) **Teorie důvěry** (též teorie smluvního / tržního selhání): Podle této teorie dělá nepřerozdělování zisku OOS důvěryhodnějšími partnery. Na trhu totiž funguje

⁶ Odůvodnění operování s užší definicí občanské společnosti v kapitole II.2 publikace Česká občanská společnost 2004 (Vajdová, 2004).

⁷ Blíže např. (Anheier, 2005, kapitola 6) nebo v češtině (Potůček et al., 2005, kapitola 7) a (Skovajsa et al., 2010, kapitola 1).

informační asymetrie a spotřebitelé nedokážou zhodnotit kvalitu poskytované služby, tudíž volí nákup od organizací, jimž důvěřují.

- 4) **Teorie sociálního státu:** Tato teorie tvrdí, že součástí modernizace společnosti je rozvoj sociálního státu, který poskytuje služby ve stále větším rozsahu. Práce OOS je považována za předmoderní mechanismus řešení sociálních problémů. V době sociálního státu OOS představují pouze zbytkovou kategorii a poskytují pouze ty statky, které nezajistí stát⁸.
- 5) **Teorie vzájemné závislosti** (též teorie selhání OOS): Vztahy státu a OOS nemusí být jen konkurenční. Některé služby mohou OOS poskytovat efektivněji a s nižšími náklady, a tak stát pro zajištění některých veřejných statků využívá služeb OOS. Tím vzniká partnerství a rozvíjejí se synergické vztahy s veřejným sektorem.
- 6) **Teorie sociálních zdrojů** (též teorie sociálních počátků): Tato Salomonova a Anheierova historicko-sociologická teorie navazuje na výzkumy dánského politologa Gøsta Esping-Andersena, který sledoval historické příčiny vzniku rozdílných podob sociálního státu a rozlišil liberální, sociálně-demokratický a korporativistický model sociálního státu (Skovajsa et al., 2010, s. 46). Salomon a Anheier na základě sledování sociálních výdajů státu a rozsahu neziskového sektoru vymezili čtyři typy vztahů mezi OOS a státem v závislosti na jeho historickém vývoji.

Tabulka č. 2 – Modelové vztahy mezi OOS a státem

		Rozsah neziskového sektoru	
		Malý	Velký
Sociální výdaje státu	Nízké	etatistický (Japonsko, nejrozvinutější země)	liberální (USA, Spojené Království)
	Vysoké	sociálně demokratický (Švédsko, Norsko, Dánsko, Finsko)	korporativistický (Francie, Německo)

Převzato: (Anheier, 2005, s. 136), překlad autorka

- **liberální model** (OOS je rozsáhlá, výdaje státu na sociální politiku jsou nízké): v zemích, kde se prosadil tento model, jsou dominantní silou střední třídy, které svou aktivitou rozvíjejí organizovanou občanskou společnost a omezují sociální stát. To je možné také proto, že zde dělnická hnutí nebo tradiční elity

⁸ V době krize sociálního státu má naopak rozsah služeb poskytovaných OOS narůstat (Skovajsa et al., 2010, s. 46)

držitelů půdy nikdy neexistovaly, případně byly drženy na uzdě (Anheier, 2005, s. 136).

- **sociálně-demokratický model** (OOS málo rozsáhlá, sociální výdaje státu vysoké): tento model je považován za opačný extrém. V tomto modelu stát financuje a rozvíjí sociální systém a ochranu, role OOS je poměrně hodně omezena. Prosazoval se především tam, kde byla dělnická hnutí silná a schopna uchopit politickou moc (ibid.).

Mezi těmito dvěma rozdílnými modely jsou dva další, oba se vyznačují silnou státní mocí:

- **korporativistický model** (OOS rozsáhlá, sociální výdaje státu vysoké): V tomto pojetí sociální stát nezajišťuje sociální služby přímo, ale prostřednictvím OOS. Navazuje tak na „předmoderní“ roli OOS v zajišťování sociálních služeb.
- **etatistický model** (OOS málo rozsáhlá, sociální výdaje státu nízké): Tento model je zastoupen v zemích se silným státem. Moc mají elity, naopak význam středních a nižších vrstev je nižší. Společenskou solidaritu a sociální zabezpečení zajišťují především rodiny nebo soukromé firmy (Skovajsa et al., 2010, s. 47).

V publikaci „Nonprofit Organizations“ Anheier zmiňuje ještě sedmou teorii – **Teorii zúčastněných aktérů** (Stakeholder theory). Tato teorie je jakousi kombinací teorie důvěry a teorie nabídky. Je založena na přesvědčení, že existují lidé, kteří jsou motivováni k založení OOS, protože pocítují nedostatek některé služby, zároveň si ale jsou vědomi informační asymetrie (a nedůvěřují službám poskytovaným ziskovými organizacemi). Tyto osoby primárně nejsou motivovány ziskem (Anheier, 2005, s. 128)., začínají poskytovat služby, které se jich samotných týkají (proto zúčastnění aktéři).

V těchto teoriích jsou obecně shrnuty důvody, proč OOS vznikají, jejich motivace a cíle. Téměř každá organizace občanské společnosti deklaruje svou „misi“, důvod proč existuje a čeho chce dosáhnout. Cíle a motivy každé formální organizace i neformálního uskupení či iniciativy jsou velmi různé a rozmanité, může jít o plnění sociálních služeb, nebo „jen“ o společné sdružování. Organizace mohou hájit práva cílových skupin, které si určí, mohou sledovat změny v legislativě, ekologické cíle nebo se snažit šířit osvětu.

Množství cílů je nepřehledné a to se týče také organizací zakládaných fotbalovými fanoušky, jejich typologii se pokusím nabídnout v páté kapitole.

3.1.4 Typologie subjektů občanské společnosti

Typologii organizací občanské společnosti přehledně shrnuje učebnice „Občanský sektor“ (Skovajsa et al., 2010), která na základě odborné literatury vysvětluje rozdělení OOS z hlediska různých kritérií.

Tabulka č. 3 – rozdělení OOS z hlediska kritérií

Kritérium	Typ	Popis	Příklad
Členství	A. Členské	mají institut členství a členskou základnu	občanská sdružení, odbory, <i>družstva</i>
	B. Nečlenské	nemají členy, ale mají pracovníky a členy správních orgánů	nadace, nadační fondy, obecně prospěšné spol.
Činnost	A. Servisní	poskytují služby členům i nečlenům	organizace poskytující služby (sociální, zdravotní, vzdělávací atd.)
	B. Zájmové	nabízejí možnost realizace zájmů členům i klientům	zájmové kroužky, sportovní oddíly, umělecké spolky
	C. Advokační	veřejně obhajují zájmy (vlastní, jiných skupin či obecné)	odbory, lobbyistické skupiny, organizace zaměřené na ochranu životního prostředí, práv různých skupin lidí, zvířat atd.
Prospěšnost	A. Vzájemně prospěšné	poskytují přímý prospěch pro členy	sportovní oddíly, zájmové spolky, odbory, družstva, svépomocné skupiny
	B. Obecně prospěšné	poskytují přímý prospěch těm, jimž se pomáhá ve veřejném zájmu, případně celé veřejnosti	nadace, nadační fondy, účelová zařízení církví, obecně prospěšné společnosti, některá občanská sdružení

Zdroj: (Skovajsa et al., 2010, s. 41-42), tabulka zpracována autorkou, kurzívou označeny organizace příbuzné, nespádající přímo mezi OOS

Subjekty občanské společnosti mají různorodé právní formy, některé právní formu nemají žádnou, jako například neformální uskupení, občanské iniciativy či sociální hnutí. Mezi nejčastější právní formy subjektů občanské společnosti v České republice patří:

- **Občanská sdružení** – jedná se o sdružení osob (spolky), právní úpravu těchto subjektů nalezneme v Zákoně 83/1990 Sb., o sdružování občanů (ZSO, 1990). Občanská sdružení jsou nejčastější právní formou v institucionalizované občanské společnosti v České republice, spadají sem především různá zájmová sdružení, sportovní oddíly apod. Předmět zájmu jednotlivých spolků je velice různorodý, každý spolek si jej určuje ve svých stanovách, které odevzdává při registraci na Ministerstvu vnitra České republiky. Ke změnám ve sdružovacím právu by mělo dojít s nabytím účinnosti nového Občanského zákoníku, tedy 1. ledna 2014.

Současná občanská sdružení se stanou spolkem nebo zapsaným spolkem (OZ, 2012).

- **Nadace a Nadační fondy** – nadace a nadační fondy jsou z definice Zákona 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, *účelovými sdruženími majetku, zřízenými a vzniklými podle tohoto zákona pro dosahování obecně prospěšných cílů. Obecně prospěšným cílem je zejména rozvoj duchovních hodnot, ochrana lidských práv nebo jiných humanitárních hodnot, ochrana přírodního prostředí, kulturních památek a tradic a rozvoj vědy, vzdělání, tělovýchovy a sportu* (ZNNF, 1997). Také nadace naleznou novou právní úpravu v novém Občanském zákoníku, který mj. upravuje např. i podnikání nadací, nadační terminologii, ale také vznikne možnost zakládání tzv. „dobročinných“ nadací (rodinné nadace), doposud existovaly pouze nadace veřejně prospěšné.
- **Obecně prospěšné společnosti** – tyto organizace poskytují obecně prospěšné služby za předem stanovených a pro všechny uživatele stejných podmínek a jejich hospodářský výsledek (zisk) musí být použit na poskytování obecně prospěšných služeb, pro které byla obecně prospěšná společnost založena (ZOPS, 1995). Také ZOPS bude zrušen s nabytím účinnosti nového Občanského zákoníku a o.p.s. nahradí nová právnická osoba „ústav“, o.p.s. vzniklé do této doby budou moci nadále existovat, nebo se transformovat na zapsaný ústav (OZ, 2012).
- **Evidované právnické osoby církví a náboženských společností** – právnické osoby církví se dělí na a) orgány církve a na b) účelová zařízení církví. Orgány církve jsou církevní instituce založené za účelem vyznávání náboženské víry (např. řeholní instituce), zatímco účelová zařízení církví jsou církevní ekvivalenty obecně prospěšných společností, poskytují tedy veřejnosti obecně prospěšné služby za předem stanovených a pro všechny uživatele stejných podmínek (srov. Skovajsa, 2010, s. 210). Právní úpravu nalezneme v Zákoně 3/2002 o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (ZCNS, 2002).

Nový občanský zákoník tedy sehraje významnou roli ve změnách právní úpravy nejvýznamnějších organizací neziskového sektoru, přináší ale také nové kritérium klíčové především pro dotační politiku a rozhodování o přidělování veřejných prostředků. To až doposud probíhalo především na základě právní formy dané organizace, nyní však nový zákoník přináší tzv. status veřejné prospěšnosti:

Veřejně prospěšná je právnická osoba, jejímž posláním je přispívat v souladu se zakladatelským právním jednáním vlastní činností k dosahování obecného blaha, pokud na rozhodování právnické osoby mají podstatný vliv jen bezúhonné osoby, pokud nabyla majetek z poctivých zdrojů a pokud hospodárně využívá své jmění k veřejně prospěšnému účelu. (OZ, 2012)

Nově tedy bude moct dosáhnout na veřejné prostředky jakákoliv organizace bez ohledu na právní formu, pokud bude mít ve veřejném rejstříku zapsaný status veřejné prospěšnosti.

3.1.5 Neobčanská společnost

Občanská společnost je často považována za prodemokratickou, a tak vyvstala otázka, kam zařadit taková hnutí a iniciativy, která se projevují občansky aktivně, ale zároveň jsou protidemokratická, násilná či extremistická. Petr Kopecký upozorňuje, že antidemokratické a antiliberální organizace jako Ku Klux Klan, Mafie nebo etnonacionalistická hnutí jsou často ignorována nebo včleňována pod termín tzv. „neobčanské společnosti“, aniž by tato neobčanská společnost byla blíže specifikována (Kopecký, Mudde, 2003, s. 10).

Většina autorů (mj. Keane, 1998, nebo Payne, 2000 dle Kopecký, Mudde, 2003) spatřuje rozdíl mezi občanskou a neobčanskou společností ve využívání násilí, jiní v ideálech, které daná skupina vyznává (Pedahzur a Weinberg, 2001 dle Kopecký, Mudde, 2003), zejména se jedná o (pravicově) extremistické smýšlení a konečně je rozdíl spatřován také ve vnitřní struktuře dané skupiny - demokraticky organizované skupiny jsou považovány za součást občanské společnosti, zatímco skupiny s nedemokratickou organizací nikoliv (Kopecký, Mudde, 2003, s. 11).

Existují však také autoři, kteří pro definování neobčanské společnosti využívají vícero kritérií. Například Laurence Whitehead následující:

- a) nedostatek ochoty jednat v rámci právních omezení nebo předem stanovených pravidel

b) nedostatek ducha „občanskosti“, tj. výskyt některých (negativních) jevů mezilidského jednání

První kritérium souvisí s užíváním násilí pro prosazování svých zájmů a to druhé s ideály organizace (ibid.).

Občanská společnost se obvykle považuje za síť složenou z množství dobrovolných organizací, které pracují pro veřejné blaho a napomáhají rozvoji „společenského uvědomění“, „společenské odpovědnosti“ a „důvěry“. Také proto Edward Schills tvrdí, že si občanská společnost žádá veřejně odvážné lidi s dobrými mravy a silným smyslem pro povinnost vůči společnosti jako celku (Schills sle Kopecký, Mudde, 2003, s. 11). Proto lze za součást občanské společnosti považovat jen některé organizace.

Kopecký ovšem varuje před těmito příliš jednoznačnými definicemi a upozorňuje, že je velice složité představit si v široké škále různorodých sociálních hnutí, skupin a asociací jeden jediný správný přístup, protože: 1) různé skupiny mající politické požadavky, nemusí nutně svrhnout politický systém nebo organizovat násilné střety, aby dosáhly svého cíle, nicméně určitý smysl „oprávněnosti“ a „výlučnosti“ je vlastní všem politickým požadavkům a určitě všem ideologiím, včetně liberalismu; 2) s tím souvisí i druhý bod, většina liberálních demokracií je totiž založena také na exkluzi. Většina uznávaných hodnot jako „tolerance“ a „občanství“ jsou velice nejednoznačné jak v teoretickém, tak empirickém smyslu; 3) není zaručeno, že organizace s liberálně-demokratickými cíli budou také vyznávat liberálně-demokratické hodnoty ve svém vlastním interním fungování; 4) argument, že skupiny mohou být součástí občanské společnosti pouze, pokud respektují legální a předem stanovená pravidla, je platný pouze v demokratickém kontextu. Mnohé skupiny nejsou nebo nebyly konformní s pravidly nedemokratických režimů, přesto jsou považovány za součást občanské společnosti (ibid., s. 11-12).

Je tedy otázkou, nakolik různorodá a často ambivalentní sdružení fotbalových fanoušků patří do občanské a nakolik do neobčanské společnosti, do níž jsou často řazena (např. přístup organizace CIVICUS, viz Vajdová, 2005). Na tuto otázku by částečně měla dokázat odpovědět i tato práce.

3.2 Sociální hnutí a subkultury

3.2.1 Vývoj a definice pojmu sociální hnutí

Sociální hnutí je dle definice Velkého sociologického slovníku „*veřejné formulování a uplatňování sociálních požadavků vůči mocenským strukturám, jež má různé zaměření, formu, intenzitu, druh působení, dobu trvání i důsledky.*“ (Velký sociologický slovník, 1996, s. 373). Sociální hnutí vznikala ve Velké Británii v období průmyslové revoluce (ibid.). Počátky teorie kolektivního jednání však můžeme naleznout v díle Gustava Le Bona, který analyzoval davové chování v revoluční Francii (Znebežánek, 1997, s. 12). Davové jednání v Le Bonově pojetí však postrádá racionalitu, jedná se o patologický projev iracionálního jednání a jednotlivci jsou ovládáni sugescí, často vyvolanou působením vůdcovské osobnosti. Podle Le Bona jedinec získává v davu pocit moci, je anonymní, nezodpovědný a podléhá pudovému chování. Vliv na vznik davů má také tzv. „duševní nákaza“, tedy snadná šířitelnost činů v rámci davu a již zmíněná sugestibilita (Le Bon, 1997, s. 15-16).

Tento negativistický pohled na kolektivní jednání přetrvával v evropské tradici poměrně dlouhou dobu. Američtí autoři jako Robert Ezra Park či Herbert Blumer však s tímto výrazně negativistickým pohledem nesouhlasili, Blumer v kolektivním jednání dokonce spatřoval určitý prvek tvořivosti (Znebežánek, 1997, s. 13). Z hlediska strukturálně funkcionalistické teorie jsou aktivity hnutí interpretovány jako patologické odchylky, jako reakce některých občanských skupin z různých důvodů nepřijímajících dominantní systém hodnot a norem. Tato teorie tedy odmítá společenskou změnu iniciovanou z vnějšku (ibid.).

Definovat pojem sociální hnutí je dle Znebežánka komplikované vzhledem k rozmanitosti různých hnutí, ale i přístupu některých badatelů, kteří nepovažují za nutné pojem vůbec definovat (ibid., s. 26). „*(n)álepkou sociální hnutí je dnes označován téměř každý stabilnější komplex jednání menší nebo větší skupiny lidí. Jejich varieta začíná na jedné straně hnutím jako snahou o změnu individuálních praktik a na straně druhé končí otevřenou výzvou existujícímu společenskému uspořádání.*“ (ibid., s. 26-27). Italský sociolog Mario Diani snaží definovat koncept sociálních hnutí na základě syntézy nejvýznamnějších přístupů. Výsledkem jsou čtyři dimenze pojetí sociálních hnutí:

- a) **sít' neformálních interakcí** - existence neformálních interakcí zahrnujících jednotlivce, skupiny a organizace je velice důležitá; „*sociální hnutí je sít' neformálních interakcí mezi množstvím jednotlivců, skupin a/nebo organizací*“ (Diani, 1992, s. 8);
- b) **sdílená přesvědčení a solidarita** - aby uskupení mohlo být považováno za sociální hnutí, vyžaduje kolektivní interakci, soubor sdílených přesvědčení a pocit přináležitosti. Autoři, z nichž Diani vychází, zmiňují „soubor mínění a přesvědčení“ (McCarthy a Zald), „solidaritu“ (Melucci) a „identitu“ (Touraine, Melucci, Tilly) (ibid.). Účastníci hnutí musí sami sebe identifikovat jakožto jeho součást a zároveň tak musí být identifikováni i zvenčí (Znebežánek, 1997, s. 28). „*Hranice sítě sociálního hnutí je definováno specifickou kolektivní identitou sdílenou aktéry zapojenými do interakce*“ (Diani, 1992, s. 9). Přesto nemusí jít o naprostou homogenitu idejí a orientací účastníků hnutí (Znebežánek, 1997, s. 28).
- c) **kolektivní jednání týkající se konfliktních problémů** - některé přístupy považují konflikt za ústřední komponent konceptu sociálních hnutí. „*Akteři sociálního hnutí jsou angažováni v politických a/nebo kulturních konfliktech s úmyslem napomáhat nebo bránit sociální změně jak na systémové, tak na nesystémové úrovni*“ (Diani, 1992, s. 11).
- d) **jednání, které primárně stojí mimo institucionální sféru a rutinní procedury sociálního života** - přestože někteří teoretici považují neinstitucionalizovaný a bezorganizační charakter sociálních hnutí za prakticky nutný předpoklad v jejich definování, Diani se domnívá, že jej lze spojovat pouze s počátky sociálního hnutí a není třeba jej zahrnovat do definice (Znebežánek, 1997, s. 29).

Shrnuto:

„*Sociální hnutí je sít' neformálních interakcí mezi množstvím jednotlivců, skupin a/nebo organizací angažovaných v politických nebo kulturních konfliktech na základě sdílené kolektivní identity.*“ (Diani, 1992, s. 13)

Britský sociolog Anthony Giddens definuje pojem sociální hnutí následovně:

„*Sociální hnutí můžeme definovat jako kolektivní snahu o prosazení společného zájmu nebo dosažení společného cíle prostřednictvím kolektivní akce mimo sféru etablovaných institucí.*“ (Giddens, 1999, s. 479)

Dále dodává, že širší definice je zapříčiněna značnými rozdíly, které lze mezi různými hnutími identifikovat (např. ve velikosti členské základny nebo v (ne)legální činnosti) (ibid.).

Americký autor Charles Tilly (2004) tvrdí, že sociální hnutí vznikají na základě tří složek:

1. **Kampaň** - nepřetržitá, organizovaná veřejná snaha vytvářet kolektivní nároky na cílové autority
2. **Repertoár sociálních hnutí** – konkrétní formy jednání a sdružování (např. tvorba specificky zacílených asociací a koalicí, veřejná setkání, slavnostní průvody, shromáždění, demonstrace, petice, stanoviska uveřejňovaná v médiích, pamfletování)
3. **Projevy DJPO (důstojnost, jednota, počet, oddanost)** – neboli veřejná sebereprezentace (Tilly, 2004 s. 3-4).

Třetím bodem Tilly rozumí následující vlastnosti sociálních hnutí, které dávají veřejně najevo:

- „**Důstojnost:** *střízlivé vystupování; upravený zevnějšek a oblečení; přítomnost duchovních a jiných hodnostářů; matek s dětmi, nebo naopak známek bojovnosti, jako jsou armádní uniformy nebo nástroje řemesla.*
- **Jednota:** *připnuté odznaky, stužky do vlasů, transparenty nebo kostýmy; pochodování v řadách; zpěv a skandování; symboly solidarity, jako je například určitá barva.*
- **Počet:** *zjišťování počtu přítomných; podpisy peticí; poselství od členů; zaplněné ulice.*
- **Oddanost:** *vzdorování špatnému počasí; viditelná účast starých a postižených lidí; odpor vůči represí; okázalé oběti; sbírky a/nebo dary.“*
(Tilly a Tarrow dle Císař 2008, s. 29)

Kromě pojmu sociální hnutí se objevuje se také pojem „antisociální hnutí“, za něž jsou označována hnutí antimodernizační, nacionalistická, xenofobní, populistická nebo do sebe uzavřená (Wieviorka dle Kopecký, 2004).

Za nejelegantnější klasifikaci sociálních hnutí pak Giddens považuje tu, kterou navrhl David Aberle (dle Giddens, 1999, s. 479-481). Ten hnutí dělí na:

1. Transformační – usilující o dalekosáhlé, převratné a někdy i násilné změny (např. revoluční hnutí)
2. Reformní hnutí – kladou si za cíl změnit některé aspekty současného řádu, narovnat nerovnosti či nespravedlnosti (např. Pro Life Movement)
3. Spasitelská hnutí – chtějí lidi spasit před způsobem života, který považují za zkažený (např. různá náboženská hnutí)
4. Nápravná hnutí – neusilují o úplnou transformaci jedince, ale jen o úpravu některých dílčích nedostatků (např. Anonymní alkoholici)

Sociální hnutí jsou obvykle dělena na „stará“ a „nová“. Za stará sociální hnutí jsou považována především hnutí, jejichž počátky můžeme vysledovat již v 19. století, zejména se jedná o hnutí dělnická a hnutí za svobodu projevu /demokratická hnutí/ (Giddens, 2003, s. 141-142). „Novým“ sociálním hnutím a samotné otázce „novosti“ se věnuje množství autorů již od doby jejich výskytu v šedesátých letech 20. století, v následujících odstavcích se tyto přístupy pokusím krátce shrnout.

3.2.2 Nová sociální hnutí

Intenzivněji se badatelé o sociální hnutí začali zajímat na konci šedesátých let 20. století, kdy v mnoha zemích západní Evropy a USA propukly masové protesty studentských hnutí. Tyto události naprosto převrátily dosavadní vnímání hnutí a vyvracely zažitě představy. Nejvýznamnější součástí mnoha hnutí totiž tvořila střední třída, o níž se jen stěží dalo říci, že je postižena negativními stránkami strukturálních přeměn společnosti. Stejně tak představa o tom, že aktéři hnutí jsou iracionálně jednající antimoderně orientované osoby, neodpovídala skutečnosti. Hnutí projevovala snahu realizovat hodnoty modernismu zřetelněji než elity tehdejšího společenského uspořádání (Znebežánek, 1997, s. 22).

Kromě studentského hnutí se rychle rozvinulo i mnoho dalších hnutí – mírová, ekologická, hnutí na ochranu lidských práv, protirasistická hnutí aj. (Navrátil, 2006, s. 18) obrození prožilo feministické hnutí.

Zásadní otázkou se zdálo být, co je tedy na nových sociálních hnutích vlastně nového a čím se liší například od hnutí dělnického. *„Odpovědi na otázku „novosti“ současných hnutí jsou založeny na různých liniích argumentace, a v zásadě je nutné celý problém ještě dále diferencovat: jedním ze smyslů vymezování nových sociálních hnutí jakožto svébytné a historicky nové formy emancipačního kolektivního jednání je na jedné straně jejich*

odlišení od tradičních projektů dělnických hnutí a „staré levice“, a na straně druhé jejich vymezení vůči starším (zejména liberálním) formám politiky obhajoby občanských práv a svobod.“ (Navrátil, 2006, s. 18)

Russell Dalton, Manfred Kuechler a Wilhem Bürklin (dle Znebežánek, 1997, s 38-39) našli nejvýznamnější konstitutivní znaky nových sociálních hnutí v jejich:

- a) ideologii (vzdor vůči orientaci na bohatství a materiální blahobyt a naopak zdůrazňování významu kultury a kvality života)
- b) sociální bázi (sociální hnutí jsou tvořena osobami pocházející ze širokého spektra společenských vrstev, sociální báze je tedy mnohvrstevnatá a třídně nespecifická)
- c) motivaci k participaci (orientace na cíle vyjadřující kolektivní potřeby, často jen manifestní – expresivní vyjadřování postojů)
- d) organizačních strukturách (volné, slabě hierarchizované formální vztahy respektující principy decentralizace, otevřenosti a demokracie)
- e) politickém stylu (jelikož hnutí záměrně zůstávají mimo rámec institucionalizované politiky, mohou si dovolit využívat netradiční a neinstitucionalizované formy jednání a neuchylovat se ke kompromisům)

Klíčové rozdíly mezi novými sociálními hnutími a hnutím starým „dělnickým“ se pokusil vyjádřit Scott (dle Znebežánek, 1997, s. 39):

Tabulka č. 4 – Rozdíly mezi starým a novým sociálním hnutím

	dělnické hnutí	nová sociální hnutí
umístění	sféra institucionalizované politiky	občanská společnost
cíle	politická integrace / ekonomická integrace	změny v hodnotách a životním stylu / obrana občanské společnosti
organizace	formální / hierarchická	síť /nehierarchizovaní příznivci
způsob jednání	politická mobilizace	přímá akce / kulturní inovace

Převzato: (Znebežánek, 1997, s. 39)

Když vidíme srovnání dělnického hnutí s hnutími novými, nevyvarujeme se otázky, jaký vztah mají nová hnutí k levicové politice. Znebežánek tvrdí, že „není pochyb o tom, že teorie nových sociálních hnutí je plodem levicově zaměřeného myšlení, které v aktivitách hnutí spatřovalo podnět k překonání mnoha již příliš zkompromitovaných předpokladů marxistického učení a zároveň nástroj k více či méně radikální změně společnosti.“ (Znebežánek, 1997, s. 35)

Teorie nových sociálních hnutí je evropským konceptem a jako taková byla rozvažována mnoha evropskými autory zejména v zemích, v nichž sociální hnutí nabývala největších rozměrů – Německu (Jürgen Habermas, Claus Offe), Francii (Alain Touraine) a Itálii (Alberto Melucci). Touraine, Habermas, Offe i Melucci zjišťují, že těžištěm nových sociálních hnutí, na rozdíl od těch starých, nejsou zájmy, ale identity, nejde o přímou participaci na moci (Barša, Císař, 2004). Identita je v pojetí Alaina Touraina jednou ze tří dimenzí sociálních hnutí a představuje vědomou sebereflexi, k níž sociální hnutí docházejí na základě konfliktu s vládnoucí třídou, s níž nová sociální hnutí bojují o alternativní uspořádání společnosti (v tomto boji jde o kulturní změnu, nikoliv o uchopení moci). (Znebežánek, 1997). Právě konflikt s dominantním systémem, ať už ho nazýváme „zápasem o historicitu“ (Touraine), „obranou životního světa“ (Habermas), „moderní kritikou modernismu“ (Offe) nebo „střetem kódů majících zdroj v individuálních potřebách s kódy dominantních kulturních vzorců“ (Melucci), je pro výše zmíněné autory společný, ačkoliv se jejich jednotlivé teorie více či méně liší.

Podle Jean Cohenové novým sociálním hnutím nejde jen o dosažení cílů, ale o vyjádření skupinové identity. Jejich cílem není zrušení státu ani trhu, ale jejich omezení za účelem ochrany partikulárních identit (Barša, Císař, 2004).

Významným rysem nových sociálních hnutí je skladba hodnotového systému. Claus Offe spatřuje „novost“ nových sociálních hnutí v jejich politickém jednání a postideologickém rysu.

„Ve své předmětové orientaci je nové paradigma zaměřeno na ochranu životního prostředí, lidská práva, mír a neodcizené formy práce, kdežto staré paradigma na ekonomický růst, distribuci bohatství, vojenskou bezpečnost, sociální jistoty a sociální kontrolu.“ (Znebežánek, 1997, s. 68)

Sociální hnutí jsou v jeho očích novým politickým aktérem, který vytváří nové paradigma politického jednání a není tvůrcem konzistentních politických programů. Hnutí málokdy proklamují, zač bojují, ale často vyjadřují, proti čemu bojují. Jejich programům chybí návrhy institucionálních změn, podle Offeho se ale nejedná o intelektuální slabost hnutí, ale o důsledek jejich vlastní situace (ibid.).

Alberto Melucci hnutí považuje za formu kolektivního jednání se třemi dimenzemi: solidaritou (aktéři vzájemně uznávají a podporují svou příslušnost k identitě), konfliktem (proti sobě stojí aktéři soupeřící o stejný zisk či hodnoty) a antisystémovou povahou (Znebežánek, 1997, s. 86).

Výše byly zmíněny jen fragmenty z těchto poměrně složitých teoretických konceptů nových sociálních hnutí. Nicméně pro naše účely bohatě postačí základní náhled na různorodost sociálních hnutí a na různorodost teoretických přístupů a pohledů na ně. Právě tato různorodost nám dovoluje nalézt teoretická kritéria, která za sociální hnutí považují i některé skupiny fotbalových fanoušků. Krátce se těmto perspektivám budu věnovat v následujících odstavcích, obšírněji poté v podkapitole 5.6.

3.2.3 Role sociálních hnutí ve světě fotbalových fanoušků

Považovat skupiny fotbalových fanoušků za sociální hnutí rozhodně není obvyklý a obecně přijímaný přístup. Vlastně se v souvislosti s fotbalovými fanoušky hovoří o „hnutí“ pouze v případě tzv. „ultras“. Za hnutí je tento fanouškovský proud považován zejména ve své domovině Itálii (srov. Roversi, Balestri, 2002) a dále pak v zemích, kde se ve své hodnotové formě prosadil nejvíce – například ve Francii (srov. Hourcade 2003). Zajímavé je, že polemiku, zda se v případě ultras jedná o sociální hnutí bez věkového a třídního omezení, nebo jde „jen“ o subkulturu mládeže, nevedou pouze badatelé, ale také aktéři hnutí sami. Můžeme si tak povšimnout, že nejvýznamnější komunikační platforma francouzských ultras (tedy celostátní internetové fórum) nese název „Mouvement ultra“⁹, zatímco v Německu tuto funkci donedávna plnilo fórum s názvem „Network ultra“¹⁰ a některé německé skupiny samy sebe označují za projev „subkultury mládeže“, zato jiné, zejména déle existující skupiny, s tímto nesouhlasí, protože jim minimálně slovo „mládež“ přijde nepatřičné vzhledem k tomu, že jejich členská základna je z nemalé části tvořena lidmi staršími třiceti, čtyřiceti i padesáti let (např. Stadionwelt, 2008). Některé skupiny svůj pohled na toto téma postupem času mění, což je dané tím, jak ultraskupiny v Německu stárnou (nejstarší fungují již patnáct a více let).

Asi nejvýznamnější teoretické práce, které lze v souvislosti s hnutím ultras identifikovat, jsou práce francouzského sociologa Nicolase Hourcada, italských autorů Antonia Roversiho a Carla Balestriho a v neposlední řadě německého profesora Güntera A. Pilze. Hourcade ultras za hnutí považuje především kvůli evolučnímu charakteru jejich činností (Hourcade, 2003, s. 6). To, co ultras spojuje, jsou ideály a výrazové prostředky – přestože tvoří různé skupiny u jednoho, ale i konkurenčních klubů, mají společné vzorce chování, jak říká Hourcade: „*žijí ve stejném světě, se stejnými praktikami, hodnotami,*

⁹ <http://mouvement-ultra.superforum.fr/>

¹⁰ dnes již nefunkční

pravidly, předměty zájmu, problémy, mluvčími pro vnější komunikaci, historií, subkulturními sítěmi i s vlastními médii (magazíny, internetovými stránkami)“ (ibid.). Samozřejmě mezi těmito skupinami existují rozdílnosti a to jak lokálního významu (přináležitost k jinému klubu či skupině, což má významný vliv na formování kolektivní identity, nebo velikost aglomerace, počet a velikost ostatních skupin atd.), tak celkového významu – napříč celým hnutím, všemi možnými skupinami a proudy, se vede jedna velká živá diskuse – „Co to znamená být ultra?“. Hourcade zdůrazňuje, že svět ultras je na jedné straně jednotný a na druhé velice rozmanitý až rozdílný, také tato vlastnost, vedle pohyblivého charakteru, je dle Hourcady charakteristikou, díky níž je vhodné označit ultras za hnutí (ibid.).

Tato teze odpovídá pojetí „ultrasvěta“ z hlediska italských pozorovatelů Roversiho a Balestriho, kteří podotýkají, že svět ultras dobře koresponduje s konceptem sociálního hnutí definovaným Albertem Meluccim: kolektivní fenomén má ústřední jednotu, ale různé projevy, formy a módy organizace (Roversi, Balestri, 2002). Podobně další francouzský autor Patrick Mignon v jednání ultras identifikuje rysy sociálních hnutí zejména v porovnání s fotbalovým chuligánstvím – všímá si, že zatímco fotbaloví chuligáni hledají jen silné emoce, pro ultras je vedle této emoční stránky také důležitá „angažovanost“ ve své věci dle logiky sociálních hnutí (dle Hourcade, 2007a, s. 24-25).

Přesvědčení, že ultras představují hnutí, nahrává také historický fakt, že první ultraskupiny vznikaly na konci šedesátých let 20. století v Itálii a profilely se z tehdejších levicových protestních proudů a přebíraly také jejich výrazové prostředky. Tím se na fotbalové stadiony dostaly transparenty s různými slogany a také např. megafony, jimiž začali ultras organizovat fandění (Gabriel, 2004).

Přesto, jak již bylo zmíněno, jsou ultras pouze částí organizovaných skupin fotbalových fanoušků, v některých zemích se dokonce vůbec nevyskytují a také tam, kde ano, se vede diskuse o tom, zda je lze označit za hnutí. Někteří autoři označují ultras spíše za subkulturu, podobně jako fotbalové chuligány.

3.2.4 Subkultura

Podobně jako sociální hnutí, představují také subkultury velice širokou a rozmanitou část sociální reality a jednotlivé subkultury jsou často velice rozdílné, což znesnadňuje obecné definování pojmu. Někteří autoři, např. Smolík (2010), to považují za prakticky nemožné vzhledem k množství definic a přístupů ke studiu subkultur. Existují dva typy

definice – substanční (pokouší se vystihnout podstatu subkultury) a funkcionální (vystihuje funkce, které subkultura plní) (Velký sociologický slovník, 1996, s. 1248).

Termín subkultura se v teoretické literatuře začal významněji objevovat až po druhé světové válce (Wolfgang a Ferracuti dle Jenks, 2005, s. 7). První užití termínu je připisováno Alfredu Lee (1945), následován byl Miltonem Gordonem (1947), který definoval subkulturu následovně:

„...podsekcce národní kultury skládající se z kombinace prvků ovlivňujících sociální situace jako třídní status, etnické pozadí, regionální a vesnická nebo městská příslušnost a náboženská příslušnost, tvořící touto kombinací funkční jednotu, jež má ucelený vliv na zúčastněné osoby.“ (Gordon, 1947, s. 40)

Daniel Bell subkulturu definuje jakožto koherentní kulturní systémy, které v celkovém systému národní kultury vytvářejí vlastní svět. Tyto systémy vyvíjejí strukturální a funkcionální zvláštnosti, které jejich členy odlišují od zbytku společnosti (Smolík, 2010, s. 31). Právě předpona „sub-“ naznačuje svébytnost a odlišnost od dominantní nebo mainstreamové společnosti (ibid.).

Talcott Parsons na subkultury nahlížel jakožto na „mládežnickou kulturu“ a považoval je za projev počátečního odmítání dospělosti a zodpovědnosti, k němuž dochází při přechodu mladých lidí ze závislosti na rodině, v níž strávili dětství, k dospělosti, manželství, rodičovství a kariéře (Parsons dle Hodkinson, 2007).

V meziválečném období se na chicagské univerzitě objevují snahy o vysvětlení delikventního chování mládežnických gangů a mládežnické kultury začínají být považovány za kolektivního aktéra vytvářejícího problémy. Například Frederick Milton Trasher nebo později William Foote Whyte identifikovali u gangů z ekonomicky nebo etnicky vyloučených částí města vytváření vzdorovité kolektivní identity a mentality, která byla této znevýhodněné mládeži společná (Hodkinson, 2007). Na chicagskou školu navázal významný teoretik subkultur Albert Cohen, podle nějž subkultura vzniká na základě sdružení lidí se stejnými problémy se sociálním přizpůsobením. Ti si vytvářejí dostatečný počet interakcí a vlastní pohled na společnost (Hodkinson, 2007; Smolík, 2010). Smolík dodává: *„Lze tedy konstatovat, že subkultury sdružují jedince, kteří mají společné specifické problémy a výsledkem je vlastní pohled na sociální realitu. Řešení kolektivních problémů je tak základem pro vznik subkultur“* (ibid.).

Cohen dále podotýká, že z hlediska subkultur je důležitý tzv. „referenční rámec“, tedy soubor hodnot, které jedinec uznává nebo odmítá. Pokud se jeho referenční rámec shoduje, nebo jen málo odchyluje od referenčních rámců ostatních lidí, je vše v pořádku. Pokud však nikoliv, chová se jedinec z hlediska většinové společnosti nepřijatelným způsobem a je za své jednání sankcionován. Jedinec následně reaguje tak, že se obklopí lidmi se stejným referenčním rámcem, např. vstoupí do určité subkultury (Cohen dle Smolík, 2010, s. 33). Neopomenutelná je také potřeba člověka „někam“ patřit a budovat si zde pozici, příp. „alternativní kariéru“, k čemuž je subkultura vhodným prostředím (srov. Beyer, 2004, s. 90).

Pojem subkultury jakožto formy kolektivní subkulturní rebelie se objevuje také ve výzkumné tradici Centra pro soudobé kulturní studie birminghamské univerzity¹¹ související s „boomem“ mládežnických subkultur 50. a 60. let ve Velké Británii¹². Ačkoliv výklady nebyly jednotné, převážil názor, že subkultury představovaly ztvárnění stylistického odporu – podvratnou reakci mladých lidí na rozporuplnou situaci, v níž se ocitli: na pocit uvěznění mezi tradiční kulturou dělnické třídy svých rodičů a hegemonickými hodnotami kapitalismu a spotřeby (Hodkinson, 2007).

Subkultury samozřejmě komunikují a interagují se svým okolím, často narušují autorizované kódy, skrze něž je sociální svět organizován a prožíván, což může provokovat a zneklidňovat (Hebdige, 1979). Významnou roli v procesu komunikace subkultury s okolím hraje styl. Hebdige tvrdí, že styl představuje zprávu, jejíž jednotlivé znaky jsou tvořeny různými předměty, jejichž prostřednictvím se subkultura stylizuje:

„...jsme fascinováni množstvím obyčejných předmětů – spínacími špendlíky, špičatými botami, motocykly -, které, podobně jako tuba vazelíny, na sebe berou symbolickou dimenzi, stávají se stigmaty, známkami na sebe sama uvaleného vyloučení.“ (Hebdige, 1979, s. 2)

Míra rozdílnosti subkultury od dominantní kultury je proměnlivá – může být jen velmi malá, ale také naprosto zásadní. V případě, kdy je subkultura zcela v opozici vůči kultuře, jedná se o kontrakulturu. Rozdíly jsou dány mnoha faktory, jako je věk, povolání, náboženství, původ, národnost, etnikum, rasa, sociální pozice, sociální status, zájmy, sociální instituce, segregace atp. (Smolík, 2010, s. 30). Podle těchto faktorů lze také subkultury dělit.

¹¹ Centre Contemporary Cultural Studies (CCCS), Birmingham University

¹² jako např. Teddy Boys, Mods, Skinheads, Bikers a Punks.

3.2.5 Subkulturní proudy mezi fotbalovými fanoušky

V souvislosti s fotbalovými fanoušky lze hovořit o dvou typech subkultur, a to o těch, které sami tvoří a o těch, s nimiž jsou propojeni či spřízněni. Jako o subkultuře tvořené fotbalovými fanoušky se hovoří o skupinách „ultras“ a také o chuligánských skupinách.

Přestože například Velký sociologický slovník chuligánství považuje jen za pejorativní labeling, nikoliv za sebeurčení nebo subkulturu (Velký sociologický slovník, 1996, s. 413), např. Josef Smolík (2010) považuje chuligány za jednu ze subkultur mládeže a dokonce je vedle ostatních (hippies, skinheads, punk a hard core, graffiti, metal, gothic rock, emo a taneční scéna) zahrnuje do výčtu subkultur mládeže, které podrobněji popisuje. Fotbaloví chuligáni jsou zahrnováni do subkultur mládeže mj. také proto, že se často profilují jako politicky aktivní, zaujímají postoje, názory, prosazují své ideje atp. (Smolík, 2008, s. 44). Na subkulturní charakter chuligánského hnutí jako jeden z prvních poukazoval John Clarke, který si povšiml blízkého vztahu mezi fotbalovými fanoušky a jejich týmy, čímž polemizoval s častým názorem, že se násilníci mezi fanoušky infiltrují zvenčí (Frosdick, Marsh, 2005, s. 91). Za subkulturu chuligány považují také další autoři (Frosdick a Marsh, 2005, s. 94-95; Čarnogurský, 2009; Vochocová, 2005).

Ramón Spaaij tvrdí, že koncept subkultur je na fotbalové chuligánství aplikovatelný, pokud jsou splněna dvě kritéria: 1) Chuligánská subkultura je spíše jakási tekutina, než že by měla pevné hranice. V chuligánských uskupeních existují různé úrovně participace (tvrdé jádro, následovníci, okrajoví účastníci, „rádobychuligáni“) – zatímco jádro je relativně stálé a soudržné, periferie skupin se neustále mění, částečně v závislosti na pravidlech procesu přirozeného výběru. 2) Oproti tradičním tvrzením, je tato subkultura třídně nespécifická. Nejnovější výzkumy potvrzují, že sociální pozadí fotbalového chuligánství varíuje napříč lokalitami v závislosti na místních a národních okolnostech (Spaaij, 2006, s. 40).

Souvislost je také historická: na konci padesátých let 20. století došlo na Britských ostrovech k další mechanizaci a automatizaci průmyslu, což vedlo k propouštění v „dělnické třídě“ a mnoho mladých lidí tak přišlo o perspektivu. V důsledku se vyvinuly subkultury jako „Teddy boys“¹³, „mods“¹⁴, či „rude boys“¹⁵, které se podílely na vzniku

¹³ Britská subkultura mladých mužů se specifickým stylem oblékání (po vzoru dandysmu 19. století), účesu, tance a hudby (rock'n'roll), která vznikla v 50. letech 20. století v Londýně a je považována za jednu ze

moderního fotbalového chuligánství o několik let později (Mareš, Smolík, Suchánek, 2004, s. 41-44)¹⁶. Skinheads se objevují až ke konci šedesátých let a právě tato subkultura je již po léta jakýmsi soupeřem fotbalových chuligánů: „*Vznik skinheads a fotbalového chuligánství je vzájemně provázán, na obou stranách však existovaly i „autonomní vývojové prvky“.*“ (Mareš, Smolík, Suchánek, 2004, s. 44).

Další skupina fanoušků, která by se dala označit za subkulturu, jsou, jak již výše zmíněno, ultras. Existují autoři, kteří ultras považují spíše za sociální hnutí (viz výše), ale také tací, kteří je označují za subkulturu, případně docházejí k závěru, že nelze hovořit ani o jedné z těchto forem kolektivního jednání, protože se mezi jednotlivými skupinami vyskytují přílišné odlišnosti. Také ultras provázejí mnohé subkulturní znaky jako jednotný styl, identita a inklinace k provokaci a společenskému protestu (Hourcade, 2003, s. 8), nicméně tyto charakteristiky můžeme naleznout také u sociálních hnutí. Více se tomuto tématu budu věnovat v páté kapitole této práce.

Také v případě subkultur, s nimiž jsou fotbaloví fanoušci propojeni, či spřízněni, lze hovořit o mnohosti a rozmanitosti, zvláště v posledních desetiletích. Zatímco subkultury historicky spjaté s fotbalovým chuligánstvím (např. právě mods) jsou již spíše na ústupu (výjimkou je stálice subkultury skinheads), mezi fotbalové fanoušky, a zejména právě mezi

subkultur majících podíl na nárůstu násilností při fotbalových utkání v Británii (srov. Mareš, Smolík, Suchánek, 2004)

¹⁴ Subkultura mladých mužů reprezentující pracující třídu posedlých americkými a kontinentálními módními styly, jejich hlavní náplní byl nákup elegantního oblečení, úprava vlasů, poslouchání hudby a návštěvy klubů. Důraz byl kladen na eleganci a úhlednost, preferovali tedy spíše decentní odstíny. V šedesátých letech tato subkultura nahradila Teddy Boys a později se sama rozdělila na dvě skupiny „módní mods“ a „gang mods“. Druzí jmenovaní se stali jakýmsi vývojovým předstupněm subkultury skinheads (Mareš, Smolík, Suchánek, 2004).

¹⁵ Rude Boys se objevují též v Británii v průběhu šedesátých let a jsou formováni na základě nezaměstnanosti a sociální situace ve Velké Británii. Hudebním stylem, který vyjadřoval pocity těchto mladých lidí, se stalo ska. Tato subkultura byla ovlivněna přistěhovaleckými vlivy, zejména jamajskými imigranty (Mareš, Smolík, Suchánek, 2004).

¹⁶ Ve Velké Británii se deviantní subkultury těšily poměrně velkému zájmu médií i teoretiků. Média informovala především o násilných střetech „mods“ a „rockers“, přičemž Stanley Cohen ve své slavné studii z roku 1972 tvrdí, že senzacechtivá medializace těchto konfliktů jen zvýšila prestiž a přitažlivost těchto subkultur mezi mladými lidmi (Cohen, 2002).

ultras a hooligans, v posledních desetiletích pronikají také styly z hudebních scén (zejména rapperské) a taktéž z graffiti scény (srov. Pilz et al., 2006)¹⁷.

Je třeba podotknout, že propojení s ostatními subkulturami může být dvojitý: buď přímé, tedy že fotbaloví fanoušci jsou také přímo členy nějakých jiných subkultur, nebo nepřímé, kdy se s danou subkulturou stýkají skrze přátelské vazby svých členů, ale neparticipují na jejím životě. Podobné propojení může existovat také s politickou scénou, zejména s hnutími extremistického (ať už pravicového nebo levicového) charakteru (srov. Smolík, 2008).

3.2.6 Hnutí versus subkultura

Diskuse o rozdílech mezi subkulturou a hnutím se samozřejmě nevede jen na poli fanouškovské problematiky, nicméně právě zde je pro porozumění dějům na fotbalových ochozech i mimo ně, velice užitečná.

Například Smolík (2010) není zastáncem označování některých subkultur (např. skinheads) coby hnutí a tvrdí, že subkultura je oproti hnutí méně početná, v jejím rámci působí několik, mnohdy protichůdných, proudů (např. právě u skinheads) a pro její existenci nemá význam jeden konkrétní cíl, zatímco hnutí předpokládá větší názorovou a ideologickou jednotu, vznáší požadavky a sleduje určité, předem definované cíle. Subkultury (mládeže) jsou především orientovány na trávení volného času než na aktivity ve prospěch dosažení cíle. Subkultura podle něj působí v rámci dominantní kultury a nemusí nutně souviset s prosazováním politických, kulturních a společenských změn (Smolík, 2010, s. 42-43).

¹⁷ To je, dle mého názoru, dané přeměnou sociálního prostředí, z něž fotbaloví fanoušci pocházejí, dávno se již nejedná jen o nejnižší vrstvy, které tvoří majoritu ve fotbalových „kotlích“, a tak je scéna velice vrstevnatá a nakloněna „novým“ trendům.

Smolík rozdíl mezi subkulturami (mládeže) a (sociálními) hnutími shrnuje v následující tabulce:

Tabulka č. 5 - Subkultura vs. hnutí

Kritérium	Subkultura (mládeže)	Hnutí (sociální)
homogenita/heterogenita z hlediska sledování cílů	heterogenita	homogenita
politická angažovanost	důraz především na hodnoty, postoje, styly, image atd.; politická angažovanost povrchní nebo programově odmítána	důraz na splnění požadavků a dosažení politického, kulturního či společenského cíle (cílů) mimo institucionalizovaný rámec politiky
existence formálních organizací	ne (party, gangy)	ano (např. občanská sdružení)
hlavní náplň činnosti	trávení volného času	aktivity ve prospěch dosažení cíle

Převzato: (Smolík, 2010, s. 42)

Hnutí od subkultur, obecně řečeno, odlišuje zastřešující společný cíl a „pohyblivý“ charakter, výrazná dynamika vývoje. To však nevylučuje jev, při němž subkultury mohou vznikat také „při“ sociálních hnutích jako jejich integrální součást (srov. Hourcade, 2003).

Bližší se budu odlišení subkultur od sociálních hnutí v souvislosti se skupinami fotbalových fanoušků na základě vlastního výzkumu věnovat v páté kapitole. V následujících řádcích a na závěr teoretické části práce se pokusím jen v krátkosti shrnout nejzákladnější dosavadní zjištění z prací zabývajících se fotbalovým fanouškovstvím.

3.3 Svět fotbalových fanoušků

Světa fotbalových fanoušků si prvně začali všimnout sociologové sportu, nejčastěji v souvislosti s výtržnostmi diváků, které jsou s fotbalem spjaty už od prvopočátku této fenomenální hry. Na tomto místě však nemáme dostatek prostoru věnovat se zajímavé historii vývoje diváctví a fanouškovství blíže, proto odkažme alespoň na nejcitovanější nebo dle mého názoru nejzajímavější práce, které umožní získat bližší představu o tomto fenoménu. Diváckému násilí obecně se z hlediska sociologie sportu věnuje prof. Pavel Slepíčka (1990), jeho nejvýznamnějšímu původci – subkultuře fotbalových chuligánů – se věnují především práce ostrovních autorů Frodicka a Marshe (2005), Dunninga, Murphyho a Williamse (1988), v České republice pak stojí za zmínku Mareš, Smolík a Suchánek (2004), Smolík (2008), Čarnogurský (2009) nebo Vochocová (2005). Hnutí

ultras se věnují Dal Lago (1990), Roversi (1992), Roversi a Balestri (2002), Pilz (2006) nebo Hourcade (2000, 2002, 2003, 2007), v České republice pak Voženílková (2009)¹⁸. Ostatním formám sdružování fanoušků se odborná literatura příliš nevěnuje, nicméně zaměřují se na ně mj. také publikace věnující se sociálně preventivní práci s fotbalovými fanoušky.

Ve zbytku této kapitoly se pokusím nastínit dosud prozkoumanou problematiku prostřednictvím tří nejčastějších prizmat, jimiž jsou skupiny fotbalových fanoušků nahlíženy: bezpečnostního, sociálně-preventivního a etnografického. Ještě předtím ale považuji za užitečné, uvést z mého hlediska zásadní typologie diváků.

Ve zprávách bezpečnostních složek se často můžeme setkat s třístupňovou typologií, která je zaměřena čistě na rizikovost daného diváka a nijak nereflektuje jeho subkulturní (ne)zařazení ani další faktory. Jedná se o tzv. „kategorie“ (viz Smolík 2008):

- Kategorie A – nerizikovní návštěvníci
- Kategorie B – méně rizikovní návštěvníci
- Kategorie C – velmi rizikovní návštěvníci

Sám Smolík pak dělí návštěvníky fotbalových utkání jednoduše na diváky, fanoušky a chuligány (ibid.). Jemnější kategorizaci volí Tomáš Čarnogurský (2009), jak znázorňuje následující tabulka:

Tabulka č. 6 - Dělení fanoušků

Bezpečnostní složky	Odborníci	Rozšířené dělení
Kategorie A: Nerizikovní návštěvníci	Diváci	Nezaujatí diváci
	Fanoušci	Pasivní fanoušci
Aktivní fanoušci		
Ultras		
Kategorie B: Méně rizikovní návštěvníci	Chuligáni	„Hooltras“
Kategorie C: Velmi rizikovní návštěvníci		Hooligans

Převzato: (Čarnogurský, 2009, s. 71)

Čarnogurský se domnívá, že toto dělení může napomoci rozlišení nuancí mezi jednotlivými typy fanoušků a tím také k jejich lepšímu pochopení. Dle mého názoru je toto

¹⁸ Jedná se o bakalářskou práci autorky této diplomové práce, která se věnovala tématu hnutí ultras v České republice (tedy jedné konkrétní formě sdružování fotbalových fanoušků). Autorčin zájem o toto téma je tedy dlouhodobý.

rozdělení diváků dostatečné, z našeho hlediska nicméně nevyovídá o tom, jak vypadají skupiny fanoušků, které by se daly označit za součást občanské společnosti. Členy těchto skupin (až na výjimky chuligánských gangů a stylizovaných ultraskupin) mohou být prakticky všichni výše zmínění. Přesto alespoň v krátkosti charakterizujeme, co budeme pod těmito pojmy rozumět:

- **nezaujati diváci** – obvykle návštěvníci tribun k sezení, neovlivněni rivalitou týmů soupeřících na hřišti, pouze pasivně pozorující hru. Tvoří menšinovou část obecnstva (Čarnogurský, 2009, s. 72).
- **pasivní fanoušci** – také obvykle navštěvují tribuny k sezení, ale sami sebe označují za fanoušky některého z týmů zápolících na hřišti, po většinu zápasu se nezapojují do hlasové podpory mužstva, ale v některých okamžicích se mohou projevat emotivně. Tvoří největší část obecnstva (ibid.).
- **aktivní fanoušci** – jedná se o aktivní, pravidelné návštěvníky tzv. „kotlů“ (tedy sektorů pro vlajkonoše), kteří se však necítí být součástí radikálnějších proudů (ultras, hooligans). Zpravidla se jedná o mladistvé (nováčky v kotli), příp. o osoby, které se neidentifikují s vyprofilovaným přístupem ultras nebo chuligánů. Často jsou označováni za „fans“, příp. „supporters“, nebo také „fanklubáci“, poslední zmíněné přívěsky však ve fotbalovém prostředí získává spíše pejorativní nádech. Ultras a chuligáni používají též termín „normálové“, tento pojem má však poměrně nejasné hranice a může zahrnovat také pasivní fanoušky (srov. Čarnogurský, 2009, s. 92).
- **ultras** – definovat tento mnohvrstevnatý fanouškovský proud není snadné, přikloňme se však k následující definici, jež byla zkonstruována na základě zjištění evropských odborníků, kteří se skupinami ultras zabývali¹⁹: *ultra* je forma fanouškovství odkazující na italský model (Hourcade, 2007), skupiny jsou organizované (ať už oficiálně nebo neformálně) a vnitřně hierarchizované (Hourcade, 2007; Gabriel, 2004; Pilz et al., 2006), kladou důraz na extrémní podporu svého mužstva (Hourcade, 2007; Pilz et al., 2006) akusticky i opticky (Pilz et al., 2006; Gabriel, 2004) a proklamují svou bezmeznou věrnost jednomu klubu (Hourcade, 2007). Nicméně se nejedná o nekritické fanoušky (ibid.), přijímají

¹⁹ Blíže vysvětleno viz (Voženílková, 2009)

antiautoritářské postoje a snaží se být maximálně nezávislí (Hourcade, 2002a; Pilz et al., 2006; Roversi, Balestri, 2002). Taktéž se snaží odlišit od jiných skupin fanoušků (Hourcade, 2002a), konstruuji společnou „ultra“ identitu (Pilz et al., 2006) v opozici vůči fanouškům soupeře (Hourcade, 2002a, 2007) nebo vůči společnému konceptu nepřítele, nejčastěji médiím, policii a fotbalovým asociacím (Pilz et al., 2006) a často se uchylují k symbolické agresivitě, jež potenciálně může přerůst i v reálné násilí (Hourcade, 2002a)²⁰.

- **hooligans** – skupiny (party, tlupy, či gangy) většinou mladých „příznivců“, kteří přicházejí na fotbalové stadiony s primárním cílem vyvolat konflikt či bitku s jinými podobnými skupinami soupeřova týmu (Smolík, 2008, s. 16). Tvoří pouze část fotbalových „kotlů“ a lze je považovat za téměř výhradně mužskou subkulturu (mládeže), která se od druhé poloviny devadesátých let organizuje v gancích při jednotlivých fotbalových klubech (srov. Čarnogurský, 2009, s. 77). Předpoklad, že jsou tyto gangy tvořeny výhradně z nejnižších vrstev společnosti je již dnes překonaný (Mareš, Smolík, Suchánek, 2004, s. 134). Chuligánství je často označováno za tzv. „anglický model“ přístupu fanouškovství (srov. Hourcade, 2007a). Hourcade však upozorňuje, že je pojem „chuligánství“ velmi nejasně definován. Dle klasických definic, jako např. té Falachovy, se jedná o „*fyzické násilí (vůči osobám) a vandalismus (vůči majetku) odehrávající se v určité geografické zóně, nejčastěji na stadionu a kolem něj*“ (Falacho dle Hourcade, 2007a, s. 15), což však absolutně neodpovídá pojetí chuligánství coby „adrenalinového sportu“ (často odehrávající se zcela mimo okolí stadionů) a zároveň nereflektuje uzavřenou skupinovitost chuligánů a jejich exkluzivitu, protože zahrnuje běžné projevy vandalství, do nějž se mohou zapojovat také ostatní fanoušci (Hourcade, 2007a, s. 15). Nejednoznačnost panuje také v rozlišování mezi pojmy ultras a hooligans²¹ (ibid., s. 3)
- „**hooltras**“ – tento pojem, tedy složenina slov **hooligans** a **ultras**, reprezentuje, jak už název napovídá, syntézu obou radikálních stylů. O „hooltras“ hovoří např. Pilz, který si pod tímto pojmem představuje především násilně orientované ultrakupiny (Pilz et al., 2006). S tím však nelze zcela souhlasit, protože Pilz vychází z německé zkušenosti, kde ultras otevřeně tíhnoucí k násilí představují jen minoritu, ve většině

²⁰ Více ke konstrukci definice viz (Voženílková, 2009)

²¹ Více k rozdílům mezi ultras a hooligans v češtině např. (Voženílková, 2009)

zemí je však násilí (i když většinou spíše symbolické) konstitutivním prvkem ultramentality. Rozdíl mezi ultras a hooligans v přístupu k násilí je však významný, ultras se do násilných střetů zapojují spíše pod tíhou okolností (většinou ovlivněné rivalitou, nebo jako odpověď na provokace či obrana při napadení), zatímco pro hooligans je násilný střet prioritou a často se na něm předem domlouvají s hooligans soupeře a kolikrát kvůli němu obětují i možnost navštívit zápas. Proto je vhodné za „hooltras“ označovat spíše takové ultraskupiny, které k násilí tíhnou programově, příp. se na střetech předem domlouvají, násilí samo o sobě nelze považovat za kategorii, která odlišuje ultras od hooltras (srov. Voženílková, 2009). Čarnogurský (2009) tvrdí, že toto označení je velmi vhodné pro velkou část českých radikálních fotbalových fanouškovských skupin, protože myšlenky hnutí ultras jsou v tuzemsku poměrně nové a přicházely často již do etablovaných chuligánských skupin. Výzkum českých ultras (Voženílková, 2009) prokázal, že české ultraskupiny skutečně jsou pod významným vlivem chuligánské subkultury, nicméně postupně se z tohoto vlivu vymaňují a osamostatňují se, v některých případech dokonce jdou proti chuligánským proudům ve vlastní scéně.

Nyní se, jak jsem již výše avizovala, zaměříme na tři nejčastější perspektivy, jimiž jsou fanoušci v rámci odborných prací, metodik a publikací nahlíženi.

3.3.1 Bezpečnostní perspektiva

Velká, ne-li majoritní, část odborných prací zabývajících se fotbalovými fanoušky je zaměřena na divácké násilí, identifikaci jeho příčin a hledání způsobů jeho řešení. Tato perspektiva je však často velice omezená, protože málokdy reflektuje celkovou sociální realitu násilných skupin či jednání jednotlivců a mnohdy mylně interpretuje jejich motivy. Hlavní slabinou těchto prací (samozřejmě až na výjimky) je dle mého názoru pohlížení na fanoušky a priori jako na „problém“, který je třeba vyřešit, nebo alespoň eliminovat (podobný názor zastává např. také Hourcade, např. 2002a). Autority však většinou, i na základě „odborných“ doporučení, dokážou problém „řešit“ pouze represivní cestou a to většinou výhradně v souvislosti s děním na fotbalových stadionech. Nereflektují, že divácké násilí je (většinou) odrazem dění v celé společnosti a násilí se tak pouze vytlačuje z areálů stadionů mimo ně. Nejde tedy o řešení problému, ale o jeho přesouvání. Zájem o fanoušky, a to nejen ten vědecký, ale také mediální, se většinou zaměřuje pouze na jejich násilné aktivity, aniž by bral v potaz, že někteří diváci na násilí neparticipují vůbec, jiní

sice občas pod vlivem okolností ano, ale jsou také původci jiných, mnohdy veskrze pozitivních aktivit (např. aktivita v sociálně solidárních projektech – vývařovny pro bezdomovce, sbírky pro boj se sociálním vyloučením, aktivity proti rasismu aj.).

Přesto kategorii těchto „bezpečnostně“ zaměřených prací nelze považovat za nijak homogenní. Můžeme zde nalézt materiály, které jsou určeny vyloženě pro potřeby policie a bezpečnostních složek, práce s instrukcemi pro autority, jak nejlépe zacílit represivní opatření, ale také spíše úsměvná díla – jako např. Manuál pro fotbalové kluby z dílny Ministerstva vnitra České republiky určený pro fotbalové kluby s názvem „Bezpečí na sportovních utkáních“, který je bohatě ilustrován karikaturami²². Najdeme zde ale také práce kvalitní, které, přestože jsou primárně zaměřeny na problematiku diváckého násilí, nejsou zjednodušující a poskytují poměrně bohatý analytický vhled do vrstevnaté sociální reality sportovního diváctví.

Zásadní práce pro formování veřejné politiky v boji s diváckým násilím nalezneme na Britských ostrovech, kde se zrodil nejen fenomén chuligánství, ale podle tradice také sama „velká hra“, tedy fotbal. Tato ostrovní veřejná politika, která je často dávana za vzor v mnoha ostatních evropských zemích, kde se problém s násilím na stadionech řeší, vychází z dlouholeté výzkumné tradice a částečně prostupuje do britské legislativy (srov. Čarnogurský, 2009; Smolík, 2008). Jedná se především o studie odborníků ze „Sir Norman Chester Centre for Football Research“, které bylo součástí oddělení sociologie University of Leicester (Čarnogurský, 2009). Jeho vzniku však předcházelo množství teoretických prací.

O první vysvětlení fotbalového chuligánství se snažili především psychologové, práce byly zaměřeny spíše na patologii jednotlivce vyplývající z jeho sociálního prostředí, což je dnes považováno za překonaný přístup (Frosdick, Marsh, 2005, s. 87). K tématu měly potřebu se vyjadřovat také neodborné elity bez většího porozumění tématu. Typickým příkladem byla „Langova zpráva“, kdy Sir John Lang, bez účasti akademiků, vytvořil 23 doporučení zaměřených na tři základní okruhy: 1) maximální kooperace klubů s policií; 2) všichni musí naprosto akceptovat rozhodnutí rozhodčích; 3) místa k sezení by měla vzniknout i na tribunách ke stání (Frosdick, Marsh, 2005, s. 88). Jedná se o typický příklad hledání řešení problému, aniž by byl vůbec detailněji popsán.

²² Dostupný z <http://www.mvcr.cz/soubor/bezpeci-na-sportovnich-utkanich-manual-pro-fotbalove-kluby-pdf.aspx>

O komplexní vysvětlení se v sedmdesátých letech pokusil Ian Taylor. Z jeho hlediska, ovlivněného marxismem, došlo k vzestupu fotbalového chuligánství kvůli změnám v podstatě sportu. Role klubu, coby lokálního reprezentanta a součásti komunity byla nahrazena jeho novými komerčními zájmy orientovaných na platícího diváka a se změnami v dělnické třídě (Frosdick, Marsh, 2005, s. 89). Později se objevily již výše zmíněné subkulturní přístupy reprezentované Stuartem Hallem a Johnem Clarkem.

Pravděpodobně nejznámější teorie fotbalového chuligánství předložili autoři z leicesterské univerzity – Eric Dunning a John Williams. V návaznosti na Clarkova a Taylorova zjištění a sociologii Norberta Eliase Dunning s Williamsem hovoří o maskulinních pravidlech jednání osob pocházejících z „hrubé dělnické třídy“ (srov. Čarnogurský, 2009). Právě tyto jejich práce později vedly k založení „Sir Norman Chester Centre for Football Research“, v jehož rámci oba autoři dále působili.

Díla zmíněná v posledních dvou odstavcích, ačkoliv stále ještě velmi zaměřená na základní problém – tedy násilí, však vykazují rysy hlubší analýzy problematiky a sociální báze kolektivních aktérů, krátce se o nich zmíníme ještě v subkapitole věnující se etnografickému přístupu ke zkoumání fanouškovství.

Italský výzkum je zaměřen především na tamní ultras. Studie zabývající se násilím těchto italských skupin však identifikují jiný druh násilí než anglické práce zaměřené na chuligány. Roversi si všímá, že násilí italských fanoušků je zapříčiněno především lokálními rivalitami, které jsou historicky zakořeněné a předávané po několik generací. Dále popisuje tzv. „beduínský syndrom“, kdy mezi jednotlivými ultraskupinami z různých měst vznikají koalice nebo naopak nepřátelství. Vliv na vznik těchto vazeb a interakcí má především politická orientace těchto skupin. Extrémně levicová či pravicová politická stanoviska mají podle Roversiho významný vliv na kohezi uvnitř skupiny, ale také na její vztahy ke skupinám ostatním (Roversi²³ dle Frosdick, Marsh, 2005, s. 104). Na ritualizaci jednání italských fanouškovských skupin upozorňuje Alessandro Salvini. Deviantní fanatismus považuje za rituální manifestaci symbolické agresivity. Později si však Salvini všímá, že dochází ke změně – ustupuje převážně symbolické násilí (nadávky, provokace atd.) a stále častěji se objevuje závažné, zdraví nebezpečné násilí. Salviniho teorie se snaží osvětlit fenomény „dominance a agresivity, „sebeidentity a skupinové příslušnosti“ a

²³ Roversi Antonio. 1991. „Football violence in Italy“. *International Review for the Sociology of Sport*. 26. s. 311-332

přijímání skupinových norem prostřednictvím teorie sociálního učení (Frostdick, Marsh, 2005, s. 105).

Z českých prací je na tomto místě vhodné zmínit především dvě. Tou první je disertační práce Josefa Smolíka, odborného asistenta Oddělení bezpečnostních a strategických studií katedry politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy Univerzity s názvem „Fotbalové chuligánství: Historie, teorie a politizace fenoménu“ (Smolík, 2008). Smolík se zaměřuje téměř výhradně na subkulturu fotbalových chuligánů a na jejich násilné a politické projevy, v České republice spojené především s prorostlostí zdejších chuligánských gangů s extrémně pravicovou scénou. Smolík rozděluje vývoj chuligánství na českém území na dvě etapy – první nazývá „prechuligánskou etapou neorganizovaného fotbalového násilí, výtržností a vandalismu“ a tu druhou „etapou moderního fotbalového chuligánství organizovaných gangů“, které vznikaly na základě anglického vzoru (Smolík, 2008, s. 124). Smolík popisuje historický vývoj subkultury a zaměřuje se také na jednotlivé incidenty, podrobně popisuje také boj s násilím na fotbalových stadionech a politická opatření k řešení tohoto bezpečnostního problému. Upozorňuje na Marešovu poznámku, že v České republice je problematika diváckého násilí řešena protiextremistickými odděleními bezpečnostních složek (ibid., s. 151).

Další práce českého autora (Čarnogurský, 2009) se detailně věnuje problematice diváckého násilí jakožto veřejně politického problému. Na základě mezinárodního srovnání autor popsal a zhodnotil českou politiku řešení diváckého násilí, nástroje, které jsou při něm využívány a zhodnotil silné a slabé stránky dosavadního přístupu k řešení problému ze strany všech zúčastněných aktérů v České republice. Za silné stránky veřejné politiky zaměřené na řešení problematiky diváckého násilí Čarnogurský považuje: vylepšení technických a bezpečnostních parametrů českých fotbalových stadionů, kvalitní institucionální zajištění (činnost Koordinační komise k problematice diváckého násilí a nevhodného chování při sportovních utkáních, zvláště při fotbalových zápasech), spolupráci mezi Fotbalovou asociací České republiky (dříve ČMFS) a policií, činnost kriminalistů, dostatek financí ve fotbale a povědomí o problému (většina institucí si ho uvědomuje a považuje ho za závažný). Naopak slabé stránky jsou: nedostatečná prevence, nevyužívání trestu zákazu vstupu na stadiony, nákladnost na veřejné rozpočty, nedokonalé monitorovací systémy a nedostatek atraktivních alternativ k chuligánství (Čarnogurský, 2009, s. 152-156). Čarnogurský na základě svých zjištění navrhuje možné strategie,

identifikuje příležitosti a analyzuje nástroje využitelné pro budoucí politiku boje proti diváckému násilí.

3.3.2 Sociálně-preventivní perspektiva

Na rozdíl od anglického modelu řešení problematiky diváckého násilí orientovaného především na represivní nástroje, v Německu dlouhodobě převažuje sociálně preventivní přístup, ačkoliv represivní postupy jsou zde také samozřejmě využívány. Na začátku osmdesátých let 20. století v německých městech Brémách, Hamburku, Hannoveru, Frankfurtu a Berlíně vznikly první tzv. „fanprojekty“ (dle Čarnogurský, 2009, s. 119)²⁴. Jejich zřízení se stalo povinným od roku 1992, kdy byl vypracován Národní koncept pro sport a bezpečnost (Nationales Konzept Sport und Sicherheit), který nařizuje zřízení fanprojektů při všech profesionálních fotbalových klubech a klubech, které mají větší problémy s fotbalovými výtržníky. Fanprojekty jsou sociálně preventivní organizace věnující se preventivní práci s mladými fotbalovými fanoušky a mezi jejich cíle patří např. omezení násilí, preventivní práce, potlačování extremistických orientací, zvyšování sebedůvěry mladých příznivců a stabilizování jejich skupin, přispět k větší zainteresovanosti společenských institucí pro zájmy mladých, znovunavázání mladých příznivců na jejich kluby (srov. Čarnogurský, 2009, s. 118).

Některé fanprojekty byly zřizovány zdola, jiné shora²⁵, nicméně zásadní je důvěra fanoušků v ně. Fanprojekty totiž sehrávají roli prostředníka v komunikaci mezi fanoušky, kluby a policií, nesmějí být vnímány jako další represivní nástroj. Práce ve fanprojektu často vyžaduje spoluúčast na životě mladých příznivců (jejich doprovázení na zápasy apod.), částečně se tedy jedná o terénní sociální práci. Mezi další činnosti patří: organizace setkávání mladých, vzdělávací práce, kulturně pedagogická práce, poskytování situační pomoci, nabídka volnočasových aktivit, podpora při sebeorganizaci, zpracovávání a dokumentace místního vývoje mládežnických subkultur a informování veřejnosti. Personální zajištění fanprojektů by mělo být tvořeno především sociálními pracovníky, pedagogickými pracovníky a sociálně-pedagogickými pracovníky (ibid., s. 118-119).

Pro budování důvěry mezi pracovníky projektů a fanoušky je důležitá nezávislost těchto projektů zejména na fotbalových klubech, při nichž působí. Tato nezávislost by měla být zajištěna prostřednictvím zásady „třetinového financování“, kdy se na něm

²⁴ Vůbec první fanprojekt vznikl v roce 1981 v Brémách (<http://kos-fanprojekte.de/>)

²⁵ Obojí ale zpravidla přijímají právní subjektivitu dle německého práva jako e.V. (eingetragener Verein).

zhruba třetinovým podílem finančně spoluúčastní Německý fotbalový svaz (resp. konkrétní fotbalový klub, spolková země a obec, v níž organizace působí (srov. Čarnogurský, 2009).

V posledním desetiletí se fanprojekty orientují z nemalé části na specifické skupiny německých fanoušků – ultras. Německé ultraskupiny vznikaly až na konci devadesátých let, a tak se staly cílovou skupinou sociálních projektů až v průběhu jejich několikaletého fungování. Je však třeba podotknout, že rozvoj ultraskupin, na rozdíl od skupin chuligánských, je německými fanprojekty podporován. Ultras jsou podporováni v sebeorganizaci, sebereflexi a je jim poskytován prostor k seberealizaci na fotbalových tribunách, čímž jsou z velké části eliminovány případné radikalizační tendence (srov. Čarnogurský, 2009).

Práce fanprojektů je teoreticky zakotvena v množství publikací, které jsou k tomuto specifickému druhu sociální práce vydávány zejména v Německu, většinou pod hlavičkou „Koordinationsstelle Fanprojekte“²⁶, což je zastřešující organizace německých fanprojektů sídlící ve Frankfurtu nad Mohanem. Pro sociální práci v této oblasti jsou důležité také studie prof. Pilze a Francisky Wölki z Hannoverské univerzity, které se kromě popisu sociální reality fotbalových fanoušků v Německu věnují také sociální práci. Pilz (2006) přináší doporučení pro sociální práci s fanoušky obecně, tak pro práci se skupinami ultras.

Kromě nezávislých fanprojektů v Německu existuje funkce také tzv. „Fanbeauftragte“ (pověřenců pro fanoušky), kteří jsou zaměstnanci klubů a jejich hlavním úkolem je zlepšování komunikace s fanoušky (Čarnogurský, 2009, s. 119-120). V roce 2011 vydala UEFA²⁷ na základě německých zkušeností publikaci s názvem „UEFA Supporter Liaison Officer Handbook“ (UEFA, 2011a) a vložila do svého licenčního řádu (UEFA, 2010, s. 18) povinnost zřídit tuto funkci pro všechny profesionální kluby počínaje sezonou 2012/2013 (UEFA, 2011b).

Sociální práci s fanoušky se věnují také mnohé, zejména zdola zřízené organizace občanské společnosti, těm se však budeme věnovat až v páté části této práce. Na závěr ještě dodejme, že většina ostatních evropských zemí mezi anglickým a německým modelem více či méně osciluje. Například v Itálii v posledních letech dochází k vlně silných státěm řízených represí, nicméně existují zde také organizace a iniciativy snažící se o preventivní práci, které vycházejí ze zkušenosti německých projektů. Jak píše Daniela Conti z „Progetto Ultras“ při asociaci UISP (Unione Italiana Sport Per tutti):

²⁶ publikace dostupné na <http://kos-fanprojekte.de/>

²⁷ Union of European Football Associations – v ČR označována jako Evropská fotbalová asociace

„Identifikujeme typy zákroků v boji proti násilí na stadionech: na jedné straně to je přístup vycházející z dozoru, jako například represivní zákony, které mají za cíl udržet veřejný pořádek, na straně druhé pak přístup vycházející ze sociální práce. Obě tyto cesty mají stejný cíl: bojovat proti násilí, ale ten první je hluboce založen na formách sociální kontroly - represí a sankcí, ten druhý je založen na omezení škodlivých jevů, na sice pomalé, ale konstantní práci na změnách myšlení mladých lidí, ve snaze učinit z nich aktivní činitele těchto změn a na vytvoření povědomí o tomto problému. První přístup odpovídá na naléhavou potřebu kontrolování veřejného pořádku, zatímco ten druhý pracuje s dlouhodobou vizí, využívá prostředků terénní práce, aby motivoval fanouškovské skupiny nebo jednotlivé fanoušky k postupné modifikaci jejich postojů a chování a podporoval jejich svědomitý přístup.“ (Conti, 2002, s. 99)

3.3.3 Etnografická perspektiva

Na úplný závěr třetí kapitoly ještě shrňme významné práce, které se snažily různé fanouškovské skupiny detailně popsat z hlediska jejich fungování, zvyků nebo sociálního prostředí. Ačkoliv část těchto prací dává doporučení a snaží se vypořádat s problematikou řešení bezpečnostního problému, snaží se především o pochopení pozadí, které jednání fanouškovských skupin ovlivňuje.

Začněme v Anglii, kde je výzkum orientován spíše na fotbalové chuligánství. Nejvýznamnější je v tomto ohledu především „Leicester School“ reprezentovaná autory Johnem Williamsem a Ericem Dunningem. Tito autoři zakládají vysvětlení chuligánství na „figurativní sociologii“ Norberta Eliase a jeho důrazu na „civilizační proces“. Za jeden z hlavních předpokladů uvádějí existenci veřejného očekávání „civilizovanějšího světa“ a „civilizovanějšího chování“. Tyto hodnoty však plně nepronikly mezi nižší dělnickou třídu, o níž Dunning a jeho kolegové hovoří jako o „hrubé dělnické třídě“²⁸. A tak je společenské chování v této části společnosti výrazně ovlivňováno subkulturními hodnotami maskulinity a agresivity. S ohledem na vývoj fotbalového násilí je tedy podle těchto autorů třeba sledovat strukturální aspekty této třídy a tradiční vztahy mezi jejími členy a fotbalem samotným (Frosdick, Marsh, 2005, s. 95). Od tradičních autorů (např. Taylor, Clarke) se však i přes podobnosti odchyľují – nezaměřují se na deprivaci nižší dělnické třídy způsobenou odcizením a zahořklostí, ale upozorňují na specifické subkulturní vlastnosti, které umožňují legitimizaci násilného jednání (ibid.).

²⁸ „rough“ working-class

Williams se dále věnuje chuligánství např. v díle „Hooligans Abroad“, kde se mimo jiné věnuje také roli konzumace alkoholu mezi fotbalovými fanoušky pocházejícími z dělnické třídy a alkohol považuje za faktor, který napomáhá k eskalaci diváckého násilí (ibid., 96). Právě teorie těchto autorů, kteří pracovali v rámci Centra Sira Chestera, zaměřeného na fotbalové výzkumy, měly vliv na vývoj britské veřejné politiky v boji s diváckým násilím, kterou postupně více či méně přijímaly také další evropské země.

Přesto nelze nezmínit kritiku, která se na tuto teorii snáší z kontinentální Evropy především proto, že popisuje značně specifickou situaci dělnické třídy v Anglii, a tak ani opatření z ní vycházející, není vhodné aplikovat na mnohdy značně rozdílnou realitu v ostatních evropských zemích. Asi nejvýznamnější bod sporu je v nerozlišování různorodosti motivů násilného chování (např. různé přístupy k násilí mezi chuligány, ultras, ostatními fanoušky), násilí založené na sociální bázi „hrubé dělnické třídy“ je, pokud vůbec, jen jednou z částí násilí, které se mezi diváky vyskytuje (srov. Hourcade, 2007a). Druhy násilí je třeba rozlišovat, existuje mnoho příčin a motivů a každý aktér jedná násilně v jiné situaci (srov. Voženílková, 2009; Čarnogurský, 2009; Hourcade 2007b). Stejně tak predikce, že násilné skupiny pocházejí „z hrubé dělnické třídy“ je překonaná (srov. Smolík, 2008), protože se ukazuje, že nejen ultras a ostatní fanoušci, ale také některé chuligánské skupiny, se skládají z osob napříč společenskými vstvami (srov. Smolík, 2008; Hourcade, 2007a; Roversi, Balestri, 2002 aj.), v případě ultras²⁹ dokonce zpochybňují maskulinitu radikálních skupin, protože značná část italských, německých, nebo francouzských ultraskupin je tvořena právě ženami, ačkoliv ty se násilných aktivit zúčastňují jen zřídka (srov. Roversi, Balestri, 2002; Hourcade, 2000, 2002a, 2007a, aj.).

Z britských autorů zmiňme ještě dva. Nejprve Garyho Armstronga, který se počátkem devadesátých let věnoval etnografickému výzkumu fanoušků Sheffield United. Také Armstrong se staví kriticky ke klasickým dílům Taylora a Clarka, stejně tak je v opozici i vůči „figurativní“ škole Dunninga, Williamse a spol. Jeho zásadním závěrem je, že násilí není pro fotbalové fanoušky ústřední aktivitou. Armstrong tvrdí, že v případě chuligánů Sheffieldu United se nedá hovořit o deprivované subkultuře a priori násilných mladíků. Dokonce jde ještě dál a poukazuje na přehnané „strachy“ vyvolávané médii a policií. Na základě výsledků zúčastněného pozorování dochází k závěru, že fotbalové

²⁹ Tuto kategorii však většina britských autorů nebere v potaz, protože ultras je ostrovní kultuře hnutí donedávna poměrně neznámé. Někteří britští autoři, pokud je vůbec zmiňují, o ultras hovoří spíše jako o jakémisi italském ekvivalentu anglických chuligánů.

chuligánství je od základu jiné, než se očekávalo a že dosavadní teorie o něm vedly špatnou cestou. Přestože tato studie byla později kritizována za dílčí nedostatky včetně toho, že si protirečí, jejím základním sdělením bylo, že ne všichni chuligáni pocházejí z „hrubé dělnické třídy“ (Frosdick, Marsh, 2005, s. 97-98). To však, jak podotýkají Frosdick a Marsh, je docela zřejmý fakt, k němuž došlo mnoho terénních výzkumníků, včetně samotného Dunninga (ibid.).

Druhým britským autorem, kterého je v souvislosti s etnografickým přístupem vhodné zmínit, je skotský sociolog Richard Giulianotti, který se věnoval detailnímu popisu skotských fotbalových fanoušků, přičemž neopomněl kvalitní teoretické zakotvení svých prací. Giulianotti tvrdí, že spíše než faktory ovlivněné sociální strukturou, ovlivňují chování fotbalových fanoušků specifické kulturní a historické síly (Frosdick, Marsh, 2005, s. 98). Vystihuje především rozdílnost mezi „přátelskými“ Skotskými fanoušky reprezentovanými „Tartan Army“ a jejich „chuligánskými“ anglickými vrstevníky (ibid.; srov. Giulianotti, 2002).

Německé práce jsou zaměřeny spíše na hledání řešení než na teoretické přístupy, jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole. Nicméně také zde můžeme najít snahy o popsání problematiky. Na konci osmdesátých let, kdy pod vlivem anglického fanouškovského proudu v Německu „řádili“ chuligáni, se snažil vznik a přetrvávání diváckého násilí vysvětlit Erwin Hahn. Ten pro tento účel využívá kombinace subkulturního přístupu a přístupu k hledání vlastní identity. Jeho argumentace je založena na tezi, že pro mnoho mladých Němců se stalo příliš složitým uchopit svou vlastní osobní identitu, a tak hledali své místo ve vyvíjejících se subkulturách, které jim umožnily najít solidaritu a testovat strategie, jak se vyrovnat se životem (Frosdick, Marsh, 2005, s. 106).

Profesor hannoverské univerzity Günter Pilz ve svých prvních pracích (1996) zabývajících se fotbalovými fanoušky viděl ve fotbalovém násilí „volání o pomoc“, mnoha mladých lidí, kteří se ztratili v mainstreamové společnosti a mají mizivé vyhlídky do budoucna. Pilz v chuligánství vidí důsledek modernizace, komercializace a profesionalizace sportu a společnosti, čímž se přibližuje teorii Iana Taylora (Frosdick, Marsh, 2005, s. 107).

Tyto práce však vznikly ještě v době, kdy se teprve schylovalo k významné změně v německé fanouškovské scéně. Chuligánství i pod vlivem represí a úspěšné sociální práce bylo na ústupu, ve druhé polovině devadesátých let se však do Německa začaly dostávat myšlenky původem italského ultrahnutí. Televize zprostředkovávaly záběry z tribun

italských a francouzských stadionů, které mnoho německých fanoušků naprosto fascinovaly (Gabriel, 2004). Koncem tisíciletí došlo celkem rychle k nárůstu počtu ultraskupin a zmasovění hnutí, zatímco chuligáni dnes v německé fanouškovské scéně hrají již jen zanedbatelnou roli (ibid.).

Také profesor Pilz ve spolupráci s Franciskou Wölki tuto proměnu zaznamenal a kromě hledání řešení problematiky diváckého násilí se zaměřil také na popis a pochopení jednání zdejších ultras. Pilz si povšiml, že přestože se ultras na německých stadionech stali akusticky i opticky nejzaznamenanějším aktérem, nevěnuje jim pozornost žádná z dosavadních studií a je na ně často nahlíženo prizmatem stigmat a klišé spojených s předchozími fanouškovskými kulturami (např. „extrémní pravice“ či „kriminální organizace“). Pilzova rozsáhlá studie ultras (Pilz et al., 2006) přinesla následující zjištění:

- ultras tvoří různorodé skupiny s různorodými strukturami, pravidly, předměty zájmu a přesvědčeními o tom, co pro ně „ultra“ znamená
- všichni němečtí ultras mají podobný přístup k fandění, nepřetržitě po 90 minut, akusticky i opticky; připravují své aktivity i mimo zápasy v průběhu týdne a pohlízejí na politiku svých klubů kriticky
- mají pouze jednu identitu – jejich „ultra identitu“, kterou žijí nejen o víkend, ale i v týdnu
- ultras milují svůj klub, nezávisle na lidech, kteří ho vedou, ale ke konstrukci své identity nepotřebují jen klub – vytvářejí vlastní silnou fanouškovskou identitu
- postupující profesionalizace sportu prohlubuje propast mezi hráči a diváky, což způsobuje zvyšující se důraz ultras na svou vlastní přítomnost a existenci – hráči jsou považováni za profesionály, kteří se stěhují z klubu do klubu, a tak se ultras mnohem více orientují sami na sebe a své vlastní aktivity
- ultras vyjadřují svou lásku a propojení s klubem a místem, kde žijí skrze extrémní časovou investici do vytváření choreografií, internetových stránek a fanzinů, chorálů atd.
- ultras jsou srdcem a hlasem kotlů, reagují jako seismograf na problémy v politice klubů nebo fotbalového svazu, kritizují zvyšování cen vstupného, bezpečnostní opatření aj. – mohou být chápáni jako afektivní, protestní, demonstrativní a provokativní kultura. Ultras sami sebe vnímají coby kritickou protisílu, jež bojuje za tradiční fanouškovskou kulturu

- ultras přesouvají soutěžení na hřišti i do hlediště (v pomyslné soutěži ultras, kdo se bude lépe prezentovat akusticky, opticky, atd.)
- stejně jak jsou na jedné straně originální, kreativní, zábavní a angažovaní v podpoře svého klubu, na druhé straně provokují klub, sponzory, rivaly, kradou „trofeje“ a provokativně je vystavují. Celkově prezentují „sami sebe“ např. prostřednictvím graffiti, vlastních nálepek atd.
- ultras nejsou chuligáni (s výjimkou minoritní části scény, kterou lze nazvat „hooltras“). Většina ultras nemá násilné potřeby a násilí pro ně není zábava. Starají se o svůj ritualizovaný souboj s rivaly, zpravidla verbální a optický. Ultra násilí je především reaktivní a instrumentální.
- mezi ultras v západním a východním Německu existují rozdíly
- ultras mají tři různé koncepty nepřítele – policii, fotbalové asociace a média
- němečtí ultras proklamují distanc od národního týmu, jsou lokálně zakořeněni a svázáni s týmem a klubem, citová investice je natolik veliká, že ji nedokážou transformovat na národní úroveň

Pilz ve spolupráci s Wölki (2010) vypracovali pro Radu Evropy také studii zabývající se ultras v roce 2009 v některých členských státech Rady Evropy. Došli k závěru, že nelze hovořit o jednotné evropské ultrascéně. Důležité podle nich je, že ultras jsou organizováni na několika různých úrovních – „být ultra“ pro ně znamená nový postoj k životu, být „extrémní“ a baví je být součástí nové samostatné fanouškovské s fotbalové kultury.

Věk ultras se pohybuje nejčastěji v rozmezí 17-25 let, jedná se převážně o muže, ne imigranty (ačkoliv ve Francii existují i převážně imigrantské ultraskupiny). Přítomnost žen variuje podle jednotlivých zemí, např. ve Švédsku údajně ve skupinách nejsou žádné ženy, naopak ve Švýcarsku je proporce žen značná, ve francouzské ultrascéně je podíl žen zhruba 20%. Každopádně jsou ale ženy a dívky v ultraskupinách stále podprezentovány. Evropští ultras pocházejí ze všech sociálních vrstev a vykonávají rozmanitá povolání. Ultras mají specifické hodnoty, způsob oblékání, některé skupiny jsou organizované formálně, jiné neformálně. Většina evropských ultras nemá zájem o podporu národního týmu.

Mnoho evropských ultras je také kritických vůči svým klubům a fotbalovým asociacím, na druhé straně jsou aktivní ve fundraisingových aktivitách zejména lokálního

charakteru. Velice důležitou součástí ultra kultury je pak používání pyrotechniky při fotbalových zápasech. Mezi problémové aspekty ultrahnutí může patřit násilí, inklinace k extremistické politice, vnímání policie jakožto nepřítele, nedostatek sebereflexe a seberegulace a skutečnost, že je veřejností vnímáno jako problematické (Pilz, Wölki, 2010).

Francouzským fanouškovským scénám se věnují především sociologové Patrick Mignon a Nicolas Hourcade. Hourcade se zaměřuje především na porovnání ultras a chuligánů a vyzdvižení jejich rozdílností (2003, 2007a, 2007b), přičemž podotýká, že zásadní rozdílnost je v motivaci k násilí a ve faktu, že chuligánství je spíše marginální jev, zatímco ultra hnutí nabývá masových rozměrů. Jedním z nejzásadnějších Hourcadových postřehů je identifikace ultras coby ambivalentních hnutí: *„Ultras tedy mají jaksi rozdvojenou osobnost a někteří kluboví představitelé jsou tímto postojem „Doktora Jekylla a Pana Hyda“ zmateni. Oproti tomu, co někteří novináři nebo kluboví funkcionáři říkají, je každopádně zřejmá neplatnost domněnky, že by na jedné straně stáli „dobří“ fanoušci a na druhé ti „zlí“. Ultras jsou obojí, „dobří“ i „zlí“. Ti samí lidé povzbuzují svůj tým, organizují aktivity, jednají s vedením klubu, vybírají peníze na charitu a nadávají svému soupeři či rozhodčím, vykrádají čerpací stanice na výjezdech nebo se perou s ultras soupeře...“* (Hourcade, 2002a, s. 34). Hourcade se ve svých pracích věnuje také politické angažovanosti francouzských ultras, včetně extremistických tendencí (Hourcade, 2000). Přestože konstatuje, že většinovou tendencí francouzských skupin je apolitičnost, uvádí také příklady extrémně pravicových (Paříž, Lyon) i extrémně levicových (Marseille, Bordeaux) skupin. Za zmínku stojí také článek „Pozice fanoušků ve světě fotbalu“ (2002b), v němž se snaží postihnout rozdílné formy fanouškovství. Publikum dělí na diváky (ti sehrávají pasivní roli) a fanoušky (ti jsou zpravidla aktivní). Do užší, čtyřstupňové kategorizace pak řadí: 1) „konzumenty“, kteří si na stadion jdou „užít“ jako na divadelní představení, zaplatí, pasivně se pobaví a odejdou; 2) oficiální fanoušky, kteří jsou sdruženi v oficiálních fanklubech, jsou loajální vůči klubovému vedení a neprotestují proti němu; 3) ultras, kteří mají svou vlastní vizi chodu klubu a brání svou nezávislost a právo na vlastní názor a 4) chuligány, kteří se k aktivitám klubu nevyjadřují a o jeho ovlivňování nestojí (Hourcade, 2002b, s. 77-83).

Z italských teoretiků na tomto místě zmiňme především práci Roversiho a Balestriho (2002), kteří upozorňují na nutnost rozlišování spontánního a organizovaného násilí a na vliv tisku v konstruování problému. Násilí je podle autorů zaměřeno jen vůči některým

rivalům, nikoliv vůči všem soupeřům. Upozorňují, že italské fanouškovské hnutí bylo vždy složeno z více společenských vrstev, v němž figurovaly také ženy. Stadion funguje jako socializační místo, kde se předávají normy, starší fungují jako vzory. Autoři upozorňují na skutečnost, že násilí na italských stadionech bylo vždy projevem krize v ultrahnutí, zejména v době kdy docházelo k bojům a moc a strukturálním změnám (Roversi, Balestri, 2002).

Z etnografického hlediska nelze nezmínit studii rakouského kulturního antropologa Rolanda Girtlera. Girtler provedl zúčastněné pozorování mezi rakouskými fanoušky, na jehož základě považuje chuligánství za jednu z „okrajových kultur“, což je podle něj vhodnější označení než subkultura, neboť se jedná o kulturu, která je ze strany společnosti vnímána jako nebezpečná a zlá. Girtler připodobňuje rakouské radikální fanoušky k mezi sebou válčícím divokým kmenům hájícím vlastní teritorium a symboly, včetně důrazu na symboliku, kterou zdůrazňují vzájemným kradením vlajek nebo šál (Girtler, 2001).

V českém prostředí k detailnímu popisu chuligánské scény přispěla Lenka Vochocová (2005), která zpracovala analýzu subkulturní komunikace v rámci této scény. Prostřednictvím kvalitativní analýzy médií, především celostátního magazínu mapujícího dění na českých stadionech s názvem Football Factory, autorka načrtla poměrně věrný obraz české chuligánské scény. Všímá si subkulturních hodnot a norem předávaných prostřednictvím výše zmíněného média a přisuzuje mu také kultivační funkci. V její práci se objevuje také další velmi zajímavý poznatek – někteří aktéři pojmají chuligánství jakožto „strategickou hru“. Dále se věnuje subkulturním normám a pravidlům boje a popisuje především organizované střety dvou (nebo několika v případě koalic) stejně orientovaných skupin na předem domluveném místě za předem domluvených podmínek (např. beze zbraní, na počty, „banda na bandu“ apod.). Nejspíš poněkud nečekaně však Vochocová narazila také na boom českého ultrahnutí, k němuž došlo v roce 2003. Autorka zaznamenala enormní nárůst kategorie „ultraprodukce“, jíž považuje za nenásilnou paralelu kategorie „střet“, přičemž si všímá, že chuligánské a ultra aktivity se ve fanzinu důsledně oddělují.

Přímo českým ultras se věnuje práce „Ultras: Nové fanouškovské hnutí v ČR“ (Voženílková, 2009). Analyzována je česká scéna tvořená skupinami, které se samy za „ultras“ označují, identifikovány jsou základní sdílené hodnoty hnutí a postoje k politice, násilí, i k subkultuře chuligánů. Na zásadní otázku, zda lze i v České republice identifikovat hodnoty evropského ultrahnutí odpovídá autorka kladně, s drobnými

výhradami, přičemž za zásadní v tomto procesu považuje roli internetu. Na základě zjištění terénního výzkumu však poukazuje na fakt, že česká ultrascéna je stále ještě velmi propojena s chuligánskou scénou a ovlivňována jejími hodnotami, což se často odráží také v jejích projevech.

4 Metodologie

4.1 Strategie výzkumu

Pro účely této práce jsem zvolila kvalitativní výzkum. Vzhledem k tomu, že zkoumaná problematika má značně specifický charakter a jedná se o poměrně neprobádanou oblast, měla by zvolená strategie dle mého názoru napomoci hlubšímu porozumění komplexitě sociální reality fotbalových fanoušků, jejich sebeorganizaci a společenským vazbám.

Kvalitativní výzkum je chápán jako proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního problému, při němž výzkumník vytváří komplexní obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách (Creswell dle Hendl, 2008, s. 48).

Kvalitativní postupy jsou při zkoumání fanoušků obecně poměrně obvyklé a doporučované. Neformální fanouškovské skupiny (zejména ultras a hooligans) jsou poměrně uzavřené a ostražitě vůči svému vnějšímu prostředí. Na veřejnost obvykle propouštějí pouze informace, které propustit chtějí. Výzkumy těchto skupin, jež v minulosti proběhly, většinou byly kvalitativně zaměřené. Vzhledem k charakteru zkoumaných skupin byly v minulosti využívány především metody zúčastněného pozorování, nestandardizovaných rozhovorů a obsahové analýzy. Právě tyto metody považuje za vhodné při zkoumání fanoušků i český odborník na problematiku diváckého násilí Josef Smolík (viz Smolík, 2004). Analyzovat se přitom dají především osobní dokumenty daných skupin, fanouškovské magazíny (tzv. fanziny) nebo webové stránky. Co se týče formálních fanouškovských organizací, jsou možnosti rozšířeny o množství dokumentů, metodických pokynů nebo letáků, které tyto organizace vydávají.

Fenomén fotbalového fanouškovství je, zejména v České republice, stále poměrně neprobádanou oblastí. Většina českých prací se v minulosti věnovala zejména diváckému násilí, případně okrajově případovým studiím konkrétních fanouškovských skupin. V některých pracích nalezneme zmínky o sociálně-preventivní práci nebo popisy diváctva na stadionech. Žádná práce se však nevěnuje angažovanosti fotbalových fanoušků v oblasti občanské společnosti. Také tento fakt je jedním z důvodů, proč byla pro účely této práce zvolena kvalitativní strategie. Detailní vzhled do zkoumané problematiky, který tento

přístup umožňuje, je zvláště vhodný vzhledem k vysoké míře její neprozkoumanosti. Hlavní výhodou je, že data v kvalitativním výzkumu procházejí menším počtem transformací než ve výzkumu kvantitativním (Disman, 1993), zachovávají se tak nuance, které jsou však pro pochopení komplexity zkoumané problematiky klíčové.

Vzhledem k rozmanitosti zkoumaných skupin a organizací z hlediska jejich vnitřní struktury, fungování, aktivit i cílů, jsem považovala za zvláště vhodné zkombinovat více zdrojů dat i vícero technik sběru dat. Na fenomén bylo nutné pohlížet jako na celek, ale z mnoha různých perspektiv, aby bylo možné obsáhnout širší zkoumané problematiky. S ohledem na tuto skutečnost jsem tedy přistoupila jak k datové, tak metodologické triangulaci. Přičemž datovou triangulací se rozumí použití různých datových zdrojů (jev se zkoumá v různých časových momentech, na různých místech a u různých osob), metodologickou triangulací pak triangulace mezi metodami (kombinace několika metod) (srov. Denzin dle Hendl, 2008, s. 147).

Jedním z cílů výzkumu bylo zmapovat fanouškovské skupiny a organizace působící v oblasti občanské společnosti v České republice, výzkum tedy probíhal převážně na české půdě. Nicméně pro bližší představu o rozmanitosti fanouškovských struktur jsem považovala za důležité zahrnout do oblasti zájmu také některé zahraniční, zejména střešní organizace. Část výzkumu tedy probíhala též v zahraničí (např. návštěva zahraničních fanprojektů, konferencí střešních organizací aj.).

4.2 Metody získávání dat

Jak bylo výše zmíněno, v zájmu pokrytí širšího spektra zkoumané problematiky jsem přistoupila ke kombinaci několika metod a technik sběru dat. V následujících řádcích se pokusím popsat, jak jsem při sběru dat postupovala.

4.2.1 Studium dokumentů

Analýza dokumentů patří ke standardní aktivitě jak v kvalitativním, tak kvantitativním výzkumu (Hendl, 2008, s. 130). „*V dokumentech se projevují osobní vědomé nebo nevědomé postoje, hodnoty a ideje.*“ (ibid.). Hlavními výhodami tohoto přístupu jsou především rozmanitost všech možných dostupných dokumentů a skutečnost, že data jsou autentická a nejsou vystavena zdrojům chyb a zkreslení, jako při rozhovorech nebo pozorování (Mayring dle Hendl, 2008, s. 130). To je vzhledem k povaze zkoumaného tématu velmi důležitá okolnost, jež může napomoci přesnější interpretaci dat. Mezi

nevýhody studia dokumentů naopak patří například fakt, že dokument nebyl tvořen za účelem výzkumu, a tudíž v něm mohou chybět některé důležité informace napomáhající porozumění problematice (Jeřábek, 1992, s. 82). Další nevýhodou může být subjektivita výzkumníka při výběru dokumentů, tu však vyvažuje povaha informací v dokumentech obsažených, která subjektivitou výzkumníka narušena být nemůže (srov. Hendl, 2008).

4.2.1.1 Analyzované materiály

Pro účely tohoto výzkumu byla zásadní zjištění především z autentických dokumentů produkovaných samotnými zkoumanými fanouškovskými skupinami, dále pak z materiálů vydávaných fanouškovskými organizacemi, materiálů k různorodým projektům apod., ať už v tištěné nebo elektronické formě, dále byly zkoumány stanovy organizací, tiskové zprávy apod.³⁰ Konkrétně se jednalo o následující typy dokumentů:

- **fanziny, časopisy** – využívány byly především fanouškovské magazíny národního, nebo i mezinárodního charakteru (německé Erlebnis Fussball, Blickfang Ultra a polské To My Kibice, Saturday Heroes, rakouský časopis Ballesterer). Bohužel obdobné tiskoviny z ostatních evropských zemí nebylo v našich možnostech sehnat, případně uznávané a zavedené časopisy (jako třeba francouzské Generation Ultra a Culture Tribunes) před několika lety přestaly vycházet. To je bohužel také případ českého celorepublikového fanzinu s názvem Football Factory, který vycházel mezi lety 1998 – 2008 a byl zdrojem mnoha užitečných informací z dění ve fanouškovské scéně České republiky. V průběhu roku 2011 se na fanouškovských webových stránkách objevily zprávy o chystaném vydání nového fanzinu s názvem Ultras Czechoslovakia, k němuž však doposud³¹ nedošlo. Dále byly využívány také fanziny vydávané na klubové úrovni konkrétními scénami (např. spartánský magazín „Ultras“, nebo liberecké „Unisono“).
- **webové stránky** – stránky jednotlivých organizací, nebo fanouškovských skupin, fotbalových klubů. Významným zdrojem dat byly také celostátní fanouškovské weby www.supporters.cz a www.hooligans.cz.
- **stanovy jednotlivých organizací** – většina formálních organizací má své stanovy uveřejněné na svých webových stránkách.

³⁰ Část tištěných analyzovaných dokumentů je uvedena ve zdrojích v závěru této práce.

³¹ květen 2012

- **informační materiály** – jde o různé agitační a informační letáky, představující dokumenty apod.
- **projektové dokumenty, analýzy, metodiky** – zprávy o plnění projektů, materiály k různým tematikám, analýzy fanouškovského prostředí apod.
- **tiskové zprávy, výstupy v médiích** – informace, které tisku dodávají organizace samy i zprávy, které o organizacích zveřejňují sami novináři.

4.2.2 Pozorování

Pozorování cílových skupin bylo prováděno na fotbalových stadionech a při akcích pořádaných těmito skupinami nebo organizacemi v České republice i v zahraničí dlouhodobě (po dobu téměř dvou let: červenec 2010 - duben 2012). Za tuto dobu jsem navštívila celkem 74 prvoligových, pohárových i mezinárodních utkání (včetně několika utkání zahraničních lig) a několik desítek akcí pořádaných různými fanouškovskými skupinami či organizacemi. Pozorování bylo prováděno zúčastněně i nezúčastněně.

4.2.2.1 Zúčastněné pozorování

Zúčastněné pozorování bylo významnou složkou prováděného výzkumu. Jako vhodná technika sběru dat se ukázalo především pro povahu zkoumaného problému. Jak uvádí Hendl (2008, s. 193), tuto techniku je vhodné využít především, pokud je daný jev málo prozkoumaný, pokud existují veliké rozdíly mezi pohledy členů a nečlenů sledovaných skupin, nebo pokud jev není přístupný pohledu osob mimo skupinu. V našem případě platí všechny tři předpoklady – první především pro pohled na fanouškovské skupiny z hlediska občanské společnosti, další dva se pak týkají především neformálních fanouškovských skupin.

Nejprve jsem účelovým výběrem zvolila místa, kde bude pozorování prováděno. Vzhledem k omezeným finančním prostředkům se jednalo o časově, finančně a především místně nejvýhodnější variantu. Pozorování probíhalo na dvou úrovních:

1. v jednom z českých prvoligových kotlů (v rámci jedné konkrétní neformální skupiny),
2. v rámci dlouhodobé dobrovolné angažovanosti v jedné z formálních fanouškovských organizací.

Konkrétní skupiny a organizace nebudu z důvodu zachování anonymity a důvěry zmiňovat.

Účelovost výběru může být v určitých aspektech omezující, nicméně v našem případě umožňuje větší časovou investici pozorovatele a tím i možnost hlubšího porozumění sledovaným jevům. Navíc není zúčastněné pozorování jedinou využitou metodou.

Pro účely tohoto výzkumu bylo využito pozorování nestandardizované a skryté, přičemž nestandardizované pozorování je takové pozorování, při němž je určen pouze cíl, jinak má pozorovatel volnost rozhodovat o průběhu pozorování i jeho hlediscích (Disman, 1993, s. 181). Cílem bylo především doplnění informací o vnitřním fungování skupin/organizace, vnitřních pravidlech, osobních motivacích k angažovanosti atd.

Pozorovatel participoval na všech každodenních činnostech skupiny/organizace ve dnech zápasů i mimo ně, na stadionech i mimo ně. Mimo to byl účasten speciálních akcí, které tyto skupiny/organizace pořádaly nebo se jich účastnily.

Poznámky z terénu byly zaznamenávány formou dodatečných deníkových zápisků (Disman, 2002, s. 221), protože vzhledem ke skrytosti pozorování nebylo možné poznámky opatřovat v průběhu pozorování. Již v průběhu sběru dat probíhala jejich průběžná analýza a interpretace, na jejichž základě vykrystaly nové tématické okruhy, na něž bylo vhodné se při dalším výzkumu zaměřit. V průběhu pozorování tak docházelo k procesu neustálého interpretování a reinterpretování dat (srov. Silverman, 2005).

Přístup do terénu usnadnila autorčina dlouhodobá známost s klíčovými aktéry konkrétních organizací a vzájemná důvěra. Tato skutečnost se dá považovat na jednu stranu za výhodnou (vzhledem k možnosti snadného přístupu k datům, hloubkového průzkumu a detailnímu porozumění), na druhou stranu je však riziková z hlediska objektivity výzkumníka. Za využití metody zúčastněného pozorování tak došlo k situaci, kdy výzkumník jakožto nutná součást sociální reality zkoumá i sám sebe (Bauman, 1997). Zkreslení výsledků výzkumu jsem se snažila zabránit důrazem na kvalitu sběru dat, jejich interpretaci a dodržení kritérií validity zejména prostřednictvím triangulace metod.

4.2.2.2 Nezúčastněné pozorování

Kromě zúčastněného pozorování probíhalo též nestandardizované nezúčastněné pozorování vybraných českých i zahraničních fanouškovských skupin a organizací. Za hlavní výhodu takového přístupu je považována větší nenápadnost a hlavně menší ovlivněnost citovou angažovaností pozorovatele (Hendl, 2008, s. 201).

Nezúčastněně byly pozorovány projevy, aktivity a akce českých i zahraničních skupin a organizací zejména v průběhu fotbalových utkání, nebo před ním a po něm. Dále pak některé vybrané akce, semináře, konference či demonstrace. Výběr probíhal opět účelově, zejména na základě časových a finančních možností pozorovatele a na základě přístupnosti takových akcí.

Výzkumník s aktéry na jejich činnostech neparticipoval, obvykle zaujal pozici nedaleko sledovaných skupin, ale ne přímo v jejich řadách. Data byla zaznamenávána obvykle přímo v průběhu pozorování. Interpretace a reinterpetace probíhala obdobně jako u dat sebraných prostřednictvím zúčastněného pozorování.

4.2.3 Rozhovory

V zájmu ujasnění některých skutečností, hledání nových okruhů a témat, nebo pro hlubší vhled do problematiky byly též prováděny rozhovory. Šlo zejména o neformální rozhovory prováděné s aktéry v průběhu pozorování v terénu. Neformální rozhovor spoléhá na spontánní generování otázek v průběhu interakce a jeho hlavní silnou stránkou je především skutečnost, že zohledňuje individuální rozdíly a změny situace (Hendl, 2008, s. 175).

Informace z těchto rozhovorů byly zaznamenávány podobně jako data získaná prostřednictvím zúčastněného pozorování. Informátoři byli různorodí, buď přímo členové skupin, nebo osoby, které jsou s nimi často ve styku (např. rodinní příslušníci; osoby, s nimiž komunikují a vyjednávají apod.). Výběr respondentů pro neformální rozhovory probíhal ve dvou rovinách: 1) na základě témat otevírajících se v průběhu interpretace již získaných dat, 2) na základě přirozených interakcí v průběhu pozorování v terénu. Tyto rozhovory probíhaly nejen se zástupci českých fanouškovských skupin a organizací, nýbrž i s těmi zahraničními (zejména německými). V průběhu výzkumu bylo provedeno zhruba šest desítek neformálních rozhovorů, většina z nich se pohybovala řádově v rozmezí 5-10 minut. Zastoupeno v nich bylo poměrně široké spektrum fanouškovských skupin a organizací. Neformálních rozhovorů s aktéry působícími v zahraničních skupinách či organizacích bylo pořízeno celkem devět.

V rámci výzkumu byl též proveden jeden polostrukturovaný hloubkový rozhovor (srov. Švaříček, Šedřová a kol. 2007) s představitelem občanského sdružení Fanprojekt Slovan Liberec. Zatímco u ostatních fanouškovských uskupení nebyla obvykle přílišná ochota k poskytnutí jiných než neformálních rozhovorů, v tomto případě (i díky příbuzenskému vztahu mezi respondentem a výzkumníkem) bylo možné získat důvěru a

ochotu respondenta. Vzhledem k tomu, že jiným způsobem nebylo možné získat přehled o fungování tohoto druhu fanouškovských uskupení, byl právě uskutečněný rozhovor cenným zdrojem informací. U jiných fanouškovských uskupení pak kromě neformálních rozhovorů bylo možné při sběru dat uplatnit i jiné metody.

Pro rozhovor byly dopředu připraveny okruhy témat, na něž respondent volně navazoval. Cílem bylo, aby sdělil co nejvíce informací vlastním vyprávěním. Rozhovor probíhal v naprostém soukromí v místnosti, kde byl jen tazatel a respondent. Respondent si nepřál s ohledem na charakter poskytnutých informací, které se mnohdy týkaly i klientů, jejichž důvěru projekt má, zveřejnit přepis celého rozhovoru v příloze této práce. Vybrané citace z uvedeného rozhovoru byly pro účely zveřejnění v této práci na základě předchozí dohody poskytnuty respondentovi k autorizaci.

4.3 Interpretace dat

Jak již bylo zmíněno v předchozím textu, analýza dat, v souladu s kvalitativním přístupem, probíhala již v průběhu jejich získávání (Silverman, 2005, s. 133). Vzhledem k relativní neprobádanosti zkoumané populace, respektive dosud nevyužitému zornému úhlu na danou problematiku, se výzkumná strategie nemohla příliš opírat o teoretická tvrzení a z nich vyplývají hypotézy, ale byla v souladu s rozlišením strategií kvalitativní analýzy dle Roberta K. Yina (dle Hendl 2008, s. 234)³² spíše popisem případu, kdy se hledá množina témat a oblastí, jež mají vztah k výzkumné otázce a adekvátně pokryjí celý případ. Tímto způsobem je pak vedeno organizování, výběr i analýza materiálu.

V provedeném výzkumu lze nalézt určité podobnosti s etnografickým výzkumem. Cílem bylo stejně jako v etnografickém výzkumu „*poznat málo známé chování a kulturu nějaké sociální skupiny jedinců*“ (Hendl 2008, s. 238). Z toho také vyplývá spíše exploratorní a popisný přístup k interpretaci dat, bez přesně daného algoritmu, přičemž se data analyzovala spíše induktivně. Využívala se tak „analytická indukce“, jejíž základy položil už Florian Znaniecki (ibid., s. 236). Výzkumník při ní formuluje tvrzení, která mají platit pro analyzovaný problém, na jejich základě navrhne předběžnou hypotézu pro vysvětlení dat, ale postupným probíráním případů tuto hypotézu zjemňuje a propracovává.

³² Yin (dle Hendl, 2008) rozlišuje dvě obecné strategie analýzy: 1) opíráme se o teoretická tvrzení (této strategie bylo v případě tohoto výzkumu využíváno pouze částečně např. v případě hooligans nebo ultras) a 2) jde spíše o popis případu (viz výše).

Naleznou-li se tzv. negativní případy, které hypotézu porušují, vede to k její úpravě nebo vyloučení případu jakožto neadekvátního.

V souladu s doporučením, které pro analýzu kvalitativních dat naformuloval Harry F. Walcott, se prováděly tři operace: vytvářel se popis kultury zkoumané skupiny, prováděla se analýza témat dané skupiny a interpretovaly se jednotlivé významy v datech (ibid., s. 239). Pro objasnění pozorovaných fenoménů se většinou vytvářely zcela nové kategorie a hledaly se vztahy mezi nimi za použití techniky „nepřetržitého porovnávání“, kdy se sledovala relevance segmentů dat k dosud navrženým kategoriím. Tímto induktivním procesem se navrhované teoretické schéma prohlubovalo a vyjasňovalo (ibid., s. 240).

4.4 Hodnocení kvality výzkumu a etické otázky

V kvalitativním výzkumu jde především o pravdivost a platnost výzkumu, tedy o to, zda nálezy reprezentují jevy, na něž odkazují a zda jsou zjištěné nálezy podepřeny důkazy (Švaříček, Šedřová a kol., 2007). Důvěryhodnost interpretací dat a závěrů této práce byla průběžně nebo zpětně zajišťována neustálou interpretací dat, prostřednictvím konzultací s osobami neúčastnícími se výzkumu, ale i zpětnou vazbou od osob zkoumaných. Mezi další kroky ke zvýšení validity a důvěryhodnosti patří využití více zdrojů informací (datová triangulace) a poměrně dlouhá doba trávená terénním výzkumem.

Hlavním cílem této práce bylo základním způsobem popsat sociální realitu organizací fotbalových fanoušků v oblasti občanské společnosti v celé její šíři. Jednalo se tedy o poměrně široké spektrum rozmanitých organizací a nebylo možné všechny konkrétní organizace, motivy a jevy do detailu popsat. Úkolem této práce bylo spíše poukázat na „občanskost“ fotbalových fanoušků, o kterých se obvykle mluví spíše v souvislosti s násilím. S ohledem na to byly voleny i metody a postupy při sběru dat. Tato práce přináší množství témat, které by samozřejmě bylo možné dále rozpracovat. Vzhledem k již tak poměrně velkému rozsahu to však nebylo možné. Závěry této práce a další informace, které nabízí, se snažím dokládat citáty, nebo odkazy na zdroj dat, v případě, že nejsou uveřejněny, jedná se obvykle o informace získané v terénu.

Výzkumník je ve společenských vědách podroben dvojímu nároku na etiku – vědeckou (využitelnost, originalita a validita výzkumu) a lidskou, neboť středem zájmu společenskovědních výzkumů jsou živí lidé (Silverman, 2005). V našem případě šlo v zásadě o zajištění toho, aby zveřejnění této práce nijak nepoškodilo zkoumané

jednotlivce nebo skupiny jako celek. Na základě této snahy byla stanovena zásada, že citlivé informace získané jiným způsobem než z veřejně přístupných zdrojů³³, zejména ze zúčastněného pozorování a neformálních rozhovorů, nebudou při zveřejnění v práci přiřazeny ke konkrétním jedincům, skupinám, nebo městu, odkud pocházejí. Takových citlivých informací se v průběhu tohoto výzkumu vyskytla celá řada. Pokud na některých místech (zejména v podkapitole „příklady organizací“) hovoříme o konkrétní skupině či organizaci, jedná se zpravidla o informace získané z veřejných zdrojů. Výjimku tvoří již výše zmiňovaný případ občanského sdružení Fanprojekt Slovan Liberec. V tomto případě byl výběr konkrétních citovaných pasáží a informací zveřejněných o tomto projektu konzultován s představiteli tohoto sdružení, aby nedošlo k poškození klientů a narušení důvěry v sociální práci na této úrovni.

4.5 Základní výzkumné otázky

Základní výzkumné otázky vycházejí z cíle této práce, kterým je popis a klasifikace rozmanitých forem sdružování fotbalových fanoušků, jimž v dosavadních tuzemských pracích věnujících se tomuto fenoménu byla pozornost věnována jen okrajově, protože zájem byl většinou soustředěn na tzv. divácké násilí. Proto považuji za zásadní podívat se na fotbalové fandovství prizmatem občanské společnosti a pokusit se odpovědět na následující otázky:

- Jaké formy sdružování můžeme mezi fotbalovými fanoušky identifikovat? A čím se liší?
- Jaká poslání a cíle tato sdružení mají?
- Jaké motivace, ideje a zájmy mají jejich členové?
- Jakým způsobem tato sdružení participují na životě občanské společnosti?
- Jaké jsou jejich zájmy na ovlivňování veřejné politiky?

³³ Veřejně přístupné jsou např. webové stránky, média, fanziny

5 Fotbaloví fanoušci a občanská společnost

Pátá kapitola této práce shrnuje výsledky proběhlého výzkumu a snaží se hledat odpovědi na v předchozím textu formulované výzkumné otázky. Jaká je vlastně pozice fotbalových fanoušků v oblasti formální i neformální občanské společnosti? Postupně se pokusím načrtnout, jaká je historická role občanské společnosti ve světě fotbalových fanoušků (5.1) a jaké důvody a motivace vzniku fanouškovských organizací můžeme najít (5.2). Představena bude typologie fanouškovských subjektů občanské společnosti (5.3) a vybrané příklady jednotlivých organizací. Následovat bude několik slov o aktivitách těchto organizací, participaci na životě společnosti a jejich snahách o ovlivňování veřejné politiky (5.4). Na závěr zaměříme pozornost na postavení fanouškovských organizací v občanské společnosti (5.5) a projevy sociálních hnutí a subkultur ve fanouškovských skupinách (5.6).

5.1 Role občanské společnosti ve světě fotbalových fanoušků

Fotbaloví fanoušci se v oblasti občanské společnosti, ať už to sami reflektují nebo nikoliv, pohybují od nepaměti. Většina fotbalových klubů, ačkoliv se dnes již většinou jedná o komerční subjekty, totiž vznikala jakožto spolky. Dodnes je mnoho amatérských fotbalových klubů v České republice zřízeno podle sdružovacího práva. Samotná Fotbalová Asociace České republiky³⁴ (dále jen FAČR) má právní formu občanského sdružení.

„Fotbalová asociace České republiky je občanským sdružením vytvořeným na spolkových demokratických zásadách, nezávislým na politických stranách, hnutích a náboženstvích. Je založena za účelem organizování fotbalu, jehož je v České republice výlučným představitelem. Hlásí se k odkazu a navazuje na činnost již dříve existujícího Českého fotbalového svazu a na území České republiky je právním pokračovatelem Československé fotbalové asociace.“
(Stanovy FAČR)

³⁴ Dříve známá pod označením Českomoravský fotbalový svaz (ČMFŠ)

Členská základna FAČR je velice rozsáhlá. V současné době, ruku v ruce se změnou názvu i stanov, dochází k významné restrukturační členství v asociaci. Až doposud byly členy asociace (resp. ČMFS) fotbalové kluby, hráči podléhali pouze registraci (odhadovalo se, že jich je zhruba 650 000). Nové stanovy institut členství upravily tak, že členy FAČR musí být nejen kluby, ale také fyzické osoby, které působí v soutěžích pořádaných FAČR, a to již od 1. července 2012. Kromě klubů a hráčů například také trenéři, rozhodčí, maséři, hlavní pořadatelé. Zkrátka všichni, kteří jsou uvedeni v zápise o utkání. Na základě přání Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy se FAČR momentálně snaží sestavit databázi všech členů organizace, aby mohla argumentovat co nejpřesnějšími čísly při žádostech o přidělování dotací. V dosavadním systému registrací hráčů často docházelo ke vzniku tzv. „černých duší“, protože nikdo registrační karty nerušil. Nový systém se zavedením pravidelných členských poplatků by měl pomoci tento jev eliminovat (Mádl, 2012).

V minulosti byly fotbalové kluby, jakožto spolky (oddíly, jednoty apod.) značně spjaté s místní komunitou a členy těchto spolků byli nejen jejich hráči a představitelé, ale také jejich fanoušci. Ti jakožto členové spolku měli významnou možnost ovlivňovat vnitřní dění v klubu, jak dokazuje následující úryvek z dobového tisku³⁵ reagující na členskou schůzi Slavoje Liberec (tradičně známý jako Slavia Liberec) v záležitosti případného sloučení s historicky konkurenční Jiskrou Liberec (známá jako Rapid Liberec):

„Nezaujatý účastník čtvrtěční členské schůze Slavoje Liberec v České Besedě odcházel v pozdních nočních hodinách domů poněkud se smíšenými pocity. Tato schůze totiž naprosto vybočila z mezí normálního pojetí fanouškovství a přichylnosti k oddílu. Stala se shromážděním fanatických stoupenců Slavoje, kterým zjevně vůbec nejde o sport v širším smyslu a zřejmě ani ne o fotbal, ale o jméno oddílu, o prestiž a především o to, ukázat, že jsou zapřísáhlými nepřáteli druhého oddílu a jako takoví se nehodlají s nikým přátelit, natož slučovat. Díky bohu, že krevní msta našich prapředků nebyla vystřídána mstou klubovou! Jinak bychom asi měli v Liberci hromadu mrtvol.

Přitom byl na schůzi výbor Slavoje, který byl pro sloučení a veřejně to prohlásil ústy svých funkcionářů, byla tam i řada slušných členů, kterým jde především o dobrý sport. Ale co ukázali ve čtvrtek ti ostatní, a bohužel jich bylo v sále hotelu Beseda většina, to bylo rozumnému člověku nepochopitelné. Jinak možná spořádání otcové rodin, či snoubenci, kteří se na návštěvě u rodičů

³⁵ Uveřejněný v knize Slovan Liberec – 50 let vášně! (Pivoda, 2008)

svých nastávajících chovají co nejvybraněji, tu řvali, pískali, pokřikovali, prostě řádili jako smyslů zbavení. Schůze měla neregulérní charakter a při hlasování se ujaly iniciativy a funkce sběračů hlasů některé živly, jimž by jako ostatním hulákajícím prospěla podrobná psychiatrická prohlídka. Jeden mladík uhlazených černých vlasů, když sbíral lístky pro sloučení, proletěl mezi stoly jako blesk, takže mu nikdo ani lístek pro podat nemohl. Při hlasování proti si však dal na čas a trpělivě sbíral hlas po hlasu, dokonce se vypjal i k osobní agitaci. Připadal si jistě velkým hrdinou. Pro myšlenku sloučení to dopadlo přirozeně katastrofálně, na což odpověděli fanatici dlouhotrvajícím řevem.“(Pivoda, 2008, s. 17)

Dnes je většina českých (ale i světových) profesionálních fotbalových klubů komerčními subjekty, v České republice nejčastěji akciovými společnostmi³⁶. Fanoušci jsou vnímáni spíše jako zákazníci³⁷, než jako součást organizace. Výjimku samozřejmě tvoří amatérské nebo poloamatérské kluby a oddíly, v těchto případech se však zpravidla jedná jen o desítky členů, protože se obvykle jedná o družstva vesnického charakteru.

V některých zemích však tradice spolkového charakteru fotbalového klubu přetrvává i na profesionální rovině. Například ve Španělsku existují u některých profesionálních klubů tzv. „Socios“ (držitelé permanentních vstupenek), kteří volí prezidenty klubů (Hourcade, 2002a, s. 35). Ale také v Německu mají některé profesionální kluby (například Schalke 04, Hamburk nebo Cottbus) právní formu „eingetragener Verein“ (e. V., v překladu registrované sdružení). Tyto kluby, ačkoliv na první pohled fungují obdobně jako ostatní „komerční“ kluby, umožňují participaci svých členů na zásadních rozhodnutích, často se tedy členy stávají také fanoušci, kteří se tak alespoň částečně snaží ovlivňovat dění v klubu, jako například v Cottbusu:

„Jak se zasazujete o to, aby se lidé ze scény stávali členy klubu? Spojujete v Cottbusu síly dohromady a vystupujete jednotně, jakožto fanscéna?

Tak drahé to členství zase není. 66 Eur a 36 Eur se slevou ročně, není podle našeho názoru příliš na to, že pak lze spolurozhodovat o osudech klubu. Když se to rozpočte na měsíce, je to jedno pivo v hospodě, nebo krabička cigaret.

³⁶ Všech 16 klubů hrajících v sezoně 2011/2012 nejvyšší českou fotbalovou soutěž má právní formu akciové společnosti (viz oficiální webové stránky klubů).

³⁷ Hourcade (2002b) v této souvislosti mluví o „konzumentech“.

Navíc nejen v Cottbusu člověk získá výhody, jako například zlevněné permanentky nebo předkupní právo na vybrané zápasy. Tím jsou náklady vyváženy přínosy. A lze se díky tomu bránit například tomu, aby se z „A“ týmu stala samostatná akciovka. Tyto plány jsou připraveny v zásuvce klubového vedení, jen se čeká na vhodný čas pokus prosadit je. To ale i s ohledem na výše zmíněné také znamená nejen soustředit se na další vysvětlování, ale i zdržet se nedomyšleného jednání při zápasech. Při hlasováních nevystupujeme jednotně, lidé z vedení přece nemusí vědět, kdo všechno patří k eventuální opozici. Navíc jsme prosadili, že každý člen může mít plnou moc k hlasování za maximálně pět dalších členů.“ (Erlebnis Fussball 49, s. 23)

Jak již bylo výše zmíněno, většina dnešních profesionálních klubů však funguje jako soukromé obchodní společnosti, čímž dochází k určitému odcizení jejich fanoušků a vytržení z klubů z komunity³⁸. Jak jsme viděli v teoretické části této práce, někteří autoři, například Ian Taylor, v tomto vykořenění spatřují jeden z důvodů vzniku organizovaného diváckého násilí. Domnívám se však, že problematika je mnohem složitější. Jedním z nejzásadnějších důsledků komercializace sportu a vytržení klubů z vlivu místních komunit, nebo chcete-li vytlačení fanoušků - jednotlivců z těchto spolků, byla dle mého názoru reakce těchto lidí na nastalou situaci tím, že začali zakládat spolky vlastní – různé formální i neformální fankluby, fanouškovské skupiny, které mohly, ale nemusely za jeden ze svých nástrojů jednání využívat i násilí. Vznikat tedy začalo množství rozmanitých skupin s různými cíli. Podrobně se tento proces pokusím popsat v následující podkapitole.

5.2 Důvody vzniku organizací občanské společnosti na popud fotbalových fanoušků – motivace, cíle, poslání

Zásadní roli při výše zmíněném procesu sehrál samozřejmě specifický charakter fotbalu coby hry. O tom, že sport spojuje, ale i rozděluje, již bylo popsáno mnoho stran,

³⁸ Jedním z projevů tohoto vykořenění je podle fanoušků časté střídání hráčů v profesionálních fotbalových klubech. Hráči jsou zaměstnanci, profesionálové, nikoliv reprezentanti svého města nebo regionu, což zhoršuje identifikaci fanoušků s týmem. Fotbalisté jsou nazýváni „žoldáky“ a čím větší distanc pociťují fanoušci vůči fotbalistům, tím více se prohlubuje jejich přichylnost k nehmotným klubovým hodnotám a tradicím jako jsou klubové barvy, logo, stadion, nebo lokalita, jíž klub reprezentuje.

přesto nelze nezmínit, že fotbal, jakožto jedno specifické sportovní odvětví je svým způsobem fenomén, jakýsi extrémní reprezentant tohoto faktu (srov. Laclemece, 2002). Fotbal je nejrozšířenějším sportem na světě, jeho jednoduchost umožňuje, že ho může hrát každý, bez ohledu na jeho sociální postavení. Stačí plácek, pár kamarádů a balon. Fotbal každého zajímá a fotbalové družstvo reprezentuje komunitu, ať už tu místní, nebo tu národní. Kvůli fotbalu se dokonce i válčilo³⁹. V případě fotbalu často neplatí ono známé „Je to jen hra“. Fotbalový tým reprezentuje lokalitu, v níž působí, a jako takový je často brán velmi vážně. Fenomén fotbalového fanouškovství v sobě zahrnuje značně specifickou přichylnost k oddílu, která klub provazuje s místní komunitou. Samozřejmě tyto rysy můžeme spatřit i u jiných sportů, ale právě ve fotbale, vzhledem k masivnosti, kterou s sebou tato hra nese, a specifickému charakteru, nejzřetelněji.

Spjatost s komunitou byla dříve jaksi „přirozeně“ zajištěna spolkovým charakterem fotbalových klubů. Členy spolku byli i fanoušci. S právní transformací klubů a postupnou komercializací fotbalu však, jak již bylo výše zmíněno, začalo docházet k odcizení klubů a jejich fanoušků a k částečnému vytržení z komunity. Ráda bych na tomto místě, na základě svých zjištění, rozlišila čtyři roviny:

1. V **extrémním případě** lze tento jev demonstrovat na příkladech nejslavnějších klubů světa – např. Manchesteru United, Chelsea FC nebo FC Barcelona, které vlivem rozsáhlých marketingových aktivit a globalizace nabídky sportovních televizních stanic dosáhly skutečně světového vlivu a mají mnohem více fanoušků mimo lokalitu, v níž působí, než v ní samotné⁴⁰. V tomto moderním pojetí se z klubu stává již jakási „popstar“ ne nepodobná hvězdám hudebního nebe a fanoušci se skutečně začínají blížit spíše „zákaznické“ formě diváctví. Nicméně i v těchto případech klub stále působí ve „své“ lokalitě, polovinu svých utkání

³⁹ Tzv. „fotbalová válka“ proběhla v roce 1969 mezi Hondurasem a Salvadorem, trvala přibližně sto hodin a vypukla několik dní po kvalifikačním utkání MS mezi těmito státy, které vyvolalo násilnosti vůči salvadorským imigrantům v Hondurasu (Pejčoch, 2002). Fotbalový zápas podle některých rozpoutal také občanskou válku na začátku devadesátých let v Jugoslávii. 13. května 1990 se konalo slavné jugoslávské derby mezi Dinamem Záhřeb a Crvenou Zvezdou Bělehrad, které nebylo dohráno kvůli nacionalisticky motivovaným střetům mezi fanoušky (srov. Mičko, 2011)

⁴⁰ Tento jev lze mj. doložit například na základě pozorování na českých fotbalových stadionech, kde byli často k vidění diváci v symbolech (zejména dresech) zahraničních velkoklubů. Někteří fanoušci (zejména ultras) ve svých dokumentech nebo v neformálních rozhovorech kritizovali, že část příznivců tyto symboly dokonce upřednostňuje před symboly českého klubu, jehož zápasy navštěvují.

odehrává na stále stejném stadionu ve stejném městě a před (z velké části) stejným publikem (to je ale zajištěno prodejem permanentních vstupenek). Přesto nelze přehlédnout, že vstupné je v těchto případech neustále zvyšováno⁴¹, tudíž si jej nemohou dovolit platit (a už vůbec ne pravidelně) lidé z nižších vrstev, mladí lidé a rodiny s více dětmi (srov. Hourcade, 2002a; Conti 2002). Publikum se u těchto „světových“ klubů (s výjimkou již zmíněných držitelů permanentních vstupenek) tedy neustále mění, na fotbal se často chodí dívat turisté, jakožto na „událost“, kterou stojí za to vidět při návštěvě daného města (podobně jako historické pamětihodnosti)⁴². Složení publika je tedy ovlivněno „ekonomickým výběrem“, pravidelně na zápasy svého mužstva mohou docházet pouze ti lidé, kteří si to mohou dovolit. Znesnadnění pravidelných návštěv utkání může narušovat vztah mezi fanouškem a klubem a posilovat vykořenění klubu z místní komunity. Nestálost publika také znesnadňuje vytváření samoorganizovaných fanouškovských skupin. Ačkoliv i u některých klubů tohoto typu existuje „členství“, obvykle se jedná o formální marketingový nástroj, zjednodušení cesty k získání permanentní vstupenky apod. Reálná možnost ovlivňování politiky klubu z pozice „člena“ je malá. Vliv samoorganizovaných skupin, vzhledem tomu, že jich je jen velmi málo, nebo absentují zcela, je zde také zanedbatelný.

2. V **běžném případě** však komercializace a vytržení z komunity nezachází až tak daleko. Většina profesionálních fotbalových klubů nedosahuje a nemůže dosahovat takového všeobecného zájmu jako výše zmíněné kluby, a tak většinou musí spoléhat na podporu místních fanoušků. Přesto jsou i tyto kluby částečně z komunity vytržené, zpravidla sledují své komerční zájmy, diváky považují v prvé řadě za platící zákazníky, přestože jim neupírají jejich důležitost při vytváření atmosféry na stadionu, nemají zájem na tom, aby diváci ovlivňovali politiku řízení klubu (srov. Hourcade, 2002a). V těchto případech tedy fanoušci nejsou členy klubu (lhostejno, zda v minulosti byli), čímž jsou částečně vytrženi z dění. Právě v těchto případech vzniká velmi vhodné prostředí pro vznik samoorganizovaných

⁴¹ Např. na prvoligový zápas FC Chelsea se ceny vstupenek pro dospělé v sezoně 2012/2013 budou pohybovat od £41 do £82 (za sezonu sehrají na domácím hřišti celkem 19 prvoligových utkání), ceny permanentních vstupenek se pohybují od £595 do £1 250 (chelseafc.com).

⁴² Např. na některých českých stadionech lze zaznamenat inzerci některých cestovních kanceláří specializujících se právě na tento druh sportovní turistiky.

fanouškovských skupin či fanklubů. Fanoušci zakládají spolky, v nichž jsou sdružení právě na základě příslušnosti k danému klubu, zároveň v nich ale vedle fotbalového a klubového života samotného vyvstává další rovina – samotné fanouškovství⁴³. Tyto skupiny jsou velice rozmanité, mají rozmanité motivy i poslání, nicméně v některých z nich je svět fanoušků a skupinová sebe prezentace na stadionu i mimo něj stejně důležitý, někdy i důležitější než svět fotbalu, do nějž s postupující komercializací mohou zasahovat stále méně. Přesto existují i takové skupiny či iniciativy, které vznikají s cílem ovlivňovat klubovou politiku zvenčí, ať už prostřednictvím dialogu s vedením klubu, nebo jakožto nátlakové skupiny. V tomto případě tedy určité vykořenění klubu může vést k bohatší organizovanosti fanoušků, v pozitivní (sebeorganizace, komunitní život aj.) i negativní rovině (násilné skupiny).

3. V **tradiční rovině** jsou kluby stále spolky a umožňují tak fanouškům přímo participovat na ovlivňování klubové politiky. Nejzřetelnější je tato forma tam, kde nejde o příliš velké peníze, tedy na amatérské a poloprofesionální úrovni. Nicméně, jak bylo výše zmíněno, na spolkovém základě fungují i některé profesionální kluby. Fanoušci se tak stávají členy klubu nejčastěji s motivací klub finančně podpořit a případně ze členství získat nějaké individuální výhody. Jsou však i tací, kteří do klubu vstupují s motivací ovlivňovat zásadní dění v klubu přímo zevnitř⁴⁴, ačkoliv vzhledem k obrovskému množství členů, které obvykle takové spolky sdružují, lze dosáhnout větších úspěchů jen stěží. Fakt, že klub zůstává spolkem, však nijak neomezuje další spolkový život fanoušků. Také při těchto klubech vzniká množství samoorganizovaných skupin a fanklubů. Jak již

⁴³ O fascinaci vlastními aktivitami na tribunách hovoří například Pilz (2006) nebo Hourcade (2002b) v souvislosti s tím, že fanoušci dění na tribunách mnohdy připisují srovnatelnou, nebo dokonce větší důležitost než dění na hřišti. V českém prostředí se to projevuje především důrazem, který fanoušci kladou na aktivity, jež mohou ovlivnit a na nichž mohou aktivně participovat. Reportáže z utkání (ať už ve fanzinech nebo na webových stránkách) jsou tedy z velké části orientované na popis dění na tribunách nebo mimo stadion, o samotném fotbale se mnohdy fanoušci zmiňují jen okrajově, nebo dokonce vůbec.

⁴⁴ Jedná se především o zahraniční kluby (např. v Německu), v České republice jsou profesionální kluby akciovými společnostmi a ovlivňovat klubovou politiku mohou pouze akcionáři. S výjimkou Družstva fanoušků Bohemians však žádné fanouškovské organizace významnější akcionářské podíly ve svých klubech zatím nemají. Přístup k přímému ovlivňování klubové politiky tedy mají čeští fanoušci (oproti fanouškům zahraničních klubů, které fungují na spolkových základech) značně ztížený.

bylo řečeno, také tyto kluby fungují v moderním prostředí a na značně komerční bázi, naděje na prosazení zájmu uvnitř spolku je jen velmi malá, a tak fanoušci mohou k ovlivňování klubové politiky využít obě cesty.

4. Velmi řídké jsou **případy reakční**, kdy komunita/fanoušci a fanouškovské skupiny nesouhlasí s tím, kam se „jejich“ klub ubírá a založí si klub vlastní. Nejčastějším motivem je protest proti přílišné komercializaci daného klubu. V současné době je takových nově založených klubů jen několik, asi nejnámější případy lze nalézt v Salzburgu a v Manchesteru. O těchto případech bude řeč v dalším textu, protože se jedná o významné občanské iniciativy, které dokázaly zmobilizovat tisíce lidí v zájmu „záchrany“ (z jejich pohledu) fotbalového klubu pro komunitu. V těchto případech tedy fanouškovské skupiny předcházely vzniku fotbalového klubu (spolku) a následně se fanoušci stali členy i těchto spolků, které tak jako členové ovlivňují.

Motivace a důvody ke vstupu do oblasti občanské společnosti a k založení, ať už formální nebo neformální, skupiny/organizace se u různých fanoušků liší, proto také fanouškovské organizace nabývají různorodých podob. V průběhu výzkumu byly identifikovány následující základní motivy:

- **potřeba sebeorganizace** – fanoušci chtějí být sdružení, sdílet společnou identitu a hodnoty a rozhodovat o „svých“ záležitostech samostatně (zejména fanouškovské skupiny, fankluby, ultras)⁴⁵
- **potřeba seberealizace a sebezprezentace** – daná skupina fanoušků hledá prostor, v němž může realizovat své aktivity (ty mohou být různorodé od kreativních, přes politické až po násilné) a prezentovat sebe samu a ukazovat na sebe (typické pro ultras)⁴⁶

⁴⁵ srov. např. (Pilz et al., 2006; Hourcade, 2002a). V průběhu našeho výzkumu se často objevovala především hodnota nezávislosti. Jak v dokumentech (fanziny, webové stránky atd.), tak v rozhovorech fanoušci hovořili o tom, že nezávislost na ostatních subjektech (zejména na klubu) je otázkou hrdosti a zároveň nutností k udržení autonomie při vlastním rozhodování a fungování. Zejména ultras v souvislosti s touto hodnotou odmítají jakoukoliv finanční podporu ze strany klubu.

⁴⁶ srov. např. (Pilz et al., 2006; Gabriel, 2004). V českém prostředí je nejzřetelnější zejména snaha poutat pozornost v průběhu fotbalových zápasů prostřednictvím vytváření atmosféry a choreografií. Za zmínku stojí především jejich četnost. Jak ukázala obsahová analýza fanzinu Football Factory, kterou jsem provedla v rámci své bakalářské práce, v průběhu tří sezon mezi lety 2005-2008, se dalo na českých prvoligových

- **sledování a prosazování cílů** – tyto skupiny mají jasné definované hodnoty a cíle, které sledují, může se jednat o ovlivňování klubové politiky, boj proti násilí a rasismu na stadionech, nebo naopak jejich prosazování, sociální práce s fanoušky aj. (iniciativy, cílové organizace, sociálně preventivní organizace atd.)⁴⁷
- **hájení práv fanoušků** – některé organizace jsou zakládány z čistě defenzivního popudu za účelem hájení zájmů a práv fanoušků a fanouškovských organizací (např. regulace represivních opatření, právní pomoc stíhaným, upozorňování na neprofesionální, nebo dokonce agresivní jednání bezpečnostních složek atd.)⁴⁸
- **nabídnutí alternativy / protest proti stávajícímu pořádku** – některé organizace vznikají jako „alternativní“ k již existujícím organizacím, které považují za špatně fungující, případně proti nim přímo vystupují a protestují proti starým strukturám

Důvody vzniku většiny fanouškovských organizací můžeme nahlížet z hlediska teorie zúčastněných aktérů (Anheier, 2005)⁴⁹. Ve většině případů jsou totiž fanoušci právě takovými aktéry, kteří ve společenském zřízení identifikují nedostatky, které se jich přímo dotýkají, a tak se sami snaží tyto nedostatky kompenzovat prostřednictvím vlastního sdružování a organizování (z jejich hlediska) potřebných aktivit.

Míra a rozsah angažovanosti fanoušků v oblasti občanské společnosti je však v každém státě různá, některé typy fanouškovské organizovanosti dokonce v některých státech nelze naleznout, zatímco jinde jsou široce rozšířeny⁵⁰. Tento jev je možné spojovat s historickým vývojem fotbalu, ale také občanské společnosti v daných zemích. Pravděpodobně nejbohatší a nejrozmanitější strukturu fanouškovských organizací lze pozorovat v Německu. Za jednu z příčin lze považovat korporativistický model vztahu

stadionech zaznamenat celkem 1090 optických akcí, přičemž o 706 z nich se postarala pětice neaktivnějších táborů: Ostrava, Slavia, Liberec, Sparta a Brno (Voženílková, 2009).

⁴⁷ Těmto skupinám se obvykle teoretická literatura nevěnuje, pokud se zmiňuje o sledování a prosazování cílů skupinami fotbalových fanoušků, obvykle pouze coby „doplňkové“ činnosti. Náš výzkum však ukázal, že pro některé fanouškovské organizace je právě vidina prosazení cíle hybnou silou k jejich vzniku (příklady dále v textu).

⁴⁸ Také těmto organizacím není věnován dostatek vědecké pozornosti. Přesto se v zahraničí jedná o poměrně často se vyskytující motiv ke sdružení fanoušků.

⁴⁹ Viz také subkapitola 3.1.3.

⁵⁰ Toho si všímá např. i Hourcade (2007a), když popisuje specifika francouzské fanouškovské scény.

mezi státem a občanským sektorem (dle teorie sociálních zdrojů Salamona a Anheiera)⁵¹, který logicky ovlivňuje také rozvoj občanské společnosti v oblasti fotbalového fanouškovství. Silná fanouškovská sdružení najdeme také v dalších korporativistických státech – Itálii, Francii a Rakousku.

5.2.1 Vliv nových médií na vznik fanouškovských organizací

Domnívám se, že by při hledání příčin vzniku a rozšiřování fanouškovských organizací měla být věnována zvláštní pozornost vlivu nových médií, zejména webových stránek, sociálních sítí a mezinárodních videoservertů.

Tradiční média, zejména tisk a televizní vysílání, sehrála svou roli v šíření fanouškovských stylů – jak anglického (chuligánského), tak italského (ultra) stylu. První projevy organizovaného diváckého násilí, resp. první chuligánské skupiny začaly mimo Britské ostrovy pronikat mj. pod vlivem mediální prezentace „reálií“ anglického fotbalového dění (srov. Mareš, Smolík, Suchánek, 2004). Také ultrahnutí pronikalo za hranice Itálie zejména prostřednictvím televizních kamer, které kromě italského fotbalu přenášely i záběry z italských tribun plných vlajek, choreografií a pyrotechniky, což mezi fanoušky v ostatních evropských zemích vyvolávalo fascinaci (srov. Gabriel, 2004). Rozšíření nových médií však v této oblasti znamenalo naprostý průlom, jak si lze povšimnout při dlouhodobějším sledování fanouškovského dění.

Už totiž nešlo jen o kusé zprávy „ze světa“ v novinových článcích, ani o šoty v televizním vysílání. Internet umožnil přenos nejen obrazového materiálu, ale také myšlenek a konkrétního stylu⁵². Ultraskupiny i některé chuligánské gangy měly své vlastní internetové stránky, kde prezentovaly své akce i myšlenky, existovaly celostátní weby věnující se fanouškovství, kde jednotlivé tábory sdílely fotografie i názory a tím se ovlivňovaly navzájem⁵³ a zároveň ovlivňovaly i pozorovatele zvenčí. Později se přidalo sdílení videí s natáčenou atmosférou ze stadionů na mezinárodních videoserverech, jimž mohl uniknout jen málokterý fotbalový fanoušek s přístupem na internet. Také v České

⁵¹ Blíže viz subkapitola 3.1.3

⁵² Zejména v případě ultras lze dle mého názoru hovořit o „globalizaci“ hnutí.

⁵³ Toho si všímá také např. Hourcade (2003).

republice se zejména po roce 2003 objevila jakási fascinace těmito videy a významně se zvýšil počet fanoušků, kteří chtěli předvádět něco podobného i na českých stadionech⁵⁴.

Pro příklad ale můžeme jít i dál, například na jinak velmi izolovaném Japonsku je patrné, jaký vliv v šíření nových fanouškovských trendů mají nová média. Japonští fanoušci jsou zřetelně inspirováni italským ultrahnutím, což je patrné na stylu jejich podpory, vlajek, ale i na nápisech (v italštině), které se objevují na stadionech. Japonští ultras velmi často své akce prezentují na internetu⁵⁵, čímž zpětně ovlivňují ultras v Evropě, kteří po zhlédnutí těchto videí bývají nadšeni přidanou hodnotou⁵⁶, kterou Japonci hnutí dodávají – disciplínu a schopnost synchronizace jak akustické, tak optické prezentace i ve velmi vysokých počtech, kdy už je jakákoliv koordinace skutečně složitá. Nová média tak vytvářejí vlastně takový neustálý koloběh, sítě fanouškovských skupin, které se navzájem ovlivňují a reagují na nové trendy, které vidí jinde.

Ale bylo by krátkozraké všimnout si pouze vlivu nových médií na ultras a na vytváření atmosféry na stadionu. Nová média samozřejmě umožňují vznik nebo reflexi vlastních činností též ostatním fanouškovským organizacím. Fanoušci si například na základě existence zahraničních iniciativ či advokačních organizací mohou uvědomit svá práva a začít je obhajovat prostřednictvím založení vlastní organizace⁵⁷. Organizace se mohou porovnávat, sdílet zkušenosti nebo metodické pokyny a především se inspirovat. Nejspíš není náhoda, že v České republice u klubů, jimž hrozí krach a zároveň zde existuje aktivní fanouškovská scéna, vznikají fanouškovské organizace, které se snaží o záchranu a převzetí výkonné moci v klubu (projekty Družstva fanoušků Bohemians, družstva fanoušků Věříme Zbrojovce a občanského sdružení Baník Baníku, o nichž bude zmínka v dalším textu, jsou si velmi podobné a založené na téměř totožné myšlence).

Nelze opomenout ani mobilizační vliv sociálních sítí, jejichž prostřednictvím dokáží organizace mobilizovat masy zejména za účelem protestních shromáždění a demonstrací, ale i na jiné společné aktivity. Nová média dle mého názoru tedy sehrávají významný vliv

⁵⁴ Toho si lze povšimnout zejména při důkladném studiu fanouškovských dokumentů, potvrzují to ale také samotní fanoušci v rozhovorech.

⁵⁵ Zejména na videoseveru youtube.com

⁵⁶ V České republice je sdílení videí oblíbené především na celostátním webu www.supporters.cz.

⁵⁷ Podobné tomu bylo například u založení občanského sdružení Fanprojekt Slovan Liberec na základě zkušenosti s německými fanprojekty (Rozhovor 1).

v rozvoji občanské angažovanosti fotbalových fanoušků, jak potvrzovali i samotní fanoušci v proběhlých rozhovorech.

5.3 Typologie organizací občanské společnosti zakládaných fotbalovými fanoušky

Jak již bylo výše zmíněno, fanouškovská angažovanost v oblasti občanské společnosti nabývá mnoha forem, proto považuji za užitečné se nejprve pokusit o sestavení základní typologie těchto skupin a organizací. Z předchozích klasifikací zmiňovaných v teoretické části práce (viz subkapitola 3.3) při tom budu čerpat pouze částečně a pokusím se je na základě vlastního výzkumu rozšířit a přizpůsobit hlavnímu tématu této práce a zohlednit jejich postavení v oblasti občanské společnosti.

Pro přehlednost jednotlivé skupiny rozdělím na formální a neformální, ačkoliv upozorňuji, že v některých případech se tyto kategorie prolínají, neboť například ultras nejčastěji tvoří neformální skupiny, přesto v některých zemích dochází k jejich institucionalizaci a přijímají právní subjektivitu⁵⁸. Takové skupiny, které lze zařadit mezi formální i neformální, popíšu jen jednou a to v sekci, do níž dle mého názoru patří spíše.

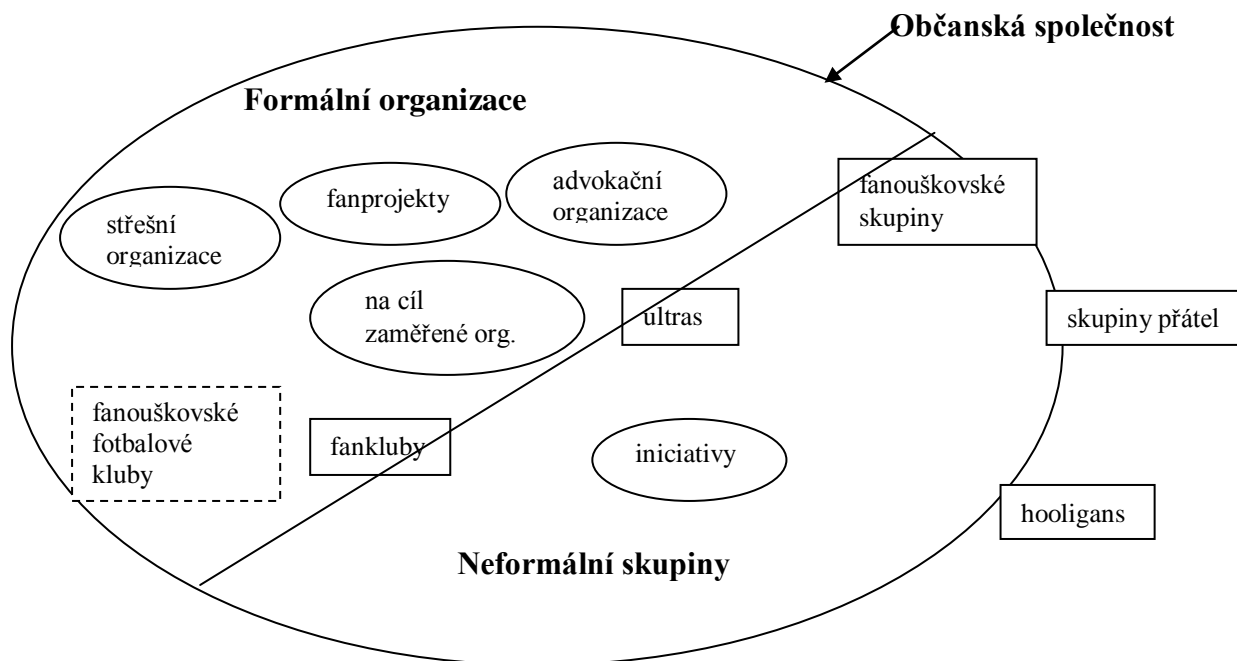
Graficky je zmíněná typologie znázorněna na následujícím schématu č. 1. Největší ovál vymezuje oblast občanské společnosti, ta je plnou čarou rozdělena na formální a neformální část. Organizace, jež se vyskytují ve formální i neformální části jsou umístěny na této čáře, přičemž míra jejich prolnutí mezi oběma částmi znázorňuje, kam dané organizace většinou spadají. Na okraji oválu jsou znázorněna taková uskupení, která dle mého názoru do oblasti občanské společnosti spíše nespádají, popř. jen okrajově (vysvětlím v dalším textu). V obdélníkových polích jsou uvedeny organizace, které označuji za „primární“, jejich existence je totiž založena na základě sdílené identity a fandění určitému klubu. V oválných polích jsou umístěny organizace „sekundární“, tedy takové, které nejsou založeny na základě „společného fandění určitému klubu“, ale jsou zaměřeny spíše na nějaké konkrétní cíle (např. sociální práce s fanoušky, boj proti rasismu atd.)⁵⁹. Za specifické organizace nespádající ve schématu ani mezi primární, ani mezi

⁵⁸ Typicky ve Francii, kde bez právní subjektivity nemohou ultraskupiny fungovat (Hourcade, 2003).

⁵⁹ V dosavadních pracích, v nichž se jejich autoři snažili o klasifikaci fotbalových fanoušků, byla obvykle pozornost zaměřena na skupiny, které jsem nazvala primárními (viz např. Smolík, 2008; Čarnogurský, 2009). Jejich klasifikace tedy nezahrnovaly ty skupiny, jež označuji za sekundární. Ty jsou však z hlediska této

sekundární, považují fanouškovské fotbalové kluby, označeny jsou obdélníkem s přerušovanou čarou.

Schéma č. 1: Typologie OOS zakládaných fotbalovými fanoušky

Zdroj: Autorka

V následujících odstavcích se (pro hlubší pochopení aktivit fanouškovských organizací) seznámíme také s vybranými příklady jednotlivých organizací, které budou následovat vždy po charakteristice daného typu organizace. Přednost budeme dávat českým organizacím, nicméně s ohledem na rozsah aktivit nelze opomenout některé „typické“ příklady organizací působících v zahraničí.

práce neméně důležité. Přesto se nedomnívám, že by mnou předkládaná typologie vyvracela ty předchozí, pouze k tématu přistupuje z jiné perspektivy a s širším polem zájmu.

5.3.1 Neformální uskupení

5.3.1.1 Skupiny přátel, fanouškovské skupiny

5.3.1.1.1 Charakteristika

Pravděpodobně nejrozšířenější formou sdružování fotbalových fanoušků jsou skupinky přátel, které spolu prostě chodí na fotbal, případně před utkáním nebo po něm do restaurace. Jedná se o skutečně volné, nesourodé skupiny, na něž při výzkumu lze jen stěží uplatnit jednotná kritéria. Přesto pozorování a neformální rozhovory poukázaly alespoň na několik zajímavých linií charakterizujících tyto skupiny: Jedná se o menší skupiny, jejichž počet členů se pohybuje obvykle v řádu jednotek, vznikají bez závislosti na tribuně, kterou na stadionu navštěvují (nevyskytují tedy pouze v tzv. kotlích, ale na všech ostatních tribunách). Vznikají a fungují většinou na bázi „přátelství“ jednotlivých členů mezi sebou. Toto přátelství mohlo vzniknout již před začátkem společných návštěv stadionu (například skupiny spolužáků, spolupracovníků atd.), nebo až v jejich průběhu, buď přímo na stadionu (obvykle lidé, kteří se pravidelně na fotbale potkávají, protože mají místa permanentních vstupenek vedle sebe) nebo prostřednictvím nových médií (zejména v poslední době byl sledován nárůst počtu „skupinek“ lidí, kteří se nejprve začali přátelit na internetových fórech či sociálních sítích – obvykle už jakožto fanoušci daného fotbalového týmu – a až následně se začali reálně setkávat na stadionu). S touto formou fanouškovského sdružování je obvykle (ale ne nutně) spjata konzumace alkoholu a společná návštěva restauračních zařízení ve dnech zápasů. Takové skupiny zpravidla nepřijímají žádné označení nebo název. Jiné skupinové aktivity a angažovanost v rámci občanské společnosti lze zaznamenat jen ve výjimečných případech, proto lze v případě těchto neformálních skupinek jen stěží hovořit jakožto o integrální součásti občanské společnosti.

Za organizovanější formu výše popsaných uskupení lze považovat takové subjekty, které v následujícím textu budu označovat za „fanouškovské skupiny“. Se skupinami přátel mají společné dva základní motivy ke sdružování – přináležitost ke konkrétnímu klubu a velmi častou inklinaci ke konzumaci alkoholu. V mnoha rozhovorech, ale i analyzovaných osobních dokumentech, se opakovala podobná věta, kterou pronesl dokonce známý československý reprezentant Antonín Panenka:

„...pivo a fotbal k sobě patří.“ (Vaindl, 2010)

Variací na tuto větu bylo v průběhu tohoto výzkumu zaznamenáno skutečně mnoho, alkohol svou roli sehrává téměř u všech primárních fanouškovských skupin, nicméně ne ve všech je konstitutivním prvkem dané skupiny. Zatímco u velké části fanouškovských skupin je konzumace alkoholu jakousi nereflektovanou samozřejmostí, skupiny ultras a chuligánů v některých případech přistupují ke konzumaci alkoholu s mnohem větší reflexí a každopádně alkohol nepovažují za základ své existence, jak dokládají nejen následující úryvky. Zjednodušeně řečeno⁶⁰ vedle fotbalového oddílu, k němuž tíhnou, se u primárních skupin další konstitutivní prvky různí: zatímco u fanouškovských skupin je to společná konzumace alkoholu, u ultras je to vášnivá a kreativní akustická a optická podpora mužstva ruku v ruce s manifestací odporu vůči autoritám, u chuligánů pak násilný střet.

Rozdílnost přístupů lze demonstrovat na několika následujících úryvcích ze sledovaných fanzinů a webových stránek:

„...alkohol k fotbalu patří jako hrobník k lopatě.“ (UNISONO 22, 2012, s.39)

„D.B.S. jsou především fanoušci klubu Slovan Liberec s kladným vztahem k alkoholu. Zkratka D.B.S. znamená: Death Boys Slovan. Název odpovídá stavu, v jakém se nacházíme po většině výjezdů, tj. totálně mrtví (nejen) z alkoholu.“ (dbs-on-tour.cz)

„Na stadionu jsme zaujali místa poblíž hostujícího sektoru. Nejprve se zde objevily dvě děti se šálami a malou vlajkou, poté několik pikniků a nakonec dorazil v doprovodu policie autobus, který dopravil z nádraží hlavní skupinu Sparty. Co nás hned zarazilo, byl fakt, že většina Pražanů byla značně opilá, což je v Polsku na zápasech podobného významu nemyslitelné.“ (Football Factory 41, 2006, s. 22)

„My nemáme alkohol ve znaku ani v názvu skupiny, protože nejsme alkoskupina, ale ultraskupina. To, co nás pojí, je mentalita ultra, která s alkoholem nemá žádnou souvislost. To, jaký kdo z našich členů má vztah k alkoholu (a každý kdo nás opravdu zná, ví, že je to hodně různorodý), je věc

⁶⁰ Na tomto místě skutečně značně zjednodušeně, neboť realita fanouškovského prostředí je mnohem komplikovanější a každá skupina je ovlivňována různými styly a trendy, které se mnohdy mísí a prolínají.

naprosto podružná. Pro nás je zásadní, co ti lidi mají v srdci, v hlavě a co chtějí pro náš klub a jeho kotel dělat.“ (UNISONO 22, 2012, s.38)

„Naše skupina si nezakládá na konzumaci drog, ale na jiných tématech, jako jsou Werder, Brémy, antifašismus, solidarita, chorea, naše klubové barvy a mnoho dalšího. Já osobně si neumím představit, že bych byl členem skupiny, která považuje alkohol za tak důležitý. Ultra (mentalita) respektive fanouškovství by si mělo podle mého názoru zakládat na jiných věcech než na konzumu drog, protože pěkný a kreativní chorál znamená přece mnohem víc než počet vypitých piv :-“ (UNISONO 22, 2012, s.39)

Rozdíl mezi zmíněnými citáty je patrný na první pohled. Zatímco první dva vzešly z řad fanouškovských skupin, které očividně k alkoholu zaujímají pozitivní postoj, jeden je dokonce v základním představení skupiny, jejíž motto je „alcohol and football“. Třetí citát⁶¹ reprezentuje postoj k alkoholu obvykle z pohledu chuligánů, kteří alkohol považují za překážku „připravenosti k boji“. Tento úryvek však vypovídá také o vyzorovaném jevu, kdy většina českých chuligánů ve skutečnosti alkohol v celkem vysoké míře konzumuje zejména při utkáních hraných venku. Zde je patrné štěpení chuligánské subkultury na tu část, která chuligánství pojímá jakožto alternativní „sportovní“ aktivitu (jakýsi organizovaný hromadný boj v ulicích)⁶² a na ty, kteří participaci na chuligánských aktivitách považují spíše za zpestření (samozřejmě se nejedná o ostré kategorie, mnoho jedinců spíše osciluje mezi oběma póly). Blíže se budeme chuligánům věnovat v příslušné podkapitole. Ve čtvrtém a pátém citátu je patrná reflexe požívání alkoholu v souvislosti s fotbalovým fanouškovstvím. Ta je charakteristická především pro ultras, zejména v zahraničí, ale i v České republice. To však neznamená, že by alkohol mezi chuligány a ultras nehrál žádnou roli. Jak již bylo zmíněno, alkohol je součástí i jejich „kultury“, ale není konstitutivním prvkem jako v případě fanouškovských skupin.

Fanouškovské skupiny jsou (vedle fanklubů) právě ultras nebo chuligány často označovány za „normály“, „fanklubáky“⁶³, nebo „burany“. Objevuje se také pojem

⁶¹ Jedná se o „nezávislý pohled“ redaktorů polského fanzinu To my Kibice! na fanouškovské dění při utkání Baník Ostrava – Sparta Praha z března 2006. Překlad byl uveřejněn v českém fanzinu Football Factory.

⁶² O „sportovní“ povaze chuligánství více např. (Smolík, 2008) nebo (Čarnogurský, 2009).

⁶³ V pejorativním smyslu.

„vandrák“, tím jsou však zpravidla titulováni tzv. „úspěchoví fanoušci“, kteří navštěvují jen nejatraktivnější zápasy, organizovaných skupin se tedy netýká. Chování, které označují za typicky „buranské“ nebo „fanklubácké“ provokuje především ultras, kteří se vůči němu vyhraňují a kritizují ho:

„... (ultra) by se měl vyvarovat: vzhledu "mistra" (paruka na hlavě, mnoho šál kolem celého těla, trumpetka na krku, čmáranice na tváři, atd.). Tento způsob oblékání ve skutečnosti snižuje obraz fanouška, který pak vypadá jako šašek nebo jako pitomec a co víc: často v nás asociuje stav a chování, které odmítáme: zpívá a fandí před a po zápase, ale velmi zřídka během něj, dovede v jednom zápase řvát: "Trenér ven!" a hned potom: "Ať žije trenér!". V závislosti na vývoji skóre během několika málo minut, pochvaluje a vyzdvihuje fair-play, ale je první, kdo uráží hráče a fanoušky soupeře, provokuje fanoušky soupeře ukrytý za plotem nebo bezpečnostními složkami, atd. A co víc: tento "mistr" přebírá "kulturu tribun" patřící k Mistrovství světa 1998, často zpívá nevhodné pokřiky (jako např. "Zasraný Auxerre", aniž by mu cokoli kdokoli z Auxerre udělal; "Kde jste Marseillani?", i když oni ve skutečnosti přijeli atd.), nebo fandí oslavné pokřiky převzaté z Mistrovství světa 1998, které se staly jeho symbolem ("a 1, a 2, a 3.. nula"), tedy fráze, které patří turistům a fanouškům na "jeden večer", kteří nefandí, pokud to nevypadá, že se zápas dovede do vítězného konce...“ (<http://ub90.free.fr/>)

Právě kultura oblékání mezi sebou často jednotlivé fanouškovské proudy odlišuje. Pro fankluby a některé fanouškovské skupiny jsou charakteristické oficiální merchandisingové produkty jako dresy, klobouky, směšné čepice, trumpety, paruky apod., jak dokládá i následující informace:

„Když vidíme klobouček, tak se musíme smát. U nás v Německu je to symbol takového toho typu fanouška, co hodně pije, je hodně hlučnej mimo stadion a často ze sebe dělá blba.“ (neformální rozhovor se členem jedné z německých ultraskupin)

V některých případech na sebe podobným způsobem odívání dokonce tyto skupiny chtějí upozornit:

„Momentálne se snazíme, abychom byli čo najvíce videt, tzn. ve výrobe jsou tricka, mikiny, vlajky a snazíme se sehnat nekde mexická sombrero, která by nejvíce prispela k odliseni se clenu Calveras od ostatních fans...“ (My Space Calveras)

Některé fanouškovské skupiny po vzoru ultras a chuligánů přijímají určitým způsobem „vystylizovaný“ způsob odívání, produkují vlastní originální série oblečení a šál. Vůči „normálovskému“ způsobu oblékání se však obvykle nijak nevyhraňují a nekritizují ho.

Fanouškovské skupiny jsou poměrně početné, neboť na své členy obvykle nemají žádné zvláštní nároky. Na rozdíl od skupin přátel jsou obvykle spjaty s aktivní fanouškovskou scénou a navštěvují tzv. „kotle“, kde se zapojují zejména do hlasové podpory mužstva, občas pomáhají s choreografiemi, málokdy je sami vytvářejí. Dostávají se tedy do styku s radikálnějšími formami fanouškovství (ultras a chuligány), jimiž občas mohou být i ovlivňovány⁶⁴. Velká část českých fanouškovských skupin příliš kriticky nereflektuje dění ve fanouškovské scéně, ani fotbalové dění jako takové. Projevy nesouhlasu nebo nevole s tímto děním ve scéně (např. rasismus ostatních skupin) nebo v klubu a fotbale (politika klubu, korupce apod.) se obvykle omezují na postěžování si jedinců na internetových fórech či sociálních sítích. Do iniciativ snažících se o aktivní řešení podobné problematiky se obvykle nezapojují, nebo jen symbolicky, rozhodně ve většině případů nejsou jejich organizátory. Nejčastěji se v tomto směru připojují k aktivitám ultras. Odůvodnění není těžké najít: jak prokázalo dlouhodobé pozorování, analýza osobních dokumentů, ale i zmínky aktérů v rozhovorech – fanouškovské skupiny

⁶⁴ Pozorován byl především vliv na image (podobné odívání), aktivity (výpomoc s choreografiemi, účast na akcích ultras), nebo negativní jevy (často bylo mezi fanouškovskými skupinami pozorováno schvalování problémového chování, byť se ho členové fanouškovských skupin obvykle sami neúčastnili. Šlo například o schvalování násilností (chuligánských aktivit), nebo o omlouvání rasismu (u politicky orientovaných skupin), někdy dokonce o vlastní projevy (latentního) rasismu (např. verbální antisemitské projevy byly v případě fanoušků Sparty Praha zaznamenány nejen mezi radikálními fanoušky, ale často také mezi tzv. „normály“, v tomto případě se dá dokonce považovat za jakousi součást klubové identity „Nadávat na Spartě do židů je normální, oni to ani nijak víc většinou nereflektují, to je takovej jejich kolorit“ (neformální rozhovor)).

na fotbale vyhledávají především zábavu a nějaké důslednější řešení problémů je příliš neláká, neboť se v případě důsledného sledování cílů zábava mění spíše v práci.

Fanouškovské skupiny jsou tedy poměrně početné, ideově nejednotné a poměrně nesourodé skupiny, jejichž společná identita je nejčastěji založena na příslušnosti k určitému fotbalovému klubu a společné konzumaci alkoholu (nejen) ve dnech zápasů. Nejčastěji jsou sdružené neformálně, ačkoliv v některých případech mohou právní subjektivitu přijmout a stát se tak registrovanou organizací. Některé skupiny se zapojují také do dalších aktivit, ale obvykle se jedná jen o velmi okrajovou činnost lišící se skupinu od skupiny.

5.3.1.1.2 Příklad fanouškovské skupiny

Typickým reprezentantem této kategorie je liberecká skupina s názvem **Death Boys Slovan**, která vznikla v roce 2001. Tehdy se parta přátel, která se znala ze zápasů Slovanu Liberec, rozhodla založit skupinu, aby se odlišila od ostatních skupin i jednotlivců v libereckém kotli, jak informují na svém původním webu, který fungoval od roku 2001 do roku 2004⁶⁵.

„(P)o dvou letech neorganizovaných "výjezdů" jsme okolnostmi byli donuceni přijmout nějaký název, který bude charakterizovat naši skupinu fans a oddělit ji od ostatních skupin (nešlo pouze o Ultras, ale hlavně o důchodce a jinou nefandící havěť...).

(N)ázory má každý své a necpe je ostatním, hlavně musí fandit Slovanu a umět chlastat, snažit se být na většině zápasů Slovanu a jezdit co nejvíc ven, HLAVNĚ vytvořit pořádnou kulisu při utkáních, za kterou se nebudeme muset stydět.“ (dbs.wz.cz)

Již z tohoto stručného představení je patrná potřeba odlišit se od ostatních fanoušků, přičemž požadavky na členy (na jejichž základě se identifikují, jak bylo popsáno v typologii) nejsou nijak náročné, sestupně:

- fandit Slovanu (příslušnost ke klubu)
- umět chlastat (pozitivní vztah k alkoholu)

⁶⁵ Dostupný na <http://dbs.wz.cz/aktuality/aktuality.html>; v současnosti webová stránka této skupiny funguje na adrese <http://www.dbs-on-tour.cz/>.

- být na většině zápasů Slovanu, jezdit ven, vytvořit pořádnou kulisu (hlasová podpora)

To potvrzují i v aktuálním představení skupiny na nových webových stránkách: *„D.B.S. jsou především fanoušci klubu Slovan Liberec s kladným vztahem k alkoholu. Nejsme hools. Podporu Slovanu projevujeme účastí na výjezdech a supportem, občas i choreografií.“* (dbs-on-tour.cz)

Že role alkoholu v této skupině není malá, dále potvrzuje motto této skupiny, které zní „Alcohol and football“ i vysvětlení loga skupiny, v němž se jako symbol objevují dva püllitry s pivem:

„Náš životní styl (tedy drtivé většiny z nás) charakterizuje nejlépe náš znak. Uprostřed se nachází upravené logo Slovanu Liberec, lemováno životním krédem. Po stranách jsou naši věrní průvodci a strážci (püllitry). To vše je korunováno záminkou, kvůli které vznikla naše skupina (fotbalový míč). Nad logem se nachází vlajky s názvem našeho klubu, ty visí na symbolech smrtelnosti nás všech a jsou nám připomínkou pomíjivosti světa. V horní části znaku je stuha s logem D.B.S., ve spodní části se nachází stuha s celým názvem naší skupiny.“ (dbs-on-tour.cz)

Ono „životní krédum“ je výše zmíněné motto, věrní průvodci jsou taktéž zmíněné püllitry s pivem. Fotbalový míč je označen za „záminku“, což je parafráze na známé heslo fotbalových chuligánů „Fotbal je jen záminka“. Pro chuligány je fotbal záminka k násilí, pro tuto skupinu dle jejich vlastních slov „ke vzniku skupiny“, přeloženo ke společnému fandění a opíjení se. „Symboly smrtelnosti“ jsou dvě zlaté kosy. Zde je souvislost s názvem skupiny: „Death Boys“⁶⁶ má odpovídat „stavu, v jakém se nacházíme po většině výjezdů, tj. totálně mrtví (nejen) z alkoholu“ (dbs-on-tour.cz). I se smrtelností tedy souvisí konzumace alkoholu, respektive opíjení se do „mrtva“.

Skupina v současnosti dle uskutečněného pozorování a neformálních rozhovorů čítá zhruba 50 členů, přičemž za aktivní jádro, které se objevuje na větší části zápasů, se dá

⁶⁶ Gramaticky by bylo správně spíše Dead Boys.

považovat zhruba polovina této sumy. Členství nemá nijak ostré hranice ani požadavky, proto je celkem složité uvést přesné číslo.

„...prostě když někdo cítí, že mu naše parta přijde super, :-) no tak s náma sem tam někam vyrazí. A pak se třeba začne cítit jako DéBeeSák.“ (UNISONO č. 19, s.36)

Ve skupině mají místo muži i ženy, vzhledem k datu vzniku, se jedná spíše o skupinu s vyšším věkovým průměrem (na fanouškovské poměry), který se pohybuje mírně za hranicí třiceti let, přesto jsou k vidění i mladší členové. Tato skupina tvoří značnou část fanoušků na výjezdech Slovanu Liberec, v současnosti se prezentuje vlajkou „D.B.S. on tour“ a zapojuje se do hlasové podpory mužstva.

V minulosti skupina vytvářela také choreografie, nicméně po několikerém štěpení v rámci libereckého kotle a vydělení „ultra-motivované“ části, jejich frekvence poklesla a dnes se choreografie „z dílny“ D.B.S. objevují spíše sporadicky. D.B.S. jsou stále součástí libereckého kotle, ačkoliv stojí na jeho okraji, choreografie podporují finančně a do akustické podpory se zapojují průměrně. Sami často říkají, že se chodí na fotbal bavit a fandí, „když se jim chce“. Právě rozdílný názor na podobu „supportu“⁶⁷ občas vyvolává neshody mezi touto skupinou a skupinou zdejších ultras, kteří by si představovali vyšší nasazení.

5.3.1.2 Ultras

5.3.1.2.1 Charakteristika

Dalšími návštěvníky fotbalových kotlů jsou tzv. ultras⁶⁸. Ultraskupiny se vzhledem ke své vysoké aktivitě v drtivé většině zemí, v nichž působí, stávají vůdčími skupinami, jakýmsi hnacím motorem kotlů (srov. Gabriel, 2004). Ultraskupiny bývají obvykle neformálně uskupené, ale zpravidla jsou vysoce organizované. Některé ultraskupiny mají právní subjektivitu, zejména ve státech, kde je toto kritérium vyžadováno autoritami, aby skupiny mohly na stadionu vůbec fungovat (např. Francie). Velikost ultraskupin je dle našich zjištění různá, pohybuje se od několika desítek, až do několika tisíc. Zejména v zemích, kde má ultrahnutí dlouhodobou tradici (např. Itálie, Francie) evidují skupiny

⁶⁷ Jedná se o slangové označení „hlasové podpory“, fandění, zpívání chorálů atd.

⁶⁸ Hlubší analýza českého ultrahnutí viz (Voženílková, 2009).

tisícovky členů, mimojiné také proto, že se zde přes tyto skupiny často distribuují permanentní vstupenky⁶⁹. Podobné počty ultras evidujeme také v tzv. „horkokrevných“ zemích jižní Evropy – Srbsku, Chorvatsku nebo Řecku. Zajímavým fenoménem je Japonsko, kde ultrahnutí vzniklo na základě obecného nadšení z fotbalu po účasti národního mužstva na Mistrovství Světa 1986 v Mexiku (srov. Takahashi, 2002, s. 194) a vyvinulo se do skutečně masivní podoby. Nicméně i ve všech těchto zmíněných zemích existují i mnohem menší fanscény řádově se stovkami, ale i desítkami členů. V České ultrascéně existuje jen velmi málo početných skupin a ani ty obvykle nepřesahují trojciferný počet. Většina českých ultraskupin eviduje spíše mezi 20-50 členy.

Jednotícím prvkem všech ultras je snaha extrémním způsobem podporovat své mužstvo akusticky (prostřednictvím pokřiků, popěvek a chorálů) i opticky (vlajky, choreografie, pyrotechnika)⁷⁰. Tyto aktivity jsou obvykle organizovány prostřednictvím bubnů a megafonů nebo reproduktorů, jichž se zpravidla ujímají vůdčí osobnosti dané skupiny. Jak akustická, tak optická složka nemusí být zaměřena jen na podporu mužstva, ale také na vyjadřování idejí a názorů – politických i protestních⁷¹. Ultras jsou velmi soutěživí, záleží jim nejen na vítězství jejich mužstva na hřišti, souboj přenášejí i na tribuny (kdo bude hlasitější, vytrvalejší, originálnější, kdo předvede lepší choreografie atd.) a někdy i na ulice⁷². Ačkoliv násilí není pro ultraskupiny jednou z hlavních aktivit a některé skupiny se ho dokonce otevřeně zřikají, do světa ultras bezpochyby patří. Významně se však liší od násilí chuligánů (domlouvané organizované bitky, „násilí pro násilí“) i rowdies (náhodné střety frustrovaných jedinců, násilí vůči majetku). Ultras nejde o násilí jako takové, obvykle se do násilností zapojují z následujících důvodů: 1) obrana teritoria – lokalita a komunita, již ultras a jejich klub reprezentují, hraje pro identitu těchto skupin významnou roli, pokud cítí ohrožení nebo narušení tohoto prostoru, reagují obvykle

⁶⁹ Podobně, ale v mnohem extrémnějším měřítku, je tomu též v Latinské Americe, kde tamější obdoba ultras tzv. barras bravas (pojem ultras zde není používán a ani by nebyl vhodný, historie i vývoj fanouškovských proudů v Evropě a Jižní Americe je příliš rozdílný) získávají prostřednictvím ovládnutí tribun a překupování vstupenek skutečnou moc. Z těchto skupin se mnohdy stávají jednotky organizovaného zločinu, které ovládají svou čtvrt a v některých případech fakticky i fotbalové kluby (srov. Albarces, 2002).

⁷⁰ srov. (Pilz et al., 2006; Voženílková, 2009); Francouzští ultras používají pro optické akce expresivní výraz „colorer la tribune“ (např. ub90.free.fr), čímž vyjadřují mj. nevšední charakter svých akcí, které vystupují z „šedi“.

⁷¹ viz např. (Pilz et al., 2006)

⁷² srov. (Hourcade, 2002a)

podrážděně až agresivně⁷³; 2) odpověď útok, provokace či „nespravedlnost“ – rozpoutání násilného střetu, pokud jsou ultras napadeni verbálně nebo fyzicky (zejména soupeřem), příp. při pocitu nespravedlnosti (násilí zejména vůči bezpečnostním složkám); 3) nepřekonatelné a regionální rivality – ultras obvykle nenapadají soupeře, s nimiž je historicky nepojí žádná rivalita, naopak potenciální rozbuškou bývají lokální rivality (tzv. derby zápasy), nebo zápasy se soupeři, vůči nimž panuje otevřené nepřátelství po minulých zkušenostech, na něž ultras nezapomínají (např. jimi byli v minulosti napadeni a došlo ke zranění nebo ztrátě vlajky apod.); 4) prostředek nátlaku – ultras považují násilí také za jeden z prostředků vhodných k prosazení některých ze svých cílů, který používají zejména při protestních akcích. V tomto směru fungují jako nátlakové skupiny⁷⁴.

Jak bylo výše zmíněno, ultraskupiny jsou vysoce organizované, často jednají jednotně (společně zpívají, přepravují se, brání se napadení apod.), jednotně se i oblékají nejčastěji do tmavého nenápadného oblečení (džíny, mikina s kapucí) s doplňky v klubových barvách (šály, čepice) a se skupinovými nápisy. Ve svém oblékání spatřují hlubší symboliku, odmítají vypadat jako ti fanoušci, kteří opilí a v pestrobarevných převlecích vzbuzují spíše smích, odmítají definování „správného“ nebo „nejlepšího“ fanouška na základě oblečení – věrné fanouškovství se podle nich rodí v srdci a v aktivitě každého jedince (toho, co je schopen obětovat pro klub), v neposlední řadě jim též vyhovuje, pokud díky svému oblékání vypadají potenciálně nebezpečně⁷⁵, což podtrhují jednotou vystupování. Jednotný stejně oděný šik totiž v případném nepříteli vyvolává respekt, čímž přispívá k obranyschopnosti takové skupiny.

Vnitřní struktura skupin je však, jak se lze dozvědět především z dokumentů a interview, různorodá. Některé skupiny jsou klasicky hierarchicky zřízené, kdy hlavní slovo a nejlepší postavení mají buď „služebně“ nejstarší, nebo aktuálně nejaktivnější členové, kteří často zaujímají nejvýznamnější funkce (u megafonu, bubnu, správci financí, vyjednavači s klubem). Jiné se naopak snaží být demokratické, slova každého člena jsou na rovnocenné úrovni, o aktivitách a fungování se často hlasuje, nejvýznamnější funkce jsou

⁷³ Typickým příkladem je například jev, který je mezi ultras nazýván „napadání normálů“. Pokud radikální fanoušci soupeře ve městě napadají neradikální fanoušky domácích, nebo dokonce osoby s fotbalem nijak nespřízněné, případně ničí město, může ze strany domácích ultras dojít k okamžité násilné reakci, pokud takové jednání zaznamenají. Více k teritorialitě např. (Roversi, Balestri, 2002)

⁷⁴ více viz (Voženilková, 2009)

⁷⁵ srov. (Hourcade, 2002a)

delegovány na lidi, kteří se k jejich výkonu nejlépe hodí. Nicméně takto fungující skupiny jsou často početně menší a uzavřené, nové členy přijímají až po delší dobu trvající zkušební době, poté, co si jsou jisty tím, že uchazeč dostatečně porozuměl mentalitě a procesům ve skupině a bude pro ni přínosem. Zatímco hierarchizované skupiny tedy udržují svou stálou image prostřednictvím „pevné ruky“ vůdčích členů, demokratické skupiny prostřednictvím významné selekce při výběru členů.

Ultraskupiny bývají často silně včleněny do komunity – samy se snaží prezentovat jako reprezentanti zájmů fanoušků a občanů města, či regionu⁷⁶. Lokální patriotismus hraje v jejich jednání významnou roli. Naopak velmi zajímavé je, že silná příchyllost ke klubu a k lokalitě významně oslabuje příchyllost ultras k národnímu týmu a mnohdy i k národu jako takovému (samozřejmě s výjimkou nacionálně orientovaných skupin). Ještě větší despekt pak vládne vůči národním týmům, a to i u ultras, kteří jinak smýšlejí nacionalisticky, svou roli zde sehrává hned několik aspektů: 1) Nespojitosť vs. každodennost – ultras jsou zvyklí aktivně se angažovat pro svůj klub a své město každodenně, jedná se o jejich způsob života, jemuž obětují většinu svého (nejen) volného času, naopak zápasy národního týmu jsou jednou za čas, publikum se na nich obměňuje, vstupné bývá zpravidla drahé, a ke vstupenkám je mnohdy téměř nemožné se dostat, což každodenní život a budování identity národní „ultraskupiny“ prakticky znemožňuje. 2) Vyčerpávající angažovanost ultras – ultras jsou natolik emocionálně i časově vytíženi podporou svého klubu, že druhá taková angažovanost na národní úrovni prakticky není možná. Pro ultras je složité být fanoušky jen napůl, museli by si vybrat, zda chtějí jakožto ultras aktivně podporovat svůj klub nebo národní mužstvo 3) Despekt vůči fanouškovské kultuře národního týmu – mnoho ultras se vysmívá fanouškovskému dění při zápasech národního týmu, označují ho za „nudu bez atmosféry“ nebo „komerčně řízenou šaškárnu“, fanoušky potom za „úspěchové konzumenty“⁷⁷, kteří jsou na svůj národ hrdí jen jednou za dva roky, nebo za „vesnické Pepíky“. 4) Despekt vůči vrcholným akcím typu MS a ME – ultras reagují podrážděně na čím dál větší komercializaci těchto tradičních finálových turnajů, které jsou často prezentovány jako jedna velká „párty“ s bohatým doprovodným programem v ulicích měst i na stadionu, která láká koncertové nebo diskotékové publikum a samotný fotbal a jeho fanoušky odsouvá spíše do pozadí. Atmosféra z reproduktorů,

⁷⁶ Toho si všímá např. Hourcade (2002a), když ultra označuje za „obránce lidové kultury“.

⁷⁷ V zahraničí se též používá termín „event fans“, tedy fanoušci „velkých akcí“.

řízená zábava, ale i neúměrně vysoké vstupné a někdy až absurdní bezpečnostní opatření⁷⁸, jsou jedněmi z mnoha záležitostí, které ultras na těchto akcích kritizují. 5) Nepřekonatelné lokální rivality – mnozí ultras nedokáží překousnout lokální rivality a fandit bok po boku s lidmi, s nimiž se v průběhu ligového ročníku dostávají do verbálních a někdy i fyzických konfliktů. Někteří tuto rivalitu vztahují i na hřiště a žádají po hráčích, aby byli naprosto věrni klubu, nerozptylovali se národním mužstvem a „nebratříčkovali“ se zde s rivaly:

„My, Ultras Rapid, nenávidíme „podělaný“⁷⁹ rakouský národák“, protože nemůžeme akceptovat a pochopit, jak hráči pocházející ze zneprátených klubů, mohou hrát pohromadě!“ (<http://mouvement-ultra.forumactif.fr/>)⁸⁰

Tento krátký exkurz do vztahu ultras k národním reprezentacím je dobrým příkladem k pochopení množství drobných či významnějších aspektů, které toto hnutí odlišuje od ostatních fanouškovských proudů a skupin. Odráží se zde totiž hned několik postojů charakteristických pro ultras: odpor vůči komerci a pasivní konzumaci marketingově řízené zábavy, odpor vůči deformaci fotbalových tradic, odpor vůči autoritám, represím a nesvobodě jednání, teritorialita a nesmiřitelnost. Vše vychází z logiky, která ultrahnutí definuje: adjektivum „ultra“ vyjadřuje extrémnost a tato extrémnost je patrná na všem, co ultras dělají. Jejich zapálení na straně jedné a nelibost na straně druhé jsou brány do důsledku. To neznamená, že ultras nepřemýšlejí, ba naopak. Často své aktivity, rozhodnutí a stanoviska do důsledku zvažují, jakmile se ale jednou rozhodnou, tak obvykle za „tím

⁷⁸ Ultras často hovoří o „bezpečnostní hysterii“, která se rozpoutá v pořadatelské zemi vždy několik let před plánovaným finálovým turnajem. Jedná se o sérii represivních opatření, která postihují především aktivní fanoušky v pořadatelské zemi, kteří by se však s velkou pravděpodobností finálového turnaje neúčastnili z výše popsaných důvodů, a omezuje jejich fungování. Tato bezpečnostní opatření učiněná v souvislosti s finálovým turnajem tedy cílí na jinou skupinu lidí, než která se ho ve skutečnosti bude účastnit. Některá represivní opatření dokonce nedávají smysl a nemají s řešením problematiky co do činění, na což upozorňují fanouškovské advokační organizace. Na základě vlny represí pak aktivní fanoušci tvoří iniciativy nabádající veřejnost k tomu, aby přestala pořádání těchto turnajů podporovat – zejména v Německu před MS 2006 a Rakousku a Švýcarsku před ME 2008 a nyní se začíná zvedat vlna protestů ve Francii před chystaným ME 2016.

⁷⁹ V originále „l'équipe de merde d'Autriche“, jistě by šel zvolit expresivnější překlad pro mnohoznačné slovo „merde“.

⁸⁰ Dostupné z bývalého fóra francouzské ultrascény (<http://mouvement-ultra.forumactif.fr/t3750-interview-d-oliver-capo-des-ultras-rapid-vienne>), dnes již toto fórum funguje na jiné adrese (<http://mouvement-ultra.superforum.fr/>).

svým“ neoblomně stojí. Pokud se tedy ultras rozhodnou bojovat proti bujení komerce ve sportu, nedělají zpravidla ústupky ani v drobnostech⁸¹. Odchýlení se od extrémnosti v tomto smyslu považují za vlastní selhání.

Ultras jsou velmi kritičtí vůči svému okolí, čímž se stávají trnem v oku těch, které kritizují. Ultras se totiž neumějí chovat příliš diplomaticky, a tak nelitostnou kritikou častují nejen ostatní fanoušky (někdy včetně chuligánů), ale i bezpečnostní složky, vedení klubů, fotbalových asociací, sponzorů nebo médií. Zásadním tématem pro ně jsou komerční zájmy „moderního fotbalu“ a rozklad fotbalových, komunitních i společenských hodnot, jemuž se snaží aktivním odporem bránit. Sami se však díky své nevybíravosti a neschopnosti tvořit koalice dostávají pod tlak represivních opatření, k nimž autority sahají zejména z potřeby tyto kritické hlasy umlčet. Na tomto místě je nutné připomenout to, co Hourcade nazval „strukturální ambivalencí“ světa ultras: Ultras skutečně vytvářejí mnoho pozitivních aktivit a sympatických hodnot, nicméně se na druhé straně nedokáží vzdát toho negativního, zejména násilí, byť v mnohých případech jen symbolického. Tím však sami podrývají své snahy „o změnu světa“, neboť dávají své opozici snadnou příležitost k diskreditaci všech svých aktivit. Někteří ultras si tuto svou slabinu uvědomují, přesto se nedokáží s touto situací vypořádat.

Právě ultras jsou, jakožto hnutí, nejaktivnějšími aktéry v oblasti občanské společnosti ze všech primárních skupin zmíněných v této práci. Ultras si jsou jasně vědomi svých idejí, které se snaží prosazovat a mají jasně definované cíle. Sledují především zájmy svého klubu a regionu, snaží se prosazovat to, co je podle nich pro klub i pro komunitu nejlepší a využívají k tomu různé expresivní, komunikační, politické i násilné prostředky. Vedle toho je pro ně zásadní ochrana jejich vlastních práv, zejména svobody projevu, čímž mohou ovlivňovat i celostátní politiku. Ne zcela výjimečná je také práce pro komunitu, kdy ultras pořádají veřejné sbírky pro děti z místních dětských domovů, organizují vývařovny pro bezdomovce, nebo pořádají komunitní akce zacílené na posílení vnitřní soudržnosti a vzájemné tolerance uvnitř komunity (například projekty zaměřené na prevenci rasismu, začlenění lidí postižených společenskou exkluzí včetně potomků přistěhovalců apod.).

⁸¹ Po kauze „Austria Salzburg“, o níž bude poreferováno níže, například někteří ultras napříč Evropou veřejně nabádali ke všeobecnému bojkotu výrobků koncernu Red Bull mezi aktivními fanoušky nejen ve společném, ale i osobním životě.

5.3.1.2.2 Příklady ultraskupin

Zvolit „typického“ reprezentanta z širokého spektra rozmanitých ultraskupin dle mého názoru není možné, v následujících řádcích uvedu pouze dva příklady toho, jak obdobné skupiny mohou fungovat. Vzhledem k rozsahu této práce se bude jednat jen o stručný popis⁸².

Ultras Slavia

Ultras Slavia jsou neoficiálním uskupením ultras existujícím zhruba od sezony 2003/2004, ačkoliv určité náznaky vzniku byly již od konce devadesátých let. Vedle Ultras Slavia funguje při SK Slavia Praha ještě skupina Gang of Slavia, která je však dle vyjádření na webových stránkách slávistických ultras⁸³ spíše součástí Ultras Slavia.

Ultras Slavia jsou vůdčí skupinou kotle na stadionu v Edenu, který vystupuje pod souhrnným názvem Tribuna Sever. Tribunu Sever navštěvují stovky, na významnější zápasy i tisíce fanoušků, které Ultras Slavia organizují prostřednictvím reproduktorů a bubnů. Ultras pravidelně připravují choreografie a používají pyrotechniku. Tyto činnosti financují z vlastních zdrojů, zejména prostřednictvím sbírek, které pořádají mezi sebou a prostřednictvím prodeje fanouškovských předmětů jako triček, šál, nálepek apod., přičemž již několik sezon existuje dohoda s oficiálním fanshopem SK Slavia o distribuci suvenýrů s motivy „Ultras Slavia“ nebo „Tribuna Sever“. Jak se ultras zmiňují na svých webových stránkách, finančně je podporuje taktéž oficiální Fanklub SK Slavia.

Ultras vystupují jako jednotná organizovaná skupina, ačkoliv vnitřní struktura je poměrně neprůhledná. Na první pohled je zřetelné, že je vedena silnou, v českém prostředí mediálně velmi známou, osobností vystupující pod přezdívkou „Strašák“, který je typickým představitelem osoby, které se v zahraničních ultraskupinách říká „capo“⁸⁴. V tomto případě lze tedy hovořit o hierarchicky řízené skupině čítající několik desítek až stovek členů. Přesné, ani přibližné, číslo vzhledem k velice vágní instituci členství a

⁸² Zájemce o detailnější popis fenoménu ultras lze odkázat na práci „Ultras: Nové fanouškovské hnutí v ČR“ (Voženílková, 2009)

⁸³ <http://www.slaviaultras.cz/>

⁸⁴ Pojem pochází z italstiny (český ekvivalent „kápo“ není však příliš využíván), jde o vůdčí osobu dané skupiny, obvykle se jedná o hlavního rozeřváče (osobu u megafonu či mikrofonu), není to však podmínkou.

volnému prodeji suvenýrů ultras všem fanouškům v oficiálním fanshopu SK Slavia, nelze určit. Mezi Ultras Slavia se pohybuje i relativně nemálo žen a dívek⁸⁵.

Vztahy Ultras se slávistickými chuligány nejsou špatné, dávají jim prostor (nejen) v reportování o proběhlých bitvách na svých oficiálních webových stránkách, v minulosti byly též zaznamenány choreografie s motivem „hooltras“ Slavia, které svědčí o propojenosti obou stylů.

Slávističtí ultras jsou angažovaní v tzv. „boji proti modernímu fotbalu“, zapojují se, nebo iniciují protestní aktivity v tomto duchu, nicméně žádná souvislá kampaň v tomto směru nebyla zaznamenána. Naopak angažování jsou v komunální a klubové problematice. Zástupci Ultras Slavia figurují v politickém hnutí Desítka pro domácí, které se snaží především o rekonstrukci stadionu V Ďolíčku a návrat Bohemians 1905 na tento stadion ze současného azylu na (slávistickém) stadionu v Edenu. Co se týče klubového života, Ultras v posledních sezonách organizují především protestní akce proti neprůhledné majitelské struktuře SK Slavia a snaží se o osvětlení situace, kvůli níž se tento tradiční klub v roce 2011 málem dostal do konkurzu⁸⁶.

Co se týče politického zaměření z hlediska pravolevého spektra, deklarují Ultras Slavia svou apolitičnost, ačkoliv se v jejich řadách čas od času objeví symbolika extrémně pravicového charakteru⁸⁷.

Racaille Verte

Na konci roku 2005 došlo k rozpadu první brémské ultraskupiny s názvem Eastside 97 Bremen, která byla typickým příkladem velké ultraskupiny reprezentující celou

⁸⁵ Dle uskutečněného pozorování i provedených rozhovorů.

⁸⁶ V souvislosti s touto kauzou byly medializovány především protesty fanoušků, které proběhly před zápasem pohárového semifinále mezi SK Slavia Praha a SK Sigma Olomouc. Fanoušci před utkáním obsadili hřiště a žádali vysvětlení nejasných majetkových poměrů v klubu. Nakonec na základě proseb hráčů hřiště opustili, o přestávce se však na plochu vrátili. Po několikaminutovém čekání vystoupil se svým ne zcela diplomaticky znějícím projevem generální ředitel klubu Miroslav Platil. Jeho slova zapůsobila jako rozbuška a bezprostředně po jeho vystoupení došlo k prvním výtržnostem a fanoušci se snažili dostat do útrob stadionu a do VIP prostor k majitelům klubu. Utkání nebylo dohráno a tyto události několik týdnů budily mediální pozornost (srov. Sitek, 2011; dos, 2011)

⁸⁷ A to nejen na tělech jednotlivců. Například ve 30. kole v sezoně 2008/2009 po celou hrací dobu utkání proti Liberci, po němž domácí v Edenu slavili titul mistra ligy, vlála přímo mezi domácími ultras černá vlajka se symbolem „Good night left side“.

ultrascénu (podobně jako např. výše zmínění Ultras Slavia)⁸⁸. Tato skupina se rozdrobila na několik menších uskupení, a tak v Brémách vznikly tři nové ultraskupiny: Racaille Verte, Infamous Youth a Rolands Erben, přičemž prvně jmenovaná, jakožto největší, zaujala vůdčí pozici (UNISONO č. 1, s. 10).

Racaille Verte (v překladu z francouzského originálu „Zelená lůza“, dále jen RV) působili jako vůdčí skupina zhruba do roku 2008, následně došlo v této skupině k dalším štěpením a začaly se vyčleňovat další skupiny, čímž byla pozice RV oslabena a skupina se vzdala hlavní pozice u megafonu, kterou přejali Infamous Youth. Skupina se poté profilovala jakožto uzavřená, v roce 2011 čítala zhruba 30 členů, přičemž se kolem ní pohyboval okruh zhruba dvojnásobného počtu „aspirantů“. Věkový průměr skupiny se pohyboval kolem 25 let a ve skupině byly angažovány 4 ženy (UNISONO č. 20, s. 41).

Na rozdíl od předchozího příkladu se jedná sice o skupinu neformální, ale demokraticky strukturovanou:

„Naše organizace se vyznačuje především demokratickou strukturou. Nemáme žádného kápa nebo vyloženě vůdčí lidi. Nejvyšším skupinovým orgánem jsou měsíční srazy, které se konají o víkendech, takže všichni členové (i ti bydlící mimo Brémy) mají možnost se jich účastnit. Snažíme se při nich dát všem členům možnost podílet se na rozhodnutích a ta přijímáme společně. Navíc se jednou týdně scházíme i ve všední den v Brémách.“ (UNISONO č. 20, s. 41)

RV jsou jednou ze skupin, která se stará o přípravu optické prezentace (choreografií). Na ve světě ultras palčivou otázku „co jsou pilíře ultra mentality?“ odpovídají rozvážně:

„Náš skupinový život je založen na intenzivně prožívaném vzájemném respektu a přátelství, a tak se naše postoje rozvíjejí v průběhu společných diskusí, neustále je přehodnocujeme a naše jednání kriticky hodnotíme a mnohé zpochybňujeme, abychom zaujali vlastní stanoviska místo toho, že bychom kopírovali ultra mentalitu od jiných. Díky tomuto neustálému procesu je těžké jednoduše vyjmenovat určité základní pilíře, přesto však jsou určité pilíře, které jsou pro nás důležité, jako například: naše vystupování na stadionu, při němž se snažíme být co možná nejpestřejší, nejkreativnější, nejhlasitější a zároveň jednotní. Máme své politické postoje. Takže pilíře jsou pro nás, krátce

⁸⁸ <http://www.eastside-bremen.de/>

řečeno, skupinový život, pospolitost, respekt, přátelství, tifo a politika.“
(UNISONO č.20, s. 42)

Již v předchozím citátu RV naznačují důležitost svých politických postojů, které by se daly označit za „levicové“, nicméně následující úryvek vypovídá o tom, že jakékoliv kategorizační soudy by byly příliš zjednodušující:

„Apolitičnost je pokus udržet veškerou politiku mimo skupinu, kromě vystupování za fanouškovské zájmy. Pokus být jako ultras apolitickými vede ke zjednodušujícím nebo mylným výrokům jako „Ne modernímu fotbalu“ nebo „Fanoušci nejsou zločinci“. Samozřejmě, že fanoušci jsou zločinci. Za zločince jsou v tomto státě označováni lidé, kteří se dopouštějí trestných činů, což je například případ každé pyroshow. Proto tento výrok není na místě. Myslet politicky znamená reflektovat a zkoumat i své vlastní jednání. Protestujeme proti systému, protestujeme proti zákonům, které postihují odpalování pyrotechniky a protestujeme proti ekonomickému systému, který vede kluby k pošlapávání vlastních tradic, aby byly schopny obstát v konkurenčním boji. Jak trefně vyjádřila skupina Infamous Youth na transparentu při zápase Werderu proti Hoffenheimu: „Don't hate the player, hate the game!“, když se všichni němečtí ultras střefovali do Dietmara Hoppa (mecenáše Hoffenheimu) a viděli v něm všechno zlo „moderního fotbalu“. Naši skupinu definujeme jako antirasistickou a je pro nás samozřejmostí, že se angažujeme proti diskriminaci všeho druhu. Chceme kotel, v němž se všichni mohou cítit svobodně a dobře a kde je jedno, jaké má kdo pohlaví, původ atd. Vyjadřujeme se proti diskriminaci a marginalizaci lidí definovaných jako „jiní“. Kromě reakcí při takovém jednání se angažujeme i mimo stadion, a tak například podporujeme „Akci 349“, která bojuje proti odsunu 349 v Brémách žijících Romů. Antifašistická angažovanost je levicová v tom smyslu, že bychom řekli, že by se mělo dívat na společenské podmínky a souvislosti, které rasismus produkují.“
(UNISONO č. 20, s. 45)

RV, jak je patrné z výše zmíněných úryvků, jsou ultraskupinou, která neustále přemítá o smyslu svých aktivit a o hodnotě svých postojů. Tento postup následně umožňuje významnou angažovanost v životě společnosti, zejména proti diskriminaci všeho

druhu (včetně na fotbalových stadionech tolik rozšířené homofobie). Jedním z výše zmíněných případů byla „Akce 349“. Brémští ultras prostřednictvím kampaně informovali veřejnost o osudu 349 kosovských Romů již po mnoho let žijících v Brémách, jimž na základě dohody Německa s Kosovem z roku 2010 hrozila deportace zpět na Balkánský poloostrov. Deportace Romů se měla týkat zhruba 10 000 osob z celého Německa, z toho 349 osob žijících v Brémách.

„A tak máme jako ultraskupina záměr poukazovat na problémy vyskytující se ve městě, v němž žijeme. Rasismus, stejně jako například „anticiganismus“ konec konců nejsou problémy, které vznikají z názorů několika málo lidí na nějakých fotbalových stadionech, nýbrž něco, co je hluboce zakořeněno v myšlení většinové společnosti.“ (Racaille.de)

Co se týče angažovanosti této skupiny v otázkách klubu, v minulosti patřila skupina k iniciátorům úspěšných akcí s názvy „No!range“ (též Stop Orange), která vystupovala proti sponzorské oranžové barvě dresů Werderu Brémy, jež nahradila tradiční zeleno-bílou kombinaci, a „Pro-Weserstadion“⁸⁹, která se angažovala za „citlivost“ rekonstrukce brémského fotbalového stadionu a za zachování tradičního osvětlení této stavby.

Skupina v průběhu roku 2012 prodělala další interní krizi, která skončila rozpuštěním RV, část členů obratem založila novou ultraskupinu s názvem „Caillera“ (www.racaille.de).

5.3.1.3 Hooligans

5.3.1.3.1 Charakteristika

Chuligánské gangy jsou relativně uzavřené, neformálně organizované a velmi násilné skupiny fotbalových fanoušků. Jednotlivé skupiny mají řádově desítky členů. Chuligánsky nejsilnější scény, zejména ve východní Evropě, dokáží zmobilizovat stovky bojovníků, jednotlivé skupiny jsou ale spíše menší. Nejedná se tedy o masové hnutí jako v případě ultras, s výjimkou zemí, kde jsou obě scény propojeny a skupiny se zde profilují jako „hooltras“⁹⁰.

⁸⁹ <http://www.pro-weserstadion.de/>

⁹⁰ Více k pojmu „hooltras“ např. (Čarnogurský, 2009)

Jednotícím prvkem chuligánských skupin je kromě fotbalového klubu, pod jehož hlavičkou se uskupují, jednoznačně připravenost k násilí a vyvolávání násilných střetů při každé vhodné příležitosti. Jedná se především o násilí organizované⁹¹. Chuligánské gangy zpravidla střety předem plánují a domlouvají s podobně zaměřenými skupinami soupeře. Předem se určují pravidla, místo střetu (tak, aby bylo pokud možno odlehlé a mimo pozornost „civilistů“ a policie), počty bojovníků na obou stranách atd. Střetům mnohdy bývají přítomni i zdravotníci. Jedná se tedy o jakousi organizovanou bitvu podobající se hromadnému adrenalinovému sportu⁹².

Spontánní násilí (vyvolané např. frustrací z výsledku) je v případě chuligánů spíše výjimečné, ačkoliv rozhodně ne vyloučené. Důvodem je potřeba chuligánů věnovat se „svým záležitostem“ a nestrhávat na sebe zbytečnou pozornost i vzhledem k tomu, že už většina z nich má trestní záznam a je v hledáčku bezpečnostních složek. Napadání „normálů“, mezi něž chuligáni nejčastěji řadí tribunové fanoušky⁹³, většina chuligánů odsuzuje a označuje za „vandráctví“. Přesto byly v průběhu výzkumu v českém prostředí zaznamenány i případy, kdy se podobného jednání dopouštěli i členové skupin, které se označují za chuligánské. Do násilí přímo na stadionech se chuligáni zapojovali nejčastěji v souvislosti s konfliktem mezi fanoušky a pořadatelskou službou, nicméně přesto došlo i k větším konfliktům mezi fanouškovskými tábory jako v případě slezského derby mezi Opavou a Baníkem Ostrava, které se odehrálo po pěti letech a vyhroutil se tak, že si domácí chuligáni „zkrátili“ cestu k hostujícímu sektoru dokonce přes hřiště:

„Početná skupina domácích chuligánů se v 55. minutě vydala přes hřiště k sektoru Baníku, kde již v té chvíli bylo narušeno první hrazení a oba tábory se tak dostaly ke kontaktu přes plot. Část chacharů se snažila rychle uklidit do bezpečí vlajku „Vlajkonoši domácí“, po které se domácí sáпали, ale vzhledem k přítomnosti ochranky to moc hladce nešlo a po přetahování se sice vlajka zůstala v držení baníkovců, je však roztržena na dvě části. Celou situaci

⁹¹ např. Mareš, Smolík a Suchánek (2004) hovoří o tom, že v polovině devadesátých let v České republice prechuligánskou etapu neorganizovaného fotbalového násilí, výtržností a vandalismu střídá etapa moderního fotbalového chuligánství organizovaných gangů.

⁹² Toto pojetí potvrzuje i fakt, že se podobných bitev nezřídka účastní i poloprofesionální nebo profesionální bojovníci (zejména boxeři, kickboxeři atd.), kteří někdy ani nemají žádný vztah k fotbalovému prostředí, na stadion nechodí a do těchto bitek se dostávají pouze přes přátelské kontakty s chuligány, s nimiž se obvykle znají z bojových oddílů. Procento těchto nefotbalových bojovníků je však stále poměrně nízké.

⁹³ Oblíbeným obratem v české scéně je „napadli dědky a děti“.

uklidnil náběh domácí ochranky a poté i policejních těžkooděnců.“
(Chachaři.cz)

Přesto jsou podobné incidenty nejen na českých stadionech spíše výjimečné. Spontánní výtržnosti na stadionech, ale i mimo ně, jsou mnohem spíše dílem tzv. „rowdies“⁹⁴, což jsou neorganizované, v daný okamžik nahodile uskupené skupinky frustrovaných jedinců⁹⁵, kteří se cítí silní v davu. Právě rowdies jsou nejčastěji zodpovědní za obraz fotbalových fanoušků jakožto „rozbíječů výloh“ a „povařů popelnic“, ačkoliv se většinou jedná o alkoholem posilněné fanoušky, kteří obvykle nepatří k žádné organizované skupině fanoušků. O rowdies tedy nelze hovořit jako o nějaké stálé a organizované skupině násilníků. Přesto ale nelze opomenout jev, kdy „rowdies“ vyvolají problém, který musí řešit bezpečnostní složky, jejichž přítomnost ale obvykle vydráždí chuligány a někdy i ultras, takže zprvu banální situace může přerůst až v násilný konflikt mezi organizovanými skupinami a bezpečnostními složkami⁹⁶.

Chuligáni volí spíše nenápadné oblékání dle pravidel tzv. „casual stylu“⁹⁷, který se stává jedním z významných subkulturních znaků. Jedná se nejčastěji o tmavé oblečení lepších sportovních značek, zejména golfových, tenisových nebo bojových (Fred Perry, Ben Sherman, Lacoste, Everlast, Lonsdale, Umbro atd.), výjimkou nejsou ani luxusní značky jako Burberry⁹⁸. Ačkoliv jsou značky jako Everlast, Umbro nebo Lonsdale zejména v České republice velmi oblíbené a rozšířené, „vysoce postavení“ chuligáni je již považují za chuligánství „nehodné“⁹⁹. V poslední době se mezi chuligány objevuje také pohodlné oblečení, které je zvykem nosit do posilovny (zejména typické široké tepláky). Samostatnou kapitolou jsou pak značky s politickým, zejména extrémně pravicovým, zabarvením či původem (Thor Steinar, Grassel atd.).

⁹⁴ Tento termín pro původce tohoto druhu násilí s oblibou využívá i bezpečnostní manažer FAČR a bývalý policejní důstojník Martin Synecký.

⁹⁵ Čeští ultras a chuligáni pro ně využívají označení „vandráci“ nebo „náplavy“, polští např. „piknici“.

⁹⁶ V průběhu terénního výzkumu takových situací bylo zaznamenáno několik, hovořili o nich často také členové organizovaných skupin.

⁹⁷ Pro některé fotbalové chuligány se užívá též označení „casuals“ (srov. Smolík, 2008).

⁹⁸ srov. (Eliáš, 2007)

⁹⁹ Často se o nich vyjadřují dost nelichotivě mj. i proto, že jsou tyto značky snadno dostupné a nosí je i nechuligánská omladina, chuligáni, kteří „nejdou s dobou“ a v mnohých případech i ti, které chuligáni označují za „košťata“.

Chuligánské skupiny nikdy nepřijímají právní subjektivitu a balancují na samé hraně legality, proto je nasnadě otázka, zda vůbec patří do oblasti občanské společnosti. Tyto skupiny jsou vysoce organizované, tzv. „tvrdé jádro“ je poměrně stálé, funguje obvykle na principu seniority, skupiny fungují několik let a některé mají dlouholetou tradici. Ve skupinách lze identifikovat silnou vnitřní kohezi a společnou identitu. Přesto je jejich existence založena na základě identifikace s negativní „hodnotou“ násilí. Bezpochyby lze o chuligánských gangách hovořit jako o násilných a extremistických skupinách často inklinujících k extremistické politice¹⁰⁰. V České republice je problematika diváckého násilí řešena v rámci vnitřní bezpečnostní politiky, ale částečně také v rámci protiextremistické politiky¹⁰¹.

V tomto ohledu lze chuligánské gangy mnohem spíše zařadit do oblasti neobčanské společnosti, která byla popsána v teoretické části této práce. A to i v případě, vezmeme-li v potaz Kopeckého výzvy k obezřetnosti při zařazování skupin do neobčanské společnosti, neboť tento ne zcela jasně definovaný pojem s sebou nese množství úskalí a neodráží mnohost a různorodost různých hnutí a iniciativ. Upozorňuji, že je stále řeč o skupinách, které společně navštěvují fotbal, tráví volný čas a vyvolávají násilné střety, přičemž jejich angažovanost v jiných oblastech je prakticky nulová¹⁰².

Proč ale ve schématu č. 1 hooligans částečně do oblasti občanské společnosti přesahují? Jednoduše proto, a na to je třeba obzvlášť upozornit, že ne všechny chuligánské skupiny existují v čistě chuligánské formě. Existuje nemálo chuligánských skupin, které jsou ovlivňovány dalšími fanouškovskými nebo politickými proudy a rozšiřují své aktivity o množství aktivit, které se týkají komunity, potažmo celé společnosti. I v případě chuligánských gangů tedy platí, že je třeba před vynášením obecných soudů být obezřetný a nejprve detailně zmapovat sociální realitu každé takové skupiny.

¹⁰⁰ Nikoliv pouze k pravicové, ačkoliv tato tendence mezi českými chuligány převládá.

¹⁰¹ viz (Čarnogurský, 2009)

¹⁰² Výjimku tvoří jakési módní trendy v subkultuře fotbalových chuligánů. Jedním z nich se v posledních letech stal tzv. „hard bass“, který prostřednictvím nových médií pronikl z domovského Ruska do celé Evropy. Jedná se o divoký tanec na elektronickou hudbu (obvykle s neonacistickými texty), který provozují zamaskovaní chuligáni v ulicích města a údajně tak touto parodií „taneční kultury“ propagují život bez drog. Při tomto tanci se natáčejí a videa pak věší na veřejně přístupné videokanály. Ne všichni chuligáni však tento trend uznávají a považují ho spíše za „šашkárnu“.

5.3.1.3.2 Příklad chuligánské skupiny

Chuligánské gangy jsou vzhledem ke své povaze poměrně uzavřené skupiny, které o sobě příliš informací (s výjimkou aktivity v „bitkách“) nezveřejňují. Dlouhodobým sledováním celostátního diskusního fóra a článků na serveru hooligans.cz však lze o jednotlivých scénách získat poměrně solidní přehled. Pro ilustraci fungování chuligánské skupiny postačí následující příklad.

Opavští Chalupáři

Opavská chuligánská scéna je v posledních letech poměrně jednotná, ačkoliv v minulosti zde existovalo hned několik skupin, které čítaly v průměru 20-30 členů (hooligans.cz)¹⁰³. SFC Opava se již několik let pohybuje v nižších soutěžích (první ligu hrál naposledy v sezoně 2004/2005) a klub se dlouho pohyboval na hranici krachu, přesto zdejší aktivní fanouškovská scéna, respektive kotel, zůstala poměrně rozsáhlá. Chuligánská skupina Opavští Chalupáři je v současnosti nejstarší fungující a nejpočetnější skupinou, čítající zhruba 30 členů a svůj název přijala až po výrobě známé vlajky s totožným nápisem s podobiznami známých postav ze seriálu „Chalupáři“, které ztvárnili herci Josef Kemr a Jiří Sovák. Vedle této skupiny v Opavě nedávno vznikla ještě skupina s názvem Young Boys, která se dle slov opavských skládá „perspektivních“ mladých chuligánů. Sami opavští chuligáni však tvrdí, že:

„...už se v podstatě téměř nikdo nehlásí k nějaké skupině, všichni prostě vystupujeme jako Opaváci, jsme prostě taková jedna obrovská rodina, která miluje svůj klub, své město a náš státěček, kterého jsme hlavním městem – Slezsko.“ (hooligans.cz)

Chuligánská scéna v Opavě se tedy snaží vystupovat jednotně. Aktivity opavských chuligánů se zaměřují především na domluvené násilné střety s chuligány soupeře, přičemž si sami stěžují, že ve druhé lize, v níž momentálně jejich klub působí, prakticky nemají soupeře, a tak ke střetům dochází spíše sporadicky, přesto s rokem 2011 vyjadřují v podstatě spokojenost:

„Největším zklamáním bylo, že nevyšla bitva, která by se stala největší v dějinách ČR a to, když jsme spolu se Slaskem vyzvali Slovan s Brnem. Naše

¹⁰³ Rozhovor s chuligánem SFC Opava, <http://www.hooligans.cz/view.php?cisloclanku=2012010031>

koalice čítala 240hlav, soupeř hlásil 170 lidí. Z těch uskutečněných bych pak zmínil souboj mladších generací Opaváků a Olomoučáků a střet se Slávisty, které jsme oba velice rychle rozhodli ve svůj prospěch. Povedená pak byla i akce na Baník v Hlučíně. S loňským rokem můžeme být tedy spokojeni, ale vždy může být vyvíjeno ještě podstatně více aktivity.“ (hooligans.cz)

Kromě násilných aktivit vývoj této scény, potažmo skupiny, ovlivňuje dlouholetá družba s polskými fanoušky Slasku Wroclaw, která je stále velmi živá a aktivní. Ultras v Opavě fungují, ale jejich ohraničení je velmi nejasné, o opavské scéně se dá hovořit spíše jako o celku s „hooltra“ orientací. Optické aktivity (jako choreografie, graffiti apod.) lze velmi těžko přiřadit k určité skupině, protože i zde platí, že opavský kotel vystupuje jako celek (ačkoliv se určitě nedá říct, že se všichni věnují chuligánství, stejně jako se nedá říct, že se všichni věnují přípravě optické produkce, což je obecně pro nepřiliš strukturované „hooltra“ scény typické). Přesto však určité rozlišování z jejich vyjadřování patrné je, zejména pokud přijde řeč na politickou orientaci:

„Co se týče přímo kotle, tak tam se ani nedá říct, jestli má nějakou politickou orientaci, nikdo se nijak neprojevuje. Většina chuligánů je pak samozřejmě více nebo méně pravicově orientovaných, hodně lidí také politiku třeba neřeší vůbec, ale levicově smýšlející jedince jsem naštěstí nezaznamenal!“ (hooligans.cz)

Opavští zároveň přiznávají, že v posledních letech dochází v kotli k určité generační obměně v rámci jejich scény. Netypický pro českou chuligánskou scénu je postoj k užívání drog, který je jinak obecně českými chuligány často odsuzován, nebo považován za projev „levicovosti“¹⁰⁴:

„Drogy jdou mimo mě. Nesnáším fetky a trosky, na druhou stranu mi ale nijak zvlášť nevadí, když někdo hulí nebo si občas šňupne, hlavně u lidí, které znám, převážně pak v Polsku jsou drogy víkendovou zábavou. Většina z nich cvičí, trénuje a o víkendu si prostě takto zpestřují zábavu.“ (hooligans.cz)

V tomto případě se může jednat pouze o názor jednotlivce, pravděpodobnější však je, že jde opět o vliv polské scény, kde jsou drogy součástí fanouškovského prostředí. Obecně

¹⁰⁴ Za typicky „levicovou“ drogu čeští chuligáni považují zejména marihuanu.

však tento výrok vypovídá o poněkud „volnější“ formě chuligánství, než bývá v České republice zvykem. Většina českých chuligánských gangů má na podobná, údajně „politická“ témata, prakticky „povinný“ názor. Opavští se vymykají nejen názorem na drogy, ale třeba i tím, že připouštějí možnost „neřešit politiku“, což není úplně obvyklé.

5.3.1.4 Fanouškovské iniciativy

5.3.1.4.1 Charakteristika

Jako poslední neformální uskupení je třeba zmínit fanouškovské iniciativy. Jelikož se nejedná o primární skupiny, bude i jejich popis poněkud odlišný od popisů předešlých. Pod pojmem „iniciativa“ v tomto případě rozumím neformální a dočasné uskupení osob (fanoušků) na základě sledování společného cíle (cílů), který je třeba prosadit. Pokud je iniciativa úspěšná, obvykle se rozpadá, protože dosáhla svého cíle, pokud není, také zpravidla v určitém časovém horizontu zanikne, protože její počáteční dynamika zpravidla vyčpí.

Do iniciativ se zapojují jak jednotlivci, tak skupiny – zejména ultras, ale i fanouškovské skupiny, fankluby, výjimečně i chuligánské skupiny, také všechny zmíněné sekundární organizace. Do fanouškovských iniciativ se mohou zapojovat také organizace nezakládané fanoušky jako např. fotbalové kluby, fotbalové asociace, městské či regionální autority, sociálně-preventivní organizace, školské organizace a mnoho dalších aktérů. Iniciátorem bývají nejčastěji aktivní fanoušci, zejména ultras, ale někdy také fankluby, na cíl zaměřené organizace, advokační organizace, fanprojekty, střešní organizace nebo dokonce jednotlivci.

Vznikajících i zanikajících iniciativ je nepřehledné množství a téměř tolik je i důvodů, kvůli nimž vznikají. V možnostech tohoto výzkumu není a snad ani nemůže být všechny je zmapovat, nicméně by bylo užitečné zmínit alespoň základní kategorie témat, kvůli nimž iniciativy vznikají a s nimiž jsme se v průběhu výzkumu nejčastěji setkávali:

- boj proti komercializaci sportu a „modernímu fotbalu“
- boj proti represím
- boj proti násilí, rasismu a diskriminaci na fotbale
- snahy o záchranu klubů
- snahy o změnu legislativy (politických rozhodnutí)
- snahy o legalizaci pyrotechniky

Právě iniciativy mají zejména zpočátku své existence schopnost a nadšení k mobilizaci davu a sílu k prosazení svých cílů, jak lze vidět na některých vybraných příkladech v následujících odstavcích.

5.3.1.4.2 Příklady fanouškovských iniciativ

Nejrůznorodějších iniciativ je opravdu velké množství, různého zaměření, s cíli velkými a malými. Uvedme alespoň několik ilustrativních příkladů:

Ne!!! Vítkovicím

Ultras a fanoušci Baníku Ostrava v průběhu roku 2010 spustili sérii protestních akcí proti plánované demolici stávajícího stadionu s názvem Bazaly a stěhování Baníku na stadion v ostravské části Vítkovice. Hlavními argumenty fanoušků proti stěhování bylo, že Baník Ostrava je reprezentantem „Slezské Ostravy“ a nemůže tedy hrát v moravské části, v níž se Vítkovice nacházejí, dále pak fanoušci odmítají sdílet jeden stadion s městským rivalem z Vítkovic¹⁰⁵. Po několika letech nejasností, kdy komunální politici střídavě hovořili o vybudování nového stadionu „na Bazalech“ (případně v městské části Svinov), nebo o stěhování Baníku do Vítkovic, se fanoušci rozhodli dát najevo svůj názor a uspořádali pokojný protestní pochod s názvem „NE!!! Vítkovicím“, který proběhl v květnu 2010 a zúčastnilo se ho zhruba čtyři tisíce osob¹⁰⁶. Téma „Bazaly“ se tak stalo jedním z hlavních témat komunálních voleb, přičemž došlo k mnoha příslibům ze strany různých politických subjektů, že dojde k vybudování nového stadionu pro Baník Ostrava a ke stěhování do Vítkovic nedojde.

Několik měsíců po říjnových volbách, na začátku roku 2011 politická reprezentace deklarovala, že výstavba nového stadionu na Bazalech není ve finančních možnostech města a že dojde k rekonstrukci vítkovického stadionu, kam se Baník přestěhuje. Na iniciativu „NE!!! Vítkovicím“ tedy navázaly další série protestů prostřednictvím nálepek a transparentů s nápisem „Primátor je lhář“ nebo „Prolhaná radnice“, které se objevovaly po celém městě soustavně přes půl roku. Protesty vrcholily dalším protestním pochodem „za Bazaly“ v září 2011, jehož se v nepříznivém počasí účastnilo zhruba 1500 osob.

¹⁰⁵ více viz chachari.cz

¹⁰⁶ Jedná se o oficiální odhad organizátorů akce (na webových stránkách chachari.cz), v médiích byla udávána různá čísla pohybující se v řádech tisíců.

V následujících měsících došlo k rozepřím mezi fanoušky a klubem nejen s ohledem na nejednotné stanovisko k tématu „Bazaly“, a fanoušci opustili jednání správní rady klubu, jehož se do té doby účastnili. Klub se v průběhu podzimu 2011 dostal do výsledkové i finanční krize a v zimní přestávce došlo ke změně majitele klubu, který deklaroval, že za pomoci fanoušků hodlá klub zachránit. Za podpory fanoušků byla spuštěna klubová iniciativa „Zachraňme Baníček“¹⁰⁷, mezi jejíž cíle patří i záchrana Bazalů (chachari.cz).

Stop BWIN!

Iniciativa „Stop BWIN!“ probíhala v letech 2006-2008 v Liberci. Jednalo se o protest zdejších ultras a fanoušků proti sponzorským barvám venkovních dresů. Internetová sázková společnost Betandwin vstoupila do libereckého fotbalu jako generální sponzor v létě 2005 a mj. získala hlavní reklamní plochu na dresech libereckého Slovanu. Po roce spolupráce došlo ke změně marketingového konceptu ve společnosti Betandwin, která nově začala používat zkratku „bwin“ a rozhodla se více propagovat „své“ žlutočerné barvy. Od sezony 2006/2007 tedy začali liberečtí fotbalisté hrát venkovní utkání místo tradičních modrých dresů ve žlutočerném. Okamžitě následovaly protesty zdejších aktivních fanoušků proti klubovému vedení i sponzorovi prostřednictvím výzev, choreografií a osvěty veřejnosti. Používána byla hesla „stop BWIN“, „Proti výprodeji klubových tradic!“, „Nikdy žlutočerní“ apod. Protesty byly ukončeny po sezoně v létě 2008, kdy se bwin z klubu stáhl a nahradila ho česká sázková kancelář Fortuna, která zvolila reklamní slogan „Milujeme vaše barvy! Tak jako vy.“ (supras-unisono.info).

Vlajkonoši

Iniciativa „Vlajkonoši“ je „novinkou“ roku 2012, kdy se některé fanouškovské a ultraskupiny z několika českých klubů rozhodly spojit, aby pozvedly úroveň fandění na zápasech národního mužstva, které až doposud organizovaně nenavštěvovali fanoušci z kotlů českých, moravských a slezských klubů. Jedná se o neformální iniciativu s naprosto volným členstvím, jíž zaštitili aktivní fanoušci ze Slavia, Plzně, Olomouce, Slovácka a Bohemians 1905¹⁰⁸. Poněkud nejednoznačný postoj k těmto iniciativám zaujali fanoušci

¹⁰⁷ <http://www.zachranmebanicek.cz/>, plán záchrany má tři pilíře: zachraňme klub (finanční stabilizace), ligu (sportovní stránka), Bazaly (projekt modernizace stadionu). Stav transparentního účtu k 7.6.2012 činil 1 105 456,30 Kč.

¹⁰⁸ více viz supporters.cz

Sparty a Ostravy, kteří jsou sice oficiálně v iniciativě zahrnuti, avšak aktivnější část se spíše o této iniciativě vyjadřuje s despektem, nebo dokonce posměchem. Například v Liberci aktivní fanouškovská scéna angažovanost v podobné iniciativě dokonce odmítá. Mezi cíle vlajkonošů kromě zlepšení atmosféry na zápasech reprezentace patří zlepšit distribuci vstupenek a „přiblížit fotbal lidem“. Chtějí se stát čitelným partnerem pro FAČR a tím pomoci též hájit práva fanoušků (supporters.cz).

Tato iniciativa je teprve v počátcích, jakým směrem se bude v budoucnu ubírat, je tedy zatím nejasné.

Pyrotechnik legalisieren – Emotionen Respektieren

Tuto celoněmeckou iniciativu za „legalizaci pyrotechniky a respektování emocí“ iniciovalo celkem 56 německých ultraskupin a podporu jí vyjádřilo dalších 120 subjektů, mezi nimi i šest fotbalových klubů, advokační organizace ProFans, nebo celonárodní síť fanprojektů. Iniciativa má za úkol upozorňovat na pozitivní příklady používání pyrotechniky, její bezpečnost, informovat veřejnost, nabádat aktivní fanoušky k zodpovědnému používání pyrotechniky a komunikovat s fotbalovými i veřejnými autoritami o podmínkách její legalizace při sportovních utkáních (například řízené odpaly s přesně dohodnutým časem, materiálem i zodpovědnými osobami). Kampaň byla spuštěna na konci roku 2010 a byla inspirována obdobnou iniciativou, která probíhá v Rakousku s názvem „Pyrotechnik ist kein Verbrechen“ (Pyrotechnika není zločin)¹⁰⁹ (<http://www.pyrotechnik-legalisieren.de/>).

Zum Erhalt der Fankultur

Iniciativa „Za zachování fanouškovské kultury“ byla odstartována v říjnu 2010 celonárodní demonstrací v Berlíně, jíž se účastnilo zhruba šest tisíc osob. Jednalo se již o třetí akci podobného druhu, nicméně předchozí dvě proběhly ještě před Mistrovstvím světa v Německu a to v letech 2002 a 2005. Berlínská demonstrace byla pořádána organizacemi BAFF, ProFans (o těchto dvou víc v následujícím textu), Unsere Kurve („Náš kotel“) a různými fanouškovskými ultrascénami z celého Německa. Celý dlouhý pochod byl strukturován, jednotlivé fanouškovské tábory šly v jednotném bloku s menšími rozestupy, oděni v tričkách v klubových barvách s jednotným logem kampaně. Každý takový tábor měl připraven optickou prezentaci (transparenty, postavičky apod.) s vlastní tematikou –

¹⁰⁹ <http://www.pyrotechnik-ist-kein-verbrechen.at/>

někteří proti represím, jiní za legalizaci pyrotechniky, další pro podporu fanprojektů – vše pak jednotně pod hlavičkou „Za zachování fanouškovské kultury“. Následovaly projevy jednotlivých řečníků, významným průlomem bylo volání po větší sebekritice a přiznání si vlastních chyb, z nichž je v zájmu zachování fanouškovské kultury třeba se poučit. Demonstrace měla významný pozitivní ohlas v médiích (Blickfang Ultra č. 18, 2010, s. 44). Iniciativa, již v současnosti podporuje 249 fanouškovských skupin, ultraskupin nebo fanklubů, se zaměřuje na tato základní témata: termíny výkopů utkání, ceny vstupenek, povolení fanouškovského materiálu (vlajky, megafony, bubny atd.), povinnost označení policistů a pořadatelů, komercializace, spolurozhodování (např. o zásadních regulích ve fotbale¹¹⁰), monitoring, represe, jména stadionů, nebo zákazy vstupu na stadion. Další významnou událostí, již tato iniciativa podpořila, byl „Fankongres 2012“¹¹¹, který pořádala organizace ProFans v Berlíně a krátce o něm bude zmínka v dalším textu této práce (<http://erhalt-der-fankultur.de>).

5.3.2 Formální skupiny

5.3.2.1 Fankluby

5.3.2.1.1 Charakteristika

Fankluby jsou asi nejznámějším reprezentantem fanouškovského světa v očích veřejnosti. Nejen v českém prostředí je však třeba rozlišit dva typy fanklubů – shora a zdola zřízené. Shora zřízené fankluby, které v České republice najdeme například na Spartě, v Liberci, v Českých Budějovicích, nebo v Ostravě¹¹², neznamení prakticky nic jiného než databázi členů, kteří nákupem členství mohou nabýt určitých výhod, zpravidla možnosti zakoupení zvýhodněných permanentních vstupenek. Takové fankluby zpravidla nemají žádné skupinové fungování, společnou identitu ani právní subjektivitu, jedná se

¹¹⁰ V Německu se jedná zejména o pravidlo s názvem „50+1“, které je zakotveno ve stanovách DFL a zamezuje tomu, aby cizí investoři mohli převzít většinový podíl v klubu a nakládat s ním dle libosti. Úkolem je ochránit sportovní zájmy klubů před těmi ekonomickými (<http://de.wikipedia.org/wiki/50%2B1-Regel>). Fanouškovské iniciativy usilují o zachování tohoto pravidla, ačkoliv se objevují snahy ze strany klubů o jeho zrušení (<http://erhalt-der-fankultur.de>).

¹¹¹ více na <http://www.fankongress-2012.de/>

¹¹² V Ostravě však pod názvem „Karta fanouška“.

spíše o marketingový produkt fotbalových klubů, proto v těchto případech nelze hovořit o subjektech občanské společnosti a nebudou tedy v oblasti zájmu této práce.

Naopak zdola zřízené fankluby vykazují všechny známky spolkového života a s výjimkou neformálních fanklubů, mají vlastní právní subjektivitu. Vnitřní struktura a fungování fanklubů je různorodá. Některé se snaží o sjednocení celé fanouškovské scény a jejich součástí jsou například i ultras (např. brněnské sdružení Zbrojováci), jiné reprezentují jen část fanoušků¹¹³. Je tedy zřejmé, že i počty členů jednotlivých fanklubů jsou velice různorodé. Například Schalcker Fanclub-Verband e.V. fungující při německém klubu FC Schalke 04 udává, že jeho členy je více než 1500 fanklubů/spolků (včetně zdejší vůdčí ultraskupiny Ultras Gelsenkirchen), celkově sdružuje kolem 90 000 fanoušků (<http://www.sfcv.de/>). Naopak členové některých fanklubů, zejména menších klubů a ze vzdálenějších destinací, by se dali spočítat na prstech jedné ruky.

I z těchto důvodů je složité hovořit o nějaké jednotné „fanouškovské kultuře“, kterou by bylo možno u fanklubů vyzorovat. Těžko lze identifikovat jednotící prvky, díky nimž by bylo možné tyto skupiny identifikovat tak, jako například u ultras nebo chuligánů, i když samozřejmě existují i fankluby, které vyrábějí vlastní kolekce oblečení a sdružují pod vlastní vlajkou. Ani fankluby, podobně jako skupiny přátel, nemusí být omezeny na prostor kotle a existuje množství fanklubů, které jsou tvořeny „tribunovými“ fanoušky. Stejně tak míra aktivit je velice různorodá, některé fankluby „jen“ společně navštěvují zápasy svého mužstva, jiné jsou angažované v ovlivňování klubové politiky nebo v organizaci fanouškovského života, některé zasahují i mimo fotbalové dění.

V České republice existuje zatím jen málo fanklubů s vlastní právní subjektivitou, nicméně jejich počet v posledních letech významně vzrostl. Většina fanklubů byla v minulosti jen neformálně zřízena, tato uskupení celkem živelně vznikala a zase zanikala. Vzestupný trend registrace fanouškovských organizací potvrzuje fakt, že z pěti v současnosti nejaktivnějších českých fanklubů s vlastní právní subjektivitou, vznikly tři až po roce 2009.

Tímto opouštíme skupiny, které jsem nazvala primárními. Do následující tabulky č. 7 se pokouším shrnout primární skupiny působící v České republice. O podobné rozdělení se

¹¹³ Některé, zejména neformálně uskupené, fankluby jsou například sdruženy na základě bydliště svých členů. Jde například o fankluby pocházející z určité městské části nebo z bližších, ale i vzdálenějších obcí.

v minulosti pokusili Mareš, Smolík a Suchánek (2004, s.135-137)¹¹⁴ a Čarnogurský (2009, s. 93)¹¹⁵, česká fanouškovská scéna však prochází soustavnou obměnou, v níž se mnohdy lze jen stěží orientovat. Některé skupiny si možná ani nejsou vědomy své orientace, informace, které o sobě vydávají, jsou často zmatené, některé skupiny již dokonce fakticky neexistují, aniž by o ukončení svých aktivit daly veřejně vědět¹¹⁶, naopak vznikají různé nové skupinky a frakce, které o sobě naopak ještě nestihly dát vědět. I přes tyto komplikace se pokusím sestavit přehled aktivních primárních skupin v České republice v květnu 2012, přičemž při jejich dělení se pokusím dodržet zde navrženou typologii¹¹⁷, zařazený do příslušné kategorie budou na základě převažující orientace¹¹⁸.

Tabulka č. 7 - Primární skupiny fotbalových fanoušků v ČR

Klub	Fanouškovské skupiny	Ultras	Fankluby	Hooligans
Brno	Orthodox Fans Brno	Ultras Brno	Zbrojováci, o.s.	Johny Kentus Gang Kohoutky gang Division S Torcida
Sparta	Homolka Boys	Ultras Sparta	12. hráč, o.s.	Falanga Rafani Prague Boys City Boys
Ostrava		Ultras Baník		Apple Commando Silesian Hunters Ultramaniacs Barabi
Bohemians 1905	Calveras Greenhorns KGB	Ultras Bohemians Banditos	Družstvo fanoušků Bohemians	Berserk
Slavia	mimopražské sekce	Ultras Slavia Gang of Slavia Ultras	Fanklub SK Slavia Praha - fotbal, o.s.	Brigate 97 Slavia Youngsters Red-White Supporters
Olomouc		Ultras Badgers Ultras Sigma Ultras 12	Sigma United, o.s.	Hooligans Hovada Zubr N.S. Commando
Liberec	Death Boys Slovan Rumový Pralinky Liberec Chaotix Slovan-Friends-Alcohol	Supras CORE		Kategorie S

¹¹⁴ Dělení však bylo dle mého názoru nedostačující, neboť se autoři zmiňují jen o „chuligánských“ gancích, přičemž se ve výčtu objevují i skupiny, které se za chuligánské nepovažují, nebo se dokonce formovaly v opozici vůči chuligánům, naopak jiné objektivně chuligánské a velmi známé skupiny se zde neobjevují.

¹¹⁵ Ten rozděluje skupiny dle převažující orientace na základě své klasifikace na aktivní fans, ultras, hooltras a hooligans.

¹¹⁶ To se týká především Bohemians 1905 a nejasného postoje tamních skupin k návštěvám utkání po přesunu klubu z tradičního stadionu „Dolíček“ do moderní arény v Edenu.

¹¹⁷ Z primárních skupin nebudou zahrnuty skupiny přátel, neboť zpravidla nepřijímají žádný název.

¹¹⁸ Pokud se bude jednat např. o skupinu, již lze označit za „hooltras“, bude zařazena mezi ultras nebo hooligans na základě převažujících aktivit (sebe prezentace na stadionu vs. násilí).

Most		Ultras 1909		Brüx Vandals
Plzeň	P-fans Beer Boys Pilsen	Ultra Side		Service Squad
Jablonec		Ultras Gablonz Nordic Commando		Gablonz hooligans
České Budějovice				Brigade Gauners Budweis
Mladá Boleslav			Fanatic & Fanclub MB	Division West
Žižkov		Ultraviktorians	Unie Viktorie	
1.FC Slovácko		Fanaticos	FanClub Slovácko, o.s.	Blue White Alliance
Zlín	Piccolo Fanatico	South Slopes Ultras		Úderníci
Opava			Fanklub SFC, o.s.	Opavští chalupáři Young Boys
Hradec Králové		Ultras Hradec Orebit Gang	Votroci, o.s.	Crime Boys Grasshoppers Hradec

Zdroj: Autorka na základě přepracované typologie (srov. Mareš, Smolík, Suchánek, 2004, s. 135-137; Čarnogurský, 2009, s. 93)

5.3.2.1.2 Příklady fanklubů

Také přístup ke zřízení a fungování fanklubu může být značně různorodý, jak dokazují následující příklady z českého prostředí.

Zbrojováci

Občanské sdružení Zbrojováci bylo založeno 1. září 2009 s cílem sjednocení všech fanoušků FC Zbrojovka Brno do jedné organizace. Součástí jsou tedy též ultras, kteří mají ve sdružení významné slovo. Mezi cíle sdružení patří:

- „- rozšíření fanouškovské obce v Brně a okolí
- zvýšení popularity kopané v regionu
- přispět ke zlepšení pozitivní atmosféry na stadionech
- přispět ke spolupráci mezi fanoušky a klubem“ (Zbrojovaci.cz)

K činnostem sdružení patří především organizace zájezdů na utkání hraná venku, organizace setkání fanoušků s hráči a vedením klubu, příprava choreografií a organizace fandění. Členská struktura se dělí na: aktivní členy (zajišťují chod sdružení), členy (členská základna účastníci se akcí), příznivce (mladší 15 let, kteří nemohou být členy a volit orgány sdružení, čestné členy (významné osobnosti podporující fanoušky Zbrojovky) a VIP členy (významné osobnosti podporující klub FC Zbrojovka Brno). (Zbrojovaci.cz)

Důvody ke vzniku tohoto sdružení lze najít především ve dvou oblastech: Jednou je dlouhodobá roztržetost brněnské fanouškovské scény, z níž v minulosti plynulo množství rozepří a problémů. Tou druhou je vzor v obdobném konceptu, k němuž přistoupili

fanoušci zpřáteleného slovenského klubu ŠK Slovan Bratislava¹¹⁹, kteří mají na brněnskou fanscénu významný vliv¹²⁰.

Družstvo fanoušků Bohemians

Družstvo fanoušků Bohemians (dále DFB) bylo založeno v březnu 2005 s cílem zachránit krachující klub FC Bohemians Praha. Mezi tehdejší cíle DFB patřilo:

„Cílem družstva je vlastními silami nebo prostřednictvím společnosti, na níž se bude družstvo majetkově podílet, převzít fotbalový klub Bohemians. K dosažení cíle je nutné, aby subjekt (družstvo nebo společnost s majetkovou účastí družstva), který bude pokračovatelem současného klubu, uzavřel se správcem konkursní podstaty FC Bohemians Praha, a.s. smlouvu, na základě které koupí práva k soutěžím spolu s registrací dosavadních hráčů všech družstev včetně mládeže. Dále je nutné dosáhnout souhlasu výkonného výboru ČMFS s převodem práv k soutěžím na nástupnický subjekt. Nástupnický subjekt bude muset dosáhnout dohody s tzv. fotbalovými věřiteli FC Bohemians Praha, a.s. o řešení jejich pohledávek. Součástí celého projektu musí být i vyřešení pokuty za vyloučení z letošního ročníku II. ligy. Uvedené kroky je třeba zvládnout do termínu pro přihlášení k dalšímu ročníku soutěží, aby družstvo Bohemians mohlo v příštím ročníku nastoupit do ČFL. Souběžně bude nutné pracovat na vybudování družstva, které by bylo schopné kvalitně hrát ČFL.“
(www.bohemians.cz)

K dosažení těchto cílů mělo napomoci odkoupení toho, co zbylo z FC Bohemians Praha, a.s. od správce konkursní podstaty a vyřešení arbitrovaných fotbalových dluhů a pokut, aby klubu mohla být přidělena licence pro účast v soutěžích ČMFS. Za nikoliv nepodstatný úkol tehdy družstvo považovalo též řešení licence k ochranné známce s TJ Bohemians a usilování o možnost nadále hrát svá utkání na tradičním stadionu v Ďolíčku.

DFB se nakonec skutečně podařilo převzít klub AFK Vršovice a pod názvem Bohemians 1905, a.s. mužstvo nastoupilo v sezoně 2005/2006 do České fotbalové ligy (třetí nejvyšší soutěž), jakožto svazem uznaný nástupnický klub FC Bohemians Praha. Aby

¹¹⁹ Jedná se o spolek s názvem „Belasá Šlachta“.

¹²⁰ Především prostřednictvím dlouhotrvající družby mezi chuligány a ultras obou klubů, která však přerůstá v obecné přátelství mezi všemi fanoušky obou klubů.

situace nebyla příliš jednoduchá, k odkazu Bohemians se hlásilo hned několik klubů, kromě Bohemians 1905 také FK Bohemians Praha, a.s. (známí jako „Střížkov“) nebo FC Bohemians Praha, a.s.. Na hlubší popis rozsáhlého a spletitého sporu „o Bohemku“, v němž se stěží orientují i soudy, však není v této práci prostor¹²¹. Pro naše účely postačí konstatování, že většina veřejnosti včetně médií a fanoušků považuje za nástupce tradičního klubu právě Bohemians 1905, kteří se tak těší rozsáhlé podpoře fanoušků.

DFB, jehož prvním členem se symbolicky stal známý herec a dlouholetý fanoušek Bohemians Ivan Trojan, tedy svou misi „zachránit Bohemku“ splnilo. Mezi hlavní činnosti družstva ve stále platných stanovách patří především zajištění účasti na právnických osobách, jejichž předmětem činnosti je provozování fotbalových družstev a provozování vlastních fotbalových družstev. Dále pak provozování fanklubu Bohemians, ochrana práv fanoušků a poskytování servisu členům družstva (Stanovy DFB).

V současnosti je cílem DFB *„podpora fotbalového klubu Bohemians 1905 v nejširším smyslu slova, tj. vykonávání různých aktivit sledujících stanovený cíl, jejichž zajištění bude v silách DFB. Nejpodstatnějšími činnostmi budou výkon akcionářských práv ve společnosti Bohemians 1905, a.s., zajištění činnosti fanklubu a provoz webových stránek klubu.“* (www.bohemians.cz). DFB v současnosti čítá 2046 členů. DFB je stále majitelem 10,24 % akcií společnosti Bohemians 1905, a.s., má tedy spolurozhodující podíl na směřování klubu.

Fungování fanklubu (nikoliv jako samostatného právního subjektu, nýbrž jako součásti DFB) je jedním z hlavních cílů současného družstva, přičemž DFB především hodlá vybudovat rozsáhlou síť poboček fanklubů v jednotlivých regionech po celém území České republiky. Jednotlivé pobočky musí zajistit svou samofinancovatelnost.

Mezi cíle DFB dále patří spravování oficiálního webu fotbalového klubu Bohemians 1905. V neposlední řadě se DFB snaží o odkoupení tradičního stadionu „V Ďolíčku“. Na členské schůzi DFB 22. května 2010 byl schválen projekt „Zachraňme Ďolíček aneb ve stopách pana Dannera“, do něhož se k 1.7.2010 zapojilo 342 fanoušků Bohemians, kteří se zavázali k vkladům ve výši 23 178 500 Kč (bohemians.cz).

¹²¹ V tuto chvíli, jak průběžně informují média, kauza stále není uzavřena. Vedení FAČR nedávno deklarovalo, že předchozí rozhodnutí o oprávněnosti nástupnictví Bohemians 1905 pravděpodobně bylo chybné (Kvasnička, 2012).

Oficiální fanclub české fotbalové reprezentace

Toto občanské sdružení na svých oficiálních webových stránkách deklaruje, že: „Oficiální Fanclub české reprezentace započal svou éru v květnu 2010, kdy byla podepsána smlouva o spolupráci s FAČR. Velkým písmem do historie našeho fanclubu se zapsalo datum 4. května 2010, kdy na tiskové konferenci byla podepsána smlouva o spolupráci s bývalým předsedou ČMFS JUDr. Ivanem Haškem mezi Oficiálním Fanclubem a FAČR (tehdy ČMFS).“ (www.fanclubfotbal.cz)

Přesto dlouhodobý pozorovatel dění v českém fotbale zaznamenal činnost Fanclubu české reprezentace, jak se mu v té době říkalo, již v předchozích letech. Ve starších tiskových zprávách¹²² nebo informacích o fanclubu se dočteme, že občanské sdružení vzniklo v druhé polovině roku 2005¹²³ a za dobu, kdy bylo členství bezplatné, se do něj registrovalo přes 20 000 lidí. Již od roku 2008, kdy česká fotbalová reprezentace hrála na Mistrovství Evropy v Rakousku a Švýcarsku, se však objevovaly hlasy, že zakladatelům sdružení jde především o zisk:

„To byl byznys snad od začátku. Šlo především o to, jak nalákat co nejvíc lidí, aby se stali důvěryhodným partnerem pro svaz a dostali se k distribuci lístků na EURO a další velký turnaje. V tom se točej velký peníze. Nějakou roli hrál určitě i merchandising, na prodeji různých suvenýrů se v případě reprezentace dá docela solidně vydělat... No, svaz je ale dlouho více či méně ignoroval. Ten týpek, co ten fanclub jakože vedl, všude běhal, všude se ukazoval a hlavně si hlídal teritorium a bál se, aby náhodou vedle nich nevznikl ještě nějaký jiný fanclub, co by jim mohl lýzt do zelí. No a pak podepsali tu smlouvu a zoficializovali to.“ (rozhovor¹²⁴)

Oficiální fanclub má v současnosti placené členství, které činí 200 Kč, jehož hlavní výhodou je přednostní právo na vstupenky na domácí utkání fotbalové reprezentace. Vstupenky na evropský šampionát, který se v roce 2012 odehraje v Polsku a na Ukrajině,

¹²² např. <http://sport.ihned.cz/fotbal/c1-43123590-fanclub-fotbalove-reprezentace-zpoplatni-clenstvi-slibuje-za-to-radu-vyhod>

¹²³ Že se jedná o týž subjekt potvrzuje i shoda identifikačních čísel současného fanclubu (na webu fanclubu) a subjektu, o němž byla řeč před rokem 2010 (v archivu Ministerstva vnitra ČR).

¹²⁴ dotyčný fanoušek si nepřál uveřejnit jakékoli informace o své osobě

však Oficiální fanclub k dispozici, ke své lítosti vyjádřené v oficiálním prohlášení¹²⁵, nedostal, neboť si UEFA poprvé v historii vzala na starost veškerou distribuční politiku ticketingu na EURO 2012 a vstupenky tedy přidělovala sama, nikoliv prostřednictvím fotbalových svazů¹²⁶.

V roce 2012 došlo ke změně stanov tohoto sdružení a mezi deklarovanými hlavními činnostmi spolku můžeme nalézt například zajišťování komunikace pro všechny fotbalové fanoušky, zlepšování atmosféry na zápasech reprezentace, spolupráci s FAČR, organizování zájezdů a doprovodných akcí, nebo vytváření ekonomické základny vlastní hospodářskou činností pro plnění poslání (Stanovy OFČFR).

5.3.2.2 Fanprojekty a další organizace zaměřené na sociálně-preventivní práci s fanoušky

5.3.2.2.1 Charakteristika

V podkapitole 3.3.2 byla stručně popsána historie vzniku a charakteristika organizací zacílených na sociálně-preventivní práci s mladistvými fotbalovými fanoušky, tzv. „fanprojektů“¹²⁷. Tradice fanprojektů je silně zakořeněna a rozšířena především v Německu, kde se tento druh práce s mládeží těší veřejné podpoře¹²⁸ a kde vzniká množství metodických příruček zacílených na jednotlivé oblasti zájmu a cílové skupiny. Na tomto místě je ale třeba podotknout, že ne všechny fanprojekty jsou organizace zakládáné „zdola“ samotnými fanoušky, mnoho z nich bylo založeno na popud klubů, místních úřadů nebo na základě nařízení Národního konceptu pro sport a bezpečnost (srov. Čarnogurský, 2009). Velká část projektů vzniklých „zdola“ se postupem času plně profesionalizovala, přesto se snaží zůstat nezávislá, aby neztrácela důvěru v očích

¹²⁵ <http://www.fanclubfotbal.cz/aktualne/clanky/vyjadreni-vedeni-ofcfr-k-distribuci-vstupenek-na-euro-2012.html>

¹²⁶ S výjimkou vstupenek určených pro partnery svazů.

¹²⁷ Jak již bylo zmíněno v teoretické části (viz subkapitola 3.3.2), jedná se zpravidla o organizace s vlastní právní subjektivitou věnující se sociální práci. „Fanprojekt“ je tedy označení organizací, které zajišťují chod zpravidla několika projektů a působí při jednotlivých profesionálních klubech. V češtině by toto označení mohlo vyvolat mylný dojem, že nejde o organizaci, ale pouze „projekt“.

¹²⁸ Zejména ze strany fotbalových asociací. V Německu došlo v sezoně 2008/2009 ke zvýšení finanční podpory ze strany DFB (Německý fotbalový svaz) a DFL (Německá fotbalová liga) na maximum (<http://kos-fanprojekte.de/>). Na základě mezinárodní spolupráce a lobby se stále více do podpory preventivních projektů zapojuje i UEFA a skrze dotační tituly také Evropská Unie.

fanoušků. Některé menší projekty ale zůstávají spíše na dobrovolné bázi a veřejnou podporu odmítají jako například Fanprojekt Preussen Münster e.V.:

„Práce je založena na angažování dobrovolných spolupracovníků a spolupracovnic. Je financována ze členských příspěvků a výtěžku z prodeje.

Spolek nedostává žádné veřejné dotace. Všechny zisky, kterých je dosaženo, jdou dle stanov zpátky do práce s fanoušky. Ale samozřejmě lze podporovat fanprojekt finančními příspěvky.

„Od fanoušků pro fanoušky“ zní krédo fanprojektu.

Tato základní idea se odráží i u spolupracovníků, jejichž dobrovolné angažování se teprve činí péčí o fanoušky v její současné podobě možnou. Dále zajišťuje to, že nabídky podpory jsou fanouškům blízké a ne – jak je dnes běžné – komerčně zaměřené.“ (<http://www.preussen-fanprojekt.de/>)

Počet zaměstnanců, zaměření a rozsah aktivit jednotlivých fanprojektů variuje klub od klubu, v závislosti na místních specifikách, která sociální pracovníci musí brát v potaz. Například mladí ultras jsou velmi častou cílovou skupinou, na níž se sociální pracovníci zaměřují, existují ale kluby, byť je jich v dnešním Německu poskrovnu, kde ultras nefungují, tudíž i zdejší fanprojekty musí této situaci přizpůsobit svou práci. Německé fanprojekty mají výraznou oporu v historické tradici práce s mládeží obecně, spolupracují s různými mládežnickými organizacemi a využívají jejich prostory¹²⁹.

Kromě stálých cílů, mezi něž stále patří zejména omezení násilí a potlačení extremistických tendencí mezi mladými fanoušky, prevence infiltrace mladistvých do extremistických skupin a podpora pozitivních fanouškovských aktivit, se zejména v německých fanprojektech začíná klást velký důraz na to, jak fanoušky „uchránit“ před vlnou represivních opatření, která v souvislosti s řešením problematiky diváckého násilí postihuje stále více z nich. Toto téma považuje za zásadní i Koordinationsstelle Fanprojekte (Koordinační úřad německých fanprojektů), který na svých webových stránkách¹³⁰ upozorňuje, že neodůvodněné a příliš tvrdé represe vůči fanouškům zvyšují napětí mezi fanoušky a policií, přičemž negativní roli kromě přísné kriminalizace banálních činů sehrává také nálepkování, jehož se dopouštějí média. Vzrůst napětí mezi bezpečnostními složkami a fanoušky může vést k nebezpečné radikalizaci fanouškovských

¹²⁹ To potvrzovali při neformálních rozhovorech také pracovníci německých fanprojektů.

¹³⁰ <http://kos-fanprojekte.de/>

skupin a reálnému zhoršení situace podobně jako v Itálii, kde represivní opatření vedla pouze k nárůstu problémů s násilím a rasismem. Úloha fanprojektů tedy, kromě soustavného preventivního působení, leží zejména na poli mediace – fanprojekty jsou vhodnými prostředníky v komunikaci mezi fanoušky a autoritami a ke zmírňování konfliktů mezi nimi.

Téměř ve všech dalších evropských zemích je sociální práce s fanoušky ještě v plenkách a o rozvinuté síti fanprojektů v takové podobě, jak funguje v Německu, nelze hovořit, a to ani v případě zemí historicky i geograficky blízkých. Například v Rakousku je práce s fanoušky ještě nerozvinutá, zmínit lze především projekt v Innsbrucku a Salzburgu¹³¹. Podobný koncept práce s fanoušky můžeme naleznout též v Itálii, avšak i zde se jedná spíše o výjimečnou aktivitu, o níž se stará organizace Unione Italiana Sport Per tutti (Italská unie sport pro všechny) zejména v rámci „Projektu Ultrà“ (Progetto Ultrà) zaměřeného na soustavnou práci s aktivními italskými fanoušky, pořádání seminářů na témata práv a povinností fanoušků, násilí a rasismu na stadionech a komercializace fotbalu¹³².

V České republice sociální práce s fotbalovými fanoušky prakticky neexistuje. Fanprojekt funguje od roku 2005¹³³ pouze v Liberci, jedná se o zdola zřízené občanské sdružení, jemuž se blíže budeme věnovat na jiném místě této práce. Pokusy o zřízení sociálně-preventivního projektu v minulosti proběhly v Olomouci a Českých Budějovicích, jednalo se o iniciativu klubů, která však dle dostupných informací skončila v zárodku.

„Náš fanprojekt fakticky existuje na základě nadšení několika lidí, kteří mu věnují svůj volný čas a finance. Podpora preventivní práce s fanoušky je v Česku nulová, dřív, někdy kolem roku 2004, 2005, možná existovaly nějaké snahy na Odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra, ale to je dnes spíš pasé. Obdobný projekt jinde v Česku nefunguje, i když byly nějaké snahy klubů, v Olomouci a Budějovicích, ale to skončilo dřív, než začalo. Veřejná podpora takových projektů neexistuje, i když se čas od času objeví doporučení v nějakých materiálech, např. od ministerstva, že by se měly zřizovat, ale to je dvojitý problém – není nikdo, kdo by to dělal a není nikdo, kdo by to podporoval. Vlastně by to jenom „mělo být“, aby byli v Evropě spokojený.“ (Rozhovor 1)

¹³¹ <http://fairplay.vidc.org/>

¹³² <http://www.uisp.it/>

¹³³ Od roku 2007 jako samostatné občanské sdružení

V poslední větě předchozího úryvku je řeč především o Evropské úmluvě k diváckému násilí a nevhodnému chování při sportovních utkáních, zvláště při fotbalových zápasech, která byla přijata Generálním shromážděním Rady Evropy v roce 1985. Tento dokument, v jehož znění je mj. zmíněno i přijetí vhodných sociálních a preventivních opatření, ratifikovala také Česká republika (srov. Čarnogurský, 2009, s. 101). Doporučení či dokonce nařízení rozvoje preventivní práce s mladistvými fotbalovými fanoušky se objevují také v dalších dokumentech Rady Evropy, Evropské Unie nebo Evropské fotbalové asociace. Implementace v praxi je však v České republice spíše přehlížena, například v Manuálu pro fotbalové kluby MV ČR je preventivním opatřením věnován prostor necelých dvou stránek, přičemž o konkrétních praktických krocích v této oblasti se čtenář příliš nedozví. Zásadní dokument v oblasti preventivní práce s fanoušky vydalo Ministerstvo vnitra na základě doporučení Rady Evropy v roce 2006 pod názvem „Prevence diváckého násilí při sportovních utkáních. Role místních a regionálních orgánů veřejné správy v prevenci násilí při sportovních utkáních“. Ani o šest let později se však nezdá, že by se na poli sociální prevence zacílené na fotbalové fanoušky v České republice něco měnilo.

5.3.2.2.2 Příklady sociálně-preventivních organizací

Fanprojekt Slovan Liberec

Fanprojekt Slovan Liberec (dále jen Fanprojekt Liberec) je občanské sdružení založené v roce 2007 po vzoru německých fanprojektů. Na neformální úrovni však fungovalo již dříve, zhruba od roku 2004. Založení občanského sdružení předcházela projekt iniciovaný fanprojektem ve spolupráci s fotbalovým klubem FC Slovan Liberec s názvem „Pozitivní fandovství“, díky němuž na stadionu U Nisy vznikly prostory, které mohli začít aktivní fanoušci využívat. Provozovatelem těchto prostor se stal právě Fanprojekt (rozhovor 1).

Stanovy vymezují tyto základní cíle sdružení:

- „1. Sdružování aktivních fanoušků FC Slovan Liberec (dále jen Slovan) za účelem zkvalitnění podpory tohoto klubu a rozvoje fanouškovské kultury.*
- 2. Podíl na organizaci a aktivitách oficiálního Fanclubu FC Slovan.*
- 3. Hájení zájmů a práv aktivních fanoušků Slovanu.*
- 4. Zapojení do mezinárodních fanouškovských akcí a kampaní na podporu úrovně fanouškovské kultury.*

5. *Vystupování proti negativním trendům ve vývoji fotbalu.*
6. *Nabídka volnočasových aktivit nejen pro mladistvé fanoušky Slovanu.*
7. *Realizace preventivních a výchovných opatření dle sociálně preventivních projektů při německých fotbalových klubech (tzv. fanprojektů) doporučených Radou Evropy.“ (Stanovy Fanprojekt Liberec)*

Fanprojekt Liberec byl v posledních letech prakticky nulově finančně zajištěn a fungoval na dobrovolné angažovanosti svých členů, to by se však do budoucna mělo změnit. Mezi hlavní aktivity sdružení v tuto chvíli patří¹³⁴:

- Aktivní kontaktní činnost s mladistvými fanoušky navštěvujícími tzv. "kotel" (sektor vlajkonošů) a to v průběhu zápasů doma i venku, před a po zápase, i mimo dny zápasů.
- Provozování tzv. "klubovny", tedy vlastních prostor na fotbalovém stadionu, které zdarma poskytuje FC Slovan Liberec, a.s.. "Klubovna" funguje formou nízkoprahového zařízení (není ale registrována jako sociální služba) - je otevřena zpravidla dvakrát týdně (od 15 do 19h), určena je především mladistvým fanouškům ve věku 10-26 let. Přístupná je také ve dny zápasů (4 hodiny před a 2 hodiny po zápase); pro pořádání tematických akcí, setkání s hráči, trenéry nebo klubovým vedením apod. Vybavena je pro trávení volného času (stolní fotbal, šipky, playstation, PC). Fanoušci prostory využívají především ke společnému setkávání a přípravě vlajek či zápasových akcí.
- Komunikace s klíčovými aktéry fanouškovské scény, organizační pomoc - řešení zásadních a aktuálních problémů a nedorozumění se zástupci jednotlivých fanouškovských uskupení
- Zprostředkování komunikace s klubem - organizace schůzek s klubovými představiteli, mediace, řešení komunikačních šumů a potenciálně výbušných situací
- Kampaně proti rasismu a diskriminaci - příležitostné organizování kampaní a besed zaměřených na senzitivitu fotbalové veřejnosti vůči tématům jako rasismus, xenofobie, diskriminace, sexismus, homofobie, aj. Ve spolupráci s

¹³⁴ kompilace informací získaných z rozhovorů a pozorování

FC Slovan Liberec a s aktivní fanouškovskou scénou ("kotlem") organizace "Akčního týdne proti rasismu" v rámci kampaně Football Against Racism in Europe

- Pořádání výjezdů na utkání hraná venku - organizační činnost, asistence, řešení případných konfliktů a nedorozumění
- Pořádání fotbalových turnajů - každoročně je pořádán fotbalový turnaj pro fanoušky Slovanu - turnaj probíhá za účasti zahraničních týmů (zejména Německo)
- Sociální a komunitní činnost, občanská angažovanost - sdružení podporuje aktivní fanouškovskou scénu v pořádání sociálně a místně zodpovědných aktivit (sbírky pro kojenecký ústav, na obce zasažené povodněmi, občanská angažovanost v místně komunitních otázkách - zejména pak týkajících se nakládání s veřejnými prostředky na komunální úrovni)
- Advokační činnost - asistence a podpora nespravedlivě stíhaných fanoušků (právní pomoc - dobrovolní právní zástupci, poskytování rad jak se chovat při nespravedlivém zatčení, jak předcházet potenciálně problémovým situacím, finanční svépomoc atd.)
- Pozitivní alternativy - spolupráce s aktivní fanouškovskou scénou - poukazování na pozitivní alternativy fanouškovského chování - hodnoty, antidiskriminační teze (zejména pro mládež fascinovanou násilným jednáním a inklinující k politickému radikalismu). Z pohledu sdružení se jedná o nejzásadnější činnost: pomocí pozitivních příkladů skupinové angažovanosti a práci se skupinovou dynamikou a identitou předcházet nebezpečné inklinaci k politicky radikálním a násilným skupinám. Tímto způsobem se daří zamezit zejména neonacistům, aby fotbalový stadion zneužívali k hlásání své ideologie a rekrutování nových členů.

V tuto chvíli kromě běžné agendy členy sdružení zaměstnává účast na mezinárodním projektu s názvem „ProSupporters“:

„V současnosti se jako jedna z partnerských organizací účastníme mezinárodního projektu financovaného z Evropské Unie, k jehož cílům mj. patří zprostředkování výměny zkušeností z práce preventivních projektů pro fanoušky v různých evropských zemích. V rámci projektu se budou konat

vzájemné návštěvy a exkurze pracovníků jednotlivých fanprojektů. Zahrnutý jsou fanprojekty například z Polska, Německa a Rakouska.“ (Rozhovor 1)

UISP - Progetto Ultra

Progetto Ultra (neboli „Projekt Ultra“) je jedním z významných projektů italské asociace Unione Italiana Sport Per tutti (UISP)¹³⁵, který za finanční podpory Evropské Komise, italského regionu Emilia Romagna a města Bologna vznikl v roce 1995 (Conti 2002, s. 97; Balestri, Podaliri, 1998). Mezi hlavní cíle projektu patří obrana „lidové“¹³⁶ kultury fanoušků a omezování násilí a rasismu mezi fanoušky prostřednictvím vykonávání sociální práce na fanoušcích i fanoušky samými (Conti, 2002).

Mezi aktivity projektu patří především (Conti, 2002, www.progettoultra.it):

- vedení a doplňování dokumentačního centra v Bologni (publikace, materiály, fanziny atd. týkající se fenoménu fanouškovství – zejména ultras, „moderního fotbalu“, represí, /anti/rasismu aj.)
- informování veřejnosti a komunikace v rámci fanouškovského světa (materiály o komercializaci, násilí, rasismu atd., pořádání sezení mezi fanoušky i zneprátených skupin atd.)
- mediace konfliktů (tam, kde je to možné fungují jako prostředník v komunikaci)
- organizace antirasistických aktivit (Progetto Ultra je zakládajícím členem sítě FARE¹³⁷ a pořadatelem Mondiali Antirazzisti¹³⁸)
- podpora fanoušků cestujících za svými týmy do zahraničí (zejména reprezentační úroveň, asistence při orientaci ve městě, řešení problémů s krádeží dokladů apod.)

¹³⁵ Italská Národní asociace Sport pro všechny byla založena v roce 1948 v Říme (www.uisp.it)

¹³⁶ O „lidovosti“ se hovoří často v souvislosti s tím, že fotbalový klub patří do komunity a tudíž by měl být dostupný každému (jde zejména o ceny vstupného, ale např. i o omezení diskriminace, rasismu apod.), v tomto případě ale vychází také z povahy organizace UISP, která usiluje o dostupnost sportu obecně pro všechny lidi.

¹³⁷ Football Against Racism in Europe, <http://farenet.org/>

¹³⁸ „Protirasistické mistrovství světa“, jehož se každoročně účastní několik až 200 týmů a čtyři tisíce fotbalových fanoušků z celého světa, <http://www.mondialiantirazzisti.org/>

5.3.2.3 Advokační organizace

5.3.2.3.1 Charakteristika

Hlavní náplní práce a posláním advokačních fanouškovských organizací je hájení práv fotbalových fanoušků. Advokačním činnostem se kromě takto zaměřených organizací věnují také další fanouškovské organizace (například fanprojekty, cílové organizace atd.) zde se však jedná o jednu z mnoha aktivit, která má pro danou organizaci větší či menší důležitost.

Advokační organizace většinou vznikají na základě svépomoci a solidarity. Iniciativa k založení takové organizace obvykle vychází z popudu již existujících fanouškovských skupin, které se nadále starají o jejich financování.

Jelikož sousloví „hájení práv fanoušků“ je poměrně široký pojem, pod nímž si lze představit mnoho aktivit, je třeba na tomto místě ozřejmit a přiblížit alespoň dva zásadní okruhy aktivit, jimž se podobné organizace věnují:

- hájení občanských a lidských práv fanoušků – podobné iniciativy vycházejí z často se objevující stížnosti, že člověk ztrácí občanská a lidská práva okamžikem, kdy na sebe oblékne fanouškovskou šálu. Tyto instituce se zaměřují 1) na monitorování činností bezpečnostních složek (zda dodržují práva fanoušků, nejednají agresivně, neponižují je apod.); 2) na právní pomoc nespravedlivě stíhaným fanouškům; 3) na osvětu fanoušků i veřejnosti (jak se chovat při nespravedlivém zadržení, informování veřejnosti o nelogických represivních opatřeních, o chování policie či soudů atd.).
- obrana „fanouškovské kultury“ – tyto projekty jsou zaměřeny zejména na udržení tradiční „fanouškovské kultury“ v dané zemi, která se skládá z mnoha obyčejů a zvyků. Podobné iniciativy nebrání transformaci zdola, ale zejména zásahům komerčního a represivního rázu. Nejčastější témata jsou: zachování míst ke stání, nezakazování tradičních fanouškovských předmětů – vlajek, megafonů, bubnů a choreografií, zachování „rozumných“ termínů výkopu tak, aby fanoušci měli možnost cestovat na utkání, zmírnění kriminalizace používání pyrotechniky, zpomalení zavádění tzv. plošných „fanouškovských registrů“ s citlivými daty fanoušků aj.).

Podobných organizací v Evropě funguje poměrně mnoho, nejaktivnější a nejúspěšnější organizace opět můžeme najít v Německu, za zmínku ale stojí také například

britská organizace The Football Supporters' Federation, jejímž hlavním cílem je znovuzavedení bezpečných míst ke stání na ostrovních stadionech. V České republice žádná podobná organizace nebyla zaznamenána. Pokud se některá z fanouškovských organizací věnuje advokačním činnostem, jde obvykle jen o jednu z mnoha aktivit.

5.3.2.3.2 Příklady advokačních organizací

Jelikož v české republice nebyla zaznamenána aktivita některé čistě advokační fanouškovské organizace, pro ilustraci popíšeme činnosti některých zahraničních organizací tohoto zaměření.

Rot-Schwarze Hilfe

Rot-Schwarze Hilfe (Červeno-černá pomoc, dále jen RSH) je spolek (Verein) založený v roce 2007 za účelem poskytnutí pomoci fanouškům 1. FC Norimberk, kteří se v souvislosti se zápasy tohoto klubu dostali ne vlastní vinou do problémů s policií nebo soudy. Stanovy spolku vymezují cíle následovně:

- „- Poradenství při problémech s policií nebo s justicí a s udílením zákazu vstupu na stadiony*
- Zprostředkování zkušených právníků a dalších lidí, kteří mohou pomoci*
- Přímá finanční pomoc k pokrytí právních výdajů*
- Podpora fanoušků klubu, kteří jsou uvězněni a jejich rodinných příslušníků*
- Preventivní opatření jako infobrožury a semináře o právech a povinnostech vůči bezpečnostním orgánům*
- Cílené zvyšování povědomí veřejnosti o tématech jako represe, zvláště a zákazy vstupu na stadiony*
- Nezávislé zastupování fanoušků se zákazem vstupu na stadiony vůči klubu 1. FC Norimberk“ (Stanovy RSH)*

RSH je založeno na myšlence vzájemné solidarity. Členové RSH platí měsíční poplatek ve výši 3€ a právě členové mají právo na pomoc v případě nespravedlivého stíhání. Z příspěvků jsou hrazeny právní služby a náklady na soudní řízení. RSH též provozuje „horkou“ poradenskou linku, která poskytuje rychlou právní radu v případě potřeby. Kromě pomoci konkrétním jedincům se RSH též zaměřuje na témata zákazů vstupu na stadion, ochrany osobních údajů a policejního násilí (<http://www.rot-schwarze-hilfe.de/>). Zejména v poslední jmenované oblasti německé advokační organizace, včetně

RSH, spolupracují s Amnesty International, která v rámci kampaně „Amnesty Polizei“¹³⁹ upozorňuje na nezákonné policejní násilí v Německu a nerespektování lidských práv a žádá transparentní značení bezpečnostních složek, aby mohlo být i policejní násilí trestáno.

ProFans

ProFans je dlouhodobě fungující síť sdružující skupiny aktivních fanoušků (včetně ultras) z celého Německa s cílem hájit jejich práva ve veřejném diskurzu. Řídí se podle osmibodového plánu: 1) podpora kreativní fanouškovské kultury a snahy fanoušků vytvořit na stadionech působivější atmosféru, 2) vystupování proti kolektivním trestům a pojmání fanoušků coby bezpečnostního rizika, 3) upozorňování na policejní násilí, eskalaci konfliktů a následnou radikalizaci aktivních fanouškovských skupin, 4) podpora spolků, které chtějí být přijímány jakožto součást hry a vyslovují se proti nadměrné komercializaci fotbalu, 5) podpora svobody fotbalových kotlů (bez omezování zákazy vlajek, choreografií atd.), jen tak může fungovat jejich seberegulace, 6) podpora odpovědného a legálního využívání pyrotechniky, 7) jednotné fungování sítě ProFans bez jakéhokoliv rasistického nebo nacistického vlivu, 8) otevřenost vůči dialogu s kýmkoliv, kdo bude chtít otevřeně diskutovat na téma fanouškovské kultury a bezpečnosti na stadionech (www.profans.de/).

Mezi požadavky ProFans patří například zrušení tzv. „registrů fotbalových násilníků“, v němž se v lednu 2008 vyskytovalo téměř deset tisíc jmen včetně citlivých údajů a mnohé dle ProFans neprávem; zrušení tzv. „národních zákazů vstupu na stadion“ a využívání alternativních trestů; povolení fanouškovských předmětů; neomezování volného pohybu fanoušků při utkáních venku; nepřítomnost policie a bezpečnostních složek přímo v hledišti stadionu z důvodu předejití eskalace konfliktů; jasné a zřetelné označení policistů a bezpečnostních složek; zrušení sledování fotbalových fanoušků ve dnech zápasů atd. ProFans zároveň poskytují fanouškům rady, jak se chovat v případě zadržení, či domovní prohlídky (www.profans.de/).

ProFans v lednu 2012 v Berlíně též zorganizovali Fankongres 2012, kde se základních fanouškovských tématech, požadavcích, ale i rizicích vedli panelovou diskusí zástupci fanouškovských asociací, ultras, klubů, fanprojektů, představitelé DFB a DFL, médií, bezpečnostních složek atd. (www.fankongress-2012.de).

¹³⁹ <http://www.amnestypolizei.de/>

5.3.2.4 Na cíl zaměřené organizace

5.3.2.4.1 Charakteristika

Jak vypovídá název, existují také oficiální fanouškovské organizace, jejichž existence je založena na základě sledování určitého společného cíle (cílů). Od iniciativ se liší tím, že jsou formální a časově neomezené (nejsou dočasné). Také ostatní organizace samozřejmě ve své činnosti sledují určité cíle, nicméně do této samostatné kategorie řadím zejména ty, které se dlouhodobě snaží o prosazení určitých změn na veřejně politické úrovni, k čemuž aktivně využívají zejména oficiální cesty a diplomatické prostředky. Nevěnují se tedy ani terénní práci (jako sociálně-preventivní organizace) ani hájení práv (jako advokační organizace), ale spíše prosazení určených cílů na veřejně politické úrovni.

Vzhledem k různorodé povaze těchto organizací je různorodý také typ jejich právní subjektivity. V České republice do této kategorie můžeme zahrnout například politické hnutí Desítka pro domácí¹⁴⁰. Organizace obvykle vyjednávají a lobbují na komunální i celostátní politické úrovni, s národními i mezinárodními fotbalovými asociacemi, s nimiž mnohdy uzavírají také partnerství. Organizace, které se dostanou až na tuto úroveň, jsou obvykle již velké a mnoho let zavedené, aby zejména pro UEFA a fotbalové svazy mohly být zárukou skutečně solidního partnerství. Tyto „velké“ organizace jsou tak mnohdy zároveň střešními organizacemi sdružující množství menších podobně zaměřených organizací.

5.3.2.4.2 Příklady na cíl zaměřených organizací

Oficiálních organizací sledujících konkrétní cíl nebo zájem určité skupiny fanoušků je mnoho. V České republice jsou zatím zaměřeny spíše na prosazení zájmů souvisejících přímo s existencí či fungováním fotbalových klubů, v cizině však může jít například o zájmy různorodých skupin fanoušků, například žen-fanynek, handicapovaných fanoušků nebo například fanoušků s homosexuální orientací.

¹⁴⁰ Podobný názor na zařazení tohoto politického hnutí se objevil v práci zabývající se přímo vznikem a fungováním DPD: „*Subjektem, který vznikl především za jedním konkrétním účelem, je i politické hnutí „Desítka pro domácí“ (DPD)*“ (Kolínský, 2011)

Baník Baníku

Občanské sdružení Baník Baníku bylo založeno v březnu 2012 patnácti fanoušky a třemi honorárními členy z řad bývalých hráčů Baníku Ostrava. Cílem sdružení je získat co nejvíce členů tak, aby mohlo přispět nejen k záchraně fotbalu na Bazalech, ale také budoucímu získání majetkového podílu v Baníku Ostrava a. s. (chachari.cz).

Ve svých stanovách sdružení deklaruje ambici zachránit FC Baník Ostrava (potažmo fotbal v Ostravě), majetkově vstoupit do klubu, zachovat jeho značku, tradici a zachránit fotbalový stadion na Bazalech. Mimo to se zde objevují další cíle: provozovat vlastní fotbalová družstva, poskytovat servis členům sdružení a ochraňovat práva fanoušků (Stanovy Baník Baníku).

Sdružení mělo k 9. červnu 2012 již 66 členů, jejichž seznam, včetně finančního vkladu, je uveřejněn na webových stránkách sdružení¹⁴¹, mezi nimi například také českého fotbalového reprezentanta Milana Baroše, který na transparentní účet sdružení přispěl částkou 100 000 Kč.

U tohoto sdružení lze vyzorovat podobné záměry jako u Družstva fanoušků Bohemians s výjimkou ambice vytvářet vlastní fanklub, která v současné době u DFB hraje převažující roli. Vznik tohoto sdružení lze považovat za jakési vyvrcholení dlouhodobé angažovanosti ostravských fanoušků v klubových záležitostech, zejména v oblasti záchrany stadionu Bazaly¹⁴².

Věříme Zbrojovce, družstvo fanoušků

Věříme Zbrojovce (dále VZDF) je družstvo fanoušků založené v listopadu 2011 za účelem majetkového vstupu do FC Zbrojovka Brno:

„Chceme majetkově vstoupit do klubu FC Zbrojovka Brno. I minoritní podíl nám umožní ovlivňovat a mít přehled o dění v klubu. Důvodem vzniku je obava fanoušků o osud a budoucnost našeho fotbalového klubu. V případě krachu a zániku klubu chceme být subjektem, který naváže na historii a tradice a bude pokračovat v činnosti fotbalového klubu.“ (www.verimezbrojovce.cz)

I mezi brněnskými fanoušky tedy panuje obava z případného finančního krachu a zániku klubu. Celý koncept je velmi podobný konceptu Družstva fanoušků Bohemians.

¹⁴¹ <http://www.banikbaniku.cz/>

¹⁴² viz. podkapitola 5.3.1.4.2

Zajímavé je, že ačkoliv na svých stránkách VZDF deklaruje, že nechce „být ryze fanouškovskou organizací, tou je i nadále občanské sdružení Zbrojováci, se kterým budeme spolupracovat a společně jednat ve vzájemném souladu“ (www.verimezbrojovce.cz), ve svých stanovách ambici provozování fanklubu zmiňuje. V tuto chvíli se však jedná spíše o doplňkovou činnost a zásadním cílem je možnost zajištění majetkové účasti na právnických osobách, jejichž předmětem činnosti je provozování fotbalových družstev a vlastní provozování fotbalových družstev (Stanovy VZDF). VZDF ke dni 9. června 2012 eviduje 73 členů (www.verimezbrojovce.cz).

Desítka pro domácí

Desítka pro domácí (dále DPD) je politické hnutí se sídlem na Praze 10, které vzniklo v roce 2010 a týž rok uspělo v komunálních volbách a získalo tři mandáty v zastupitelstvu Městské části Praha 10. Hlavním motivem byla snaha fotbalových fanoušků klubů Bohemians 1905 a SK Slavia Praha o setrvání prvně jmenovaného klubu na stadionu „V Ďolíčku“, který přestal splňovat technické požadavky pro prvoligové zápasy, a objevil se též politický nátlak k trvalému přestěhování Bohemians 1905 do nového areálu SynotTip Arény (mezi fanoušky známé jako stadion Eden) a využití stadionu V Ďolíčku k jiným účelům. Ke stěhování skutečně došlo, oficiálně na dobu pěti let (srov. Kolínský, 2011).

Nesouhlas fanoušků obou klubů¹⁴³ s tímto krokem vedl k sérii demonstrací a následně též ke zformování hnutí DPD a jeho přihlášení do řádných komunálních voleb probhajících v říjnu 2010. Jelikož téma „Ďolíček“ se stalo skutečně politickým, DPD mělo poměrně vysokou šanci na úspěch, který se svým jednoduchým programem¹⁴⁴ nakonec slavilo. Bohemians 1905 se od sezony 2012/2013 vrátí do Ďolíčku, jelikož sestoupili z první ligy a druholigové regule nejsou na vybavení stadionů tolik přísné (www.desitkaprodomaci.cz).

¹⁴³ Fanoušci Bohemians nechtěli opustit „svůj“ stadion, který tvoří součást jejich identity, zatímco fanoušci Slavia nechtěli sdílet „svůj“ Eden s rivalem z Vršovic, zároveň však chtěli podpořit zachování tradice.

¹⁴⁴ Program DPD naleznete v příloze této práce.

Centre for Access to Football in Europe

Centre for Access to Football in Europe (CAFE) je britská nezisková organizace (Registered Charity), jejímž hlavním posláním je zpřístupnění fotbalových stadionů handicapovaným osobám. Mezi cíle patří:

- „- prosadit rovný přístup ke všem fotbalovým stadionům v Evropě a jejich klubům*
- působit jako poradci při zpřístupnění stadionů a rozpoznat a sdílet osvědčené postupy všude tam, kde existují (vybavení a služby)*
- zvýšit povědomí o podmínkách pro zdravotně postižené skrze specifický vliv fotbalu*
- vytvořit evropskou síť místních a národních skupin handicapovaných fotbalových fanoušků se sebeorganizační a advokační funkcí*
- umožnit větší zapojení handicapovaných osob sledování a zapojení se do fotbalu ve všech úrovních hry“ (www.cafefootball.eu)*

CAFE spolupracuje na naplňování svých cílů s UEFA, čímž získává vliv ve všech 53 členských zemích Evropské fotbalové asociace, a s dalšími neziskovými organizacemi jako FARE, FSE (viz níže) nebo Supporters Direct (www.cafefootball.eu).

Tato organizace se snaží především o lobbování za zájmy svých klientů na půdě UEFA a jako jedna z mála organizací zde má poměrně významný vliv. UEFA ve spolupráci s CAFE v roce 2011 více než stostránkový průvodce s podněty pro fotbalové kluby, jak činit stadiony přístupné nejen handicapovaným fanouškům, ale i funkcionářům¹⁴⁵.

F_in

F_in je mezinárodní síť fotbalových fanynek, spolupracovnic fanprojektů, vědkyň a novinářek, která byla založena v roce 2004.

„F_in chce:

- propojit ženy v různých oblastech jako ve fanprojektech, fanouškovských organizacích, žurnalistice, vědě a práci s dívkami*

¹⁴⁵ ACCEsS FOR ALL V.01, dostupné na stránkách UEFA: http://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/EuroExperience/uefaorg/General/01/68/44/71/1684471_DOWNLOAD.pdf

- *aby byly ženy ve fotbale více viditelné*
- *odhalit sexismus a diskriminaci ve fotbale a bojovat proti nim“ (www.f-in.org)*

Tato organizace se věnuje především informativním činnostem o postavení žen ve fotbalovém světě (vydává množství článků a publikací), poskytuje oporu fanynkám prostřednictvím antidiskriminačních kampaní, na nichž spolupracuje se zavedenými fanouškovskými organizacemi (např. s BAFF), nebo organizuje pravidelné workshopy (www.f-in.org).

Queer football fanclubs

Queer football fanclubs (QFF) je evropská síť gay-lesbických fanklubů, která vznikla v roce 2009 a spolupracuje s BAFF, FARE, Evropskou gay a lesbickou federací, DFB a je členem FSE. V současnosti se skládá z devatenácti německých a tří švýcarských homosexuálních fotbalových fanklubů, v nichž je sdruženo zhruba 800 osob. Jedná se tedy zároveň o střešní organizaci. Hlavním cílem organizace je tolerance pro sociální menšiny ve fotbale a boj proti diskriminaci, zejména na základě sexuální orientace, a podpora zakládání nových homosexuálních fotbalových fanklubů a jejich integrace do fanscény (www.queerfootballfanclubs.org).

5.3.2.5 Střešní organizace

5.3.2.5.1 Charakteristika

Střešní organizace sdružují fanouškovské organizace i skupiny obvykle na základě jednotícího prvku a existují obvykle za jedním z těchto tří účelů:

1. Společná podpora klubu (organizace sdružující fankluby – obvykle reprezentuje danou fanouškovskou scénu při komunikaci s klubem nebo autoritami)
2. Prosazení společného zájmu (organizace prosazující práva fanoušků, protirasistické organizace, spolky handicapovaných fanoušků atd.)
3. Koordinace a metodická pomoc (organizace zastřešující sociálně-preventivní projekty a organizace)

Největší střešní organizace sdružují stovky asociací z desítek různých zemí. Dají se tedy označit za skutečně reprezentativní zástupce fanoušků, jejichž hlas nemůže být při

vyjednávání s fotbalovými i veřejnými autoritami přeslechnut. Rámcový přehled o fungování a zaměření střešních organizací si lze udělat na základě vybraných příkladů.

5.3.2.5.2 Příklady střešních organizací

Organizace zastřešující fanouškovské organizace v Česku nenalezneme. Ze zahraničních jednoznačně stojí za zmínku následující trojice.

Football Supporters Europe

Football Supporters Europe (FSE)¹⁴⁶ je „*nezávislá, reprezentativní a demokraticky řízená zdola zřízená síť evropských fotbalových fanoušků, jejíž členové momentálně pocházejí ze 40 zemí napříč celým kontinentem*“ (www.fanseurope.org). Organizace je zřízena dle německého práva, sídlí v Hamburku a podobně jako velká část německých fotbalových klubů má právní formu „eingetragener Verein“. V této nové podobě organizace funguje od roku 2008.

FSE se věnuje dvěma klíčovými aktivitám. Na mezinárodní úrovni se snaží lobbovat a hájit práva fanoušků (vyjednává zejména s UEFA). Dále je koordinátorem projektu tzv. „Fan Embassies“ (Fanambasád), což je činnost, která souvisí s původním zaměřením organizace. Jedná se zejména o terénní sociální práci v průběhu finálových turnajů Mistrovství Evropy a Mistrovství světa, kde vznikají kontaktní místa pro fanoušky, které jim pomáhají řešit všední i nevšední problémy související s návštěvou šampionátu¹⁴⁷.

Mezi projekty, kterým se FSE momentálně věnuje, je „Unite the Fan Lawyers“ (snaha o vybudování evropské sítě právníků zběhlých ve fanouškovské problematice, legislativě a právní realitě v konkrétní zemi), „Change FIFA“ (výzva Světové fotbalové federaci k provedení zásadních reforem po předchozích opakovaných korupčních skandálech), „Not here for your entertainment!“ (kampaně za rovný přístup k ženám ve fotbalovém prostředí, ženy by měly být vnímány jako rovnocenné součásti fanscén, ne jako

¹⁴⁶ Dříve Football Supporters International (FSI), tehdy se věnovala spíše pomoci fanouškům národních týmů při finálových turnajích.

¹⁴⁷ Tzv. fanambasády více k pojmu (např. Čarnogurský, 2009) jsou zřízeny na několika úrovních v hostitelském městě je vždy tzv. stacionární fanambasáda, která má za úkol poskytovat informace všem fanouškům na turnaji a tzv. mobilní fanambasáda, která je vždy zajišťována pracovníky z konkrétní země. Ta přejíždí mezi hostitelskými městy za „svými“ fanoušky a poskytuje jim asistenci v rodném jazyce (v případě českých fanoušků zajišťuje o.s. Czech Fan Embassy).

sexuální objekty, jejichž přítomnost na fotbale a vzhled je třeba komentovat), „Kampaň proti neoprávněnému předražování vstupenek pro fanoušky hostů“ (pomoc při vymáhání předpisu UEFA o cenách vstupenek pro hosty, která nesmí přesáhnout cenu vstupenek pro domácí diváky na rovnocenných místech), „Save Fan Culture“ (dlouhodobá kampaň za zachování fanouškovské kultury na stadionech, jednou ročně probíhají akční dny), „Our Game – Our Time“ (kampaň za rozumné časy výkopů utkání). (www.fanseurope.org)

Football Against Racism in Europe

Football Against Racism in Europe (FARE. Fotbal proti rasismu v Evropě) je mezinárodní síť organizací se zájmem na vymýcení rasismu a všech forem diskriminace z fotbalových stadionů. Vznikla v roce 1999 z předchozí iniciativy čtyř projektů z Itálie, Velké Británie a Německa. Až do roku 2009, kdy došlo ke změně struktury a stanov, sídlila ve Vídni, nyní je sekretariát v Londýně.

Hlavní činností organizace je monitoring rasistických, xenofobních a jinak diskriminačních projevů při fotbalových utkáních na evropských stadionech. Na základě této činnosti upozorňuje UEFA na konkrétní incidenty a snaží se s ní spolupracovat na vymýcení těchto projevů. Mezi hlavní cíle patří především boj proti rasismu a diskriminaci na všech úrovních profesionálního i amatérského fotbalu, posílení integračního charakteru fotbalu nerušeného diskriminačními vlivy, síťování a výměna zkušeností a posílení okrajových a diskriminovaných skupin.

Organizace každoročně pořádá „Akční týden proti rasismu“, do něhož se zapojují stovky subjektů, zejména klubů a fanouškovských skupin. Také spolupracuje s Progetto ultrà na každoroční organizaci „Mondiali Antirazzisti“ (www.farenet.org).

Bündnis Aktiver FussballFans

Bündnis Aktiver FussballFans (BAFF, Aliance aktivních fotbalových fanoušků) je uskupení aktivních fotbalových fanoušků vzniklé v roce 1993 v Německu a sestávající se z více než dvou set fanouškovských organizací i jednotlivců. Také BAFF má právní formu e.V.. Základním cílem organizace je zachovat fanouškovskou kulturu coby zážitku prožívaného přímo na stadionu s vysokou integrační hodnotou. To zahrnuje boj proti rasismu a diskriminaci, přílišné komercializaci fotbalu (povinná místa k sezení, všemocnost televizí, nevhodné termíny výkopu utkání, svévolné zvyšování vstupného,

nespravedlivá distribuce vstupenek, předzápasové „show“ atd.) a zvyšujícím se represím ze strany policie a stewardů.

Pro dosažení těchto cílů se BAFF snaží napomáhat svým členským organizacím v implementaci postupů na lokální úrovni. Dvakrát do roka pořádá mítink, jehož se kromě členských organizací účastní i hosté ze světových fanouškovských organizací, ale i zástupci Německého fotbalového svazu (aktive-fans.de).

5.3.2.6 Fanouškovské fotbalové kluby

5.3.2.6.1 Charakteristika

Specifickou a nepříliš početnou skupinou OOS zakládaných fotbalovými fanoušky jsou fotbalové oddíly. Na popud fanoušků vznikají dva typy fotbalových oddílů:

1. Amatérské oddíly pro volnočasové vyžití fanoušků
2. Nově zřízené tradiční kluby

První typ není třeba popisovat, jedná se o případ, kdy skupina fanoušků založí oddíl a přihlásí se do soutěže, aby sami její členové měli možnost sportovního vyžití.

Druhý typ zakládaných klubů je z hlediska angažovanosti v občanské společnosti podstatně zajímavější, ale události týkající se založení takových klubů jsou také podstatně komplikovanější. Obvykle se taková situace týká klubů s bohatou historickou tradicí a rozsáhlou fanouškovskou základnou. Scénář je zhruba takovýto: Původní klub se dostane do ekonomických potíží a zkrachuje nebo původní klub, obvykle s impulsem vstupu nového sponzora či majitele, začne měnit svou dlouhodobou tradici a přebudovávat identitu. Fanoušci reagují tak, že chtějí klub zachránit, případně chtějí zachovat svou starou identitu nepřetvořenou komerčními zájmy. Vyčerpají-li všechny možnosti k tomu zachránit původní klub, rozhodnou se založit klub vlastní s ambicí navázat na historickou tradici klubu původního a především zachránit společnou identitu, která je důležitá pro místní komunitu. V novém klubu fanoušci a jejich organizace nejprve zaujmají vedoucí pozice, ale jelikož mají ambice k rychlému sportovnímu postupu a sami mají zájmy především v angažovanosti na tribunách, postupem času hledají nové „spolehlivé“ partnery a sponzory k ekonomickému zajištění a stabilizaci klubu. Pro nové sponzory se stávají tyto kluby atraktivními především díky fanouškovské základně a veřejnému zájmu, jemuž se podobné kluby těší. Tuto logiku se pokusím zevrubněji popsat v následující podkapitole na základě dvou ilustrativních příkladů.

5.3.2.6.2 Příklady fanouškovských klubů

Fanouškovské kluby jsou, jak bylo výše řečeno, velice specifickou součástí fanoušky založených organizací. V České republice se dá za fanouškovský klub označit Bohemians 1905, nicméně i tak se jedná o akciovou společnost, v níž mají fanoušci pouze podíl, i když se zásadně zasloužili o jeho založení, jedná se mnohem spíše o profesionální klub, který mohou ovlivnit akcionáři, nikoliv přímo členové jako v případě těch klubů, které jsou spolky. V následujících řádcích se pokusím nastínit dva nejznámější případy fanouškovských klubů, které působí v rakouském Salzburgu a anglickém Manchesteru.

SV Austria Salzburg

SV Austria Salzburg je tradiční rakouský klub založený roku 1933, který se až do roku 2005 těšil významné divácké podpoře a dal se z tohoto hlediska považovat za druhý nejvýznamnější klub v Rakousku (po Rapidu Vídeň). Tehdy vstoupil do salzburského fotbalu nový majitel Dietrich Mateschitz se svou firmou Red Bull a smělými plány sportovního i obchodního charakteru. Austria byla přejmenována na Red Bull Salzburg, tradiční fialovo-bílé klubové barvy byly změněny na barvy Red Bullu červeno-modrostříbrnou, změnilo se též klubové logo, název stadionu a datum založení na rok 2005¹⁴⁸. Klub sám se snažil situaci prezentovat jako „restart“ a nový začátek, což se velmi nelíbilo aktivním fanouškům, kteří rozpoutali celou řadu protestních akcí pod záštitou iniciativy „Fialová-Bílá“, která vznikla 30. června 2005. Protesty však vyvolaly další reakce a po záminkou „boje proti fotbalovým násilníkům“ nebyly na stadion vpouštěny osoby v tradičním fialovo-bílém odění (dresech, šálách atd.), což následně klubové vedení popíralo (<http://www.austria-salzburg.at>). Tyto konflikty zapříčinily zhroucení vyjednávání mezi „Iniciativou Fialová-Bílá“ a klubovým vedením, a tak zástupci iniciativy rozhodli zvolit alternativní cestu a 7. října 2005 byla do rejstříku spolků zapsána SV Austria Salzburg (právní forma „Verein“).¹⁴⁹ Účelem sdružení je:

„sdružení, jehož činnost není zaměřena na zisk, se snaží zachovat, podporovat a udržovat fotbal ve městě Salzburg.“ (Stanovy SV Austria)

Nový klub začal z nejnižších pater rakouského fotbalu a od své první sezóny 2006/2007 až do sezóny 2010/2011 každoročně svou soutěž vyhrával a postupoval. Nyní

¹⁴⁸ Rok založení však bylo vedení RB Salzburg po zásahu vedení rakouské Bundesligy nuceno ponechat v původním roce 1933, aby byla zachována alespoň formální kontinuita a identita klubu.

¹⁴⁹ Více viz oficiální webové stránky <http://www.austria-salzburg.at>

již druhou sezónu hraje v Západní divizi Regionální ligy (Regionalliga West), což je třetí nejvyšší soutěž v Rakousku a symbolický předěl mezi amatérským a profesionálním fotbalem. Zápas SV Austria v současnosti navštěvuje přes tisíc diváků, většinu z nich tvoří kotel. Austria se díky tomu těší zájmu sponzorů, nicméně stále je z velké části řízena fanoušky (členové spolku mají právo volit a být voleni do orgánů klubu) a využívá ke svému fungování množství dobrovolníků (<http://www.austria-salzburg.at>).

FC United of Manchester

Fanoušci Manchesteru United, slavného prvoligového anglického klubu, byli na začátku tisíciletí již delší dobu nespokojeni s tím, kam se klub ubírá, s neustálým zvyšováním vstupného, postupující komercializací i tříštěním identit, poslední kapkou se však stal vstup nového vlastníka – amerického byznymena Malcolma Glazera v roce 2005. Část fanoušků se rozhodla založit nový fotbalový klub, a tak byl 14. června 2005 založen FC United of Manchester. Nový klub má právní formu „Industrial and Provident Society“, která se dá označit za ekvivalent českého družstva.

„FC United of Manchester je komunitní fotbalový klub vlastněný a demokraticky řízený svými více než dvěma tisíci členy.“ (<http://www.fc-utd.co.uk>)

Možnost členství je otevřena pro všechny lidi bez rozdílu a jeho prostřednictvím se každý jednotlivec stává spoluvlastníkem klubu a může se podílet na jeho směřování. Klub se řídí svým „Manifestem“¹⁵⁰, v němž jsou zmíněny základní principy jeho fungování. FC United of Manchester v současnosti působí v sedmé nejvyšší anglické soutěži s názvem „Northern Premier League Premier Division“ a jeho utkání navštěvuje dva až tři tisíce diváků (<http://www.fc-utd.co.uk>). Na rozdíl od SV Austria Salzburg nebo Bohemians 1905 nenavazuje na historii tradičního klubu a nestaví se do pozice jeho následovníka. V případě FC United of Manchester jde především o přiblížení se kořenům fotbalu, angažování se v komunitním klubu a užívání si uvolněnější atmosféry v ochozech blížící se atmosféře osmdesátých let.

¹⁵⁰ Manifest k nahlédnutí v příloze této práce

5.3.3 Srovnání českých organizací s organizacemi zahraničními

Některé rozdíly mezi českými a zahraničními fanouškovskými uskupeními zazněly již u jednotlivých forem organizací předložené typologie. Na tomto místě však považuji za vhodné se ještě krátce poohlédnout za některými obecnými rozdílnostmi tuzemských a zahraničních organizací, které byly zaznamenány v průběhu mapování fanouškovských organizací. Při srovnávání českých fanouškovských organizací s obdobnými organizacemi v Evropě jako nejzřetelnější rozdíl vystoupí jejich početnost. Počet fanouškovských organizací jako takových, ale i počet jejich členů je zpravidla významně nižší než u organizací zahraničních, a to i v případě zemí, které jsou počtem obyvatel i velikostí a ekonomickým zázemím tamějších fotbalových klubů srovnatelné¹⁵¹. Zatímco zápasy švýcarského velkoklubu FC Basilej navštěvovalo v sezoně 2010/2011 v průměru 29 043 diváků na zápas¹⁵², z nichž kotel tvoří zhruba čtyři tisíce fanoušků, zápasy největšího českého klubu Sparty Praha v téže sezoně navštívilo v průměru 8671 diváků na zápas¹⁵³, přičemž do kotle (s výjimkou pražského derby) pravidelně docházelo mezi 300-500 fanoušků. Nutno podotknout, že Švýcarsko má zhruba o dva miliony obyvatel méně než Česká republika a populace města Basilej je srovnatelná s populací města Plzeň.

To je dle mého názoru dáno především rozdílností fotbalových kultur, zatímco ve většině ostatních evropských zemí je zvykem fotbal navštěvovat, v Česku se v poslední době objevuje spíše trend sledování utkání v restauraci, televizi nebo na internetu. V jednom neformálním rozhovoru zaznělo trefně „*V Čechách se o fotbale spíš diskutuje u piva, než že by se mu fandilo na stadionech.*“. Tento jev se samozřejmě projevuje i na návštěvnosti utkání a na zájmu diváků organizovat se v některé z fanouškovských organizací.

Svou roli hraje také tradice sdružování v této oblasti, která v České republice byla vždy spíše neformálního charakteru bez nějakých významnějších pravidel nebo cílů. I proto je formálních a zejména nepřímých fanouškovských organizací v České republice zatím jen velmi málo, ačkoliv pod vlivem kontaktu se zahraničím jejich počet začíná narůstat. Přesto stále ještě některé typy fanouškovských organizací, které se v zahraničí vyskytují běžně, nelze v České republice najít, nebo je jich jen velmi málo. Chybí zejména

¹⁵¹ S výjimkou některých východoevropských zemí nebo tzv. „ministátů“.

¹⁵² http://www.football.ch/sfl/de/arc_zusch.aspx

¹⁵³ <http://www.fotbalportal.cz/cesko/gambrinus-liga/2010-2011/statistiky-klubu/navstevnost/>

sociálně-preventivní organizace, advokační organizace a střešní organizace, což se odráží především v nekoncepční práci a určité chaotičnosti aktivit již existujících organizací.

5.4 Aktivity těchto organizací, participace na životě společnosti

Předchozí podkapitola 5.3 se věnovala zkoumané populaci především z hlediska jednotlivých organizací (respektive jejich forem) a byla spíše popisná. Ve zbývajících podkapitolách páté části této práce se zaměřím spíše na obecnější a teoretičtější výstupy proběhlého výzkumu.

V předchozích příkladech bylo zřetelné, že aktivit, jimž se fanouškovské organizace věnují, je skutečně velké množství a to i přesto, že byl zmíněn pouze jejich zlomek. Už při studiu odborné literatury, ale zejména pak při vlastním výzkumu postupně vykrystalizovaly oblasti, jichž se nejčastěji aktivity fanouškovských organizací týkají a které mají nějaký občanský rozměr¹⁵⁴. Na tomto místě dle mého názoru za zmínku především:

- sportovní aktivity (zřizování oddílů, volnočasové sportovní aktivity, turnaje pro mládež atd.)
- kreativní podpora na tribunách (akustická i optická, organizace fandění a optických akcí)
- řešení klubové problematiky (fotbalová výkonnost, přestupová politika, ekonomická situace klubu, ovlivňování vedení atd.)
- nátlakové akce (demonstrace, vyjednávání, protesty, petice)
- boj proti komercializaci sportu a tzv. „modernímu fotbalu“ (informování o problematice, protesty proti projevům, boj za výši vstupného, za ochranu tradic, proti moci médií atd.)
- politické aktivity (agitace, demonstrace, zasahování do extremistické i institucionalizované politiky)
- protest proti moci autorit (kluby, svazy, policie, média)
- hájení práv osob (fanoušků, žen, minorit)

¹⁵⁴ Zmiňovat budu pouze z mého pohledu nějakým způsobem smysluplné aktivity, „násilí pro násilí“ nebo „společné pití piva“ dle mého názoru nelze považovat za aktivity, které by se měly vyskytovat v tomto výčtu, zejména proto, že z hlediska participace na životě společnosti nejsou relevantní.

- boj proti rasismu a diskriminaci ve fotbale (informování, vystupování proti němu, zasazování se o trest či vymýcení)
- boj proti násilí a extremismu na fotbalových stadionech (zejména na sociálně-preventivní úrovni)
- komunitní aktivity (posilování zakořenění institucí ve společnosti, komunitní sešlosti, možnost ovlivňování každým členem, lokální identity, starost o sociálně vyloučené skupiny v dané lokalitě)
- prosazování zájmů a lobbying (v oblasti fotbalových autorit i veřejné politiky)
- terénní sociální, preventivní a pedagogická činnost (semináře, diskuse, sociální intervence atd.)
- sdílení informací, publikování (materiály, odborné práce, časopisy, fanziny, webové stránky, informační letáky atd.)
- budování společné identity (výroba společného oblečení, symboliky atd.)
- síťování (spolupráce s podobně orientovanými organizacemi)
- charitativní činnosti (organizování sbírek pro potřebné, dobrovolná práce, spolupráce na začleňování vyloučených osob)
- zacílená pomoc (pro nějakým způsobem postižené fanoušky – handicapované, existenčně ohrožené, právně stíhané, marginalizované atd.)

Fanouškovské organizace se tedy v mnoha případech dají považovat za relevantního společenského aktéra zejména na lokální a regionální úrovni. Zejména neformální skupiny dokáží mobilizovat masy a hlasitě a expresivně dávat najevo svůj názor. Fanouškovské organizace, oproti mnohým jiným organizacím občanské společnosti, mají výhodu snadného „hlásání“ svého přesvědčení na fotbalových stadionech, kde se pravidelně scházejí tisícovky diváků. Fotbalová utkání se navíc těší mediálnímu zájmu a to se týká i dění na tribunách. Fotbalový stadion se stává jakousi novodobou agorou, shromaždištěm místní komunity, která má tendenci participovat na jakékoliv skupinové aktivitě a iniciativě na základě sdílené identity a společně sdílených emocí, které umožňuje fotbal, jakožto hra jako taková (srov. Laclemece, 2002). Tento charakter fotbalové pospolitosti může mít pozitivní důsledky, pokud je společná aktivita konstruktivní (jako například společná charitativní činnost, komunitní aktivity), ale může být také nebezpečný, pokud je prostor stadionu zneužit k hlásání extremistických ideologií. Fanouškovské organizace

participují na běžném životě společnosti, jsou součástí komunity a zasazují se o její zájmy a to i v oblasti veřejně-politické.

České fanouškovské skupiny a organizace (tedy ty formy, které se na našem území vyskytují) se od sebe navzájem poměrně významným způsobem liší. V následující tabulce č. 8 se pokusím shrnout základní rozdíly v rolích, které v rámci občanské společnosti sehrávají jednotlivé typy organizací vyskytující se na českém území. Zahrnuto je pět sledovaných kritérií: (právní) forma, organizovanost, cíl(e) organizace, prostředky ke sledování cílů a zda tento typ organizace sleduje veřejně politické cíle.

Tabulka č. 8 - České fanouškovské organizace a jejich role v občanské společnosti

	(právní) forma	organizovanost	cíl(e)	prostředky ke sledování cílů	sledování veřejně politických cílů
fanouškovské skupiny	neformální skupiny	volná	podpora klubu	-	ne
ultras	neformální skupiny (v ČR)	demokratická nebo mírně hierarchizovaná	podpora klubu, komunitní angažovanost, boj proti komerci a autoritám	nátlak, agitace, mobilizace mas	ano
hooligans	neformální skupiny	hierarchizovaná	násilí	násilí	ne
iniciativy	neformální aliance	záleží na iniciátorovi	záleží na zaměření	nátlak, agitace, mobilizace mas, vyjednávání	ano
fankluby	o.s., družstva, neformální skupiny	demokratická	podpora klubu	sdužování, vyjednávání	v některých případech
fanprojekty	o.s.	demokratická	omezení negativních jevů	terénní sociální práce, prevence, vyjednávání	ano
organizace zaměřené na cíl	o.s., družstva, politická hnutí	demokratická	záleží na zaměření	lobbying, shromažďování prostředků, vyjednávání, volby	ano

Zdroj: Autorka

5.4.1 Příklady ovlivňování veřejné politiky

Jelikož jsou fanoušci součástí komunity a zasazují se také o její zájmy, je nasnadě, že čas od času dojde k situaci, kdy je třeba angažovat se také ve veřejně-politických tématech.

Také zde platí, že aktivit a dílčích zájmů jednotlivých organizací může být nespočet, jelikož sociální realita světa fotbalových fanoušků, stejně tak jako oblast veřejně politických témat, jsou natolik rozmanité a komplikované, že je lze jen stěží obsáhnout v celé jejich šíři a komplexitě.

Fanouškovské organizace zasahují do regulí fotbalových svazů, i klubů, ale i do komunální a regionální politiky, v některých případech do celostátní politiky, nebo politiky Evropské Unie, zasahují též do dotační politiky. Ať už volí přímé demokratické cesty jako politické hnutí Desítka pro domácí, lobbying u politiků či klíčových organizací, nebo nátlak prostřednictvím (někdy i násilných protestů), očividně zasahují do veřejné politiky a dění ve společnosti. Ať už jde o pokusy změnit legislativu, nebo pouze o ovlivnění místní vyhlášky. Pro ilustraci jen několik příkladů:

- demonstrace aktivních fanoušků Slovanu Liberec za dostavbu Stadionu U Nisy na jaře 2004 (původně zamítnutý plán poslední fáze rekonstrukce stadionu byl o měsíc později zastupitelstvem přijat)
- „pochody za Lužánky“ – pravidelná manifestace fanoušků Zbrojovky Brno za záchranu tradičního stadionu
- program Desítky pro domácí – za záchranu stadionu V Ďolíčku a za dotační podporu fotbalu na Praze 10
- lobbying britské organizace Football Supporters Federation v britském parlamentu za zrušení zákona nařizujícího, aby na všech stadionech, na nichž se hrají profesionální soutěže, byla pouze místa k sezení
- snaha FSE o zastavení represivně orientovaných zákonů projednávaných ve skotském parlamentu
- upozornění médií ze strany Fanprojekt Slovan Liberec, o.s. na plánované neuvážené přidělování dotací na komerčně zaměřené akce a úspěšná výzva Zastupitelstvu Libereckého kraje k neudělení takových dotací
- „Akce 349“, iniciativa brémských ultras proti deportaci v Brémách žijících Romů zpět do Kosova (za povšimnutí stojí, že v tomto případě nejde o akci přímo se dotýkající fanoušků a fotbalu, ale mnohem spíše místní komunity)

5.5 Fanouškovské organizace a občanská společnost

Jak jsem se snažila ukázat v předchozí části práce, fanouškovské skupiny a organizace lze považovat za součást občanské společnosti. Vyjdeme-li z definice občanské společnosti zmíněné v podkapitole 3.1, pak nepochybně. Fanoušci se sdružují formálně i neformálně za účelem sledování společných cílů, které mohou být velice různorodé. Jedním z cílů práce bylo poukázat na vrstevnatost a „barevnost“ fanouškovských skupin a organizací, formálních i neformálních. Ale mnohé, zejména formální organizace, vyhovují též přísnějším nebo užším definicím neziskového sektoru.

Jak je patrné z následující tabulky č. 9 (sestavené na základě zjištění z provedeného výzkumu), kritéria strukturálně-operacionální definice organizací občanské společnosti (Salomon, Anheier dle Skovajsa et al., 2010) by splnily jen sociálně-preventivní organizace, advokační organizace, střešní organizace a na cíl zaměřené organizace. S výhradami pak některé fankluby, formální ultraskupiny (podle míry jejich organizovanosti) a fanouškovské kluby (podle dodržování zásady o nepřerozdělování zisku). V případě, že pod požadavkem organizovanosti nebudeme rozumět pouze právní subjektivitu¹⁵⁵, ale postačí nám dlouhodobější pevná struktura, mohou sem spadat i některé fanouškovské a chuligánské skupiny. O těchto dvou typech fanouškovských uskupení se totiž rozhodně nedá tvrdit, že by byly čistě neformálními náhodnými uskupeními s nepevnou strukturou. Za neformální je třeba je označit proto, že obvykle nemají potřebu získat vlastní právní subjektivitu, což však neznamená, že jsou neorganizované. Tyto skupiny se naopak často vyznačují poměrně pevnou strukturou, stálou členskou základnou, mají vlastní symboly, kodexy chování apod.

¹⁵⁵ V tabulce č. 9 však kritérium organizovanosti splňují pouze organizace, které mají právní subjektivitu.

Tabulka č. 9 - Fanouškovské organizace a kritéria strukturálně-operacionální definice

	Organizovanost	Soukromý charakter a nezávislost na státu	zásada nerozdělování zisku	samosprávnost	dobrovolnost
fanouškovské skupiny	-	+	+	+	+
ultras	0	+	+	+	+
hooligans	-	+	+	+	+
iniciativy	-	+	+	+	+
fankluby	0	+	+	+	+
sociálně preventivní organizace	+	+	+	+	+
advokační organizace	+	+	+	+	+
na cíl zaměřené organizace	+	+	+	+	+
střešní organizace	+	+	+	+	+
fanouškovské kluby	+	+	0	+	+

Zdroj: Autorka (legenda: + splňuje, - nesplňuje, 0 splňují některé organizace)

Většinu fanouškovských organizací, právě proto, že vznikly na popud fanoušků, lze označit za organizace vyrostlé z kořenů (grassroots). Jsou úzce semknuté s místní komunitou, některé reprezentují tzv. organickou občanskou společnost komunitního charakteru, jiné však již dosáhly vysoké míry institucionalizace.

V zásadě se dle mého názoru od konceptu občanské společnosti odchyľují pouze chuligánské gangy a některé ultraskupiny (svou nedemokratickou organizací nebo nedemokratickými ideály). Přičemž zejména chuligánské gangy by se daly označit za reprezentanty neobčanské společnosti. Avšak vždy je třeba mít se na pozoru před unáhlenými soudy bez hlubší znalosti sociální reality dané skupiny.

Co se týče právních forem českých fanouškovských organizací, zaznamenány byly formy občanského sdružení, politického hnutí a družstva (hraniční forma). Dotační politika nebyla v okruhu zájmu této práce, nicméně můžeme říct, že většina českých fanouškovských organizací žádné dotace nepřijímá, což je dáno především složením české

fanouškovské občanské společnosti, která je složena zejména z primárních skupin (chybí advokační organizace, střechy, sociálně-preventivní organizace). Z hlediska současné dotační politiky by však teoreticky měly možnost žádat o veřejnou podporu všechny subjekty s právní formou občanského sdružení. Na základě opatření vycházejících z nového občanského zákoníku, zejména zavedení statusu veřejné prospěšnosti, by mohlo dojít k větší přehlednosti v této oblasti a podpoře zejména aktivních organizací angažujících se v oblasti sociální prevence mezi mladistvými fanoušky.

5.6 Sociální hnutí versus subkultura mezi fotbalovými fanoušky

Ještě před shrnutím zjištění proběhlého výzkumu v závěru této práce stojí dle mého názoru za krátké pozastavení téma sociálních hnutí a subkultur. O povaze většiny formálních fanouškovských organizací a jejich příslušnosti do oblasti občanského sektoru, je domnívám se, celkem jasno. Otazník ale stále visí nad tím, proč bylo v teoretické části práce věnováno tolik prostoru definici a rozlišení sociálních hnutí a subkultur. Které skupiny fanoušků lze označit za sociální hnutí a které za subkultury? Jak je rozlišovat a jakým způsobem vlastně spadají do oblasti občanské společnosti?

Hovořím především o neformálních skupinách fanoušků a v tomto kontextu především o skupinách ultras a hooligans, jichž se tematika hnutí a subkultur dotýká nejvíce. Stejně tak jako je v některých případech složité rozlišit ultras od chuligánů, je v těchto případech složité odlišit případy, kdy jde jen o subkulturní identitu od případů, kdy je subkulturní identita pouze vnějším projevem hlubšího vlivu sociálního hnutí. Obecně lze dle mého názoru v „ideálním“ případě označit ultras za sociální hnutí a hooligans za subkulturu. Ačkoliv, jak jsem upozorňovala v předchozím textu, je třeba v každém jednotlivém případě vždy zodpovědně posoudit individuální situaci každé jednotlivé skupiny.

Ultras splňují kritéria sociálních hnutí definovaná Charlesem Tillym (v podkapitole 3.2.1). Ultras vedou **kampaně**, neustále vznášejí kolektivní nároky vůči cílovým autoritám (klubům, fotbalovým asociacím, politikům, bezpečnostním složkám atd.). **Repertoár** ultrahnutí je rozmanitý, ultras vytvářejí vlastní skupiny, v zájmu svých cílů tvoří koalice s podobně orientovanými skupinami, pořádají protestní shromáždění a demonstrace, rozdávají letáky, uveřejňují svá stanoviska i pamflety. Pro ultras je též velice důležitá **sebeprezentace**: zaznamenány byly projevy důstojnosti (zejména známky symbolizující

připravenost k boji, důraz na to, aby odívání působilo střízlivě, aby byli bráni vážně), jednoty (jednotné oblékání, jednotné barvy, transparenty, pochod v jednotném bloku, jednotné vystupování, zpěv i skandování), počty (také na počty je kladený velký důraz, ultras se zajímají o to, kolik lidí zmobilizují při zápasech domácích i venkovních, kolik lidí se zapojuje do jejich akcí na stadionech i mimo ně, každodenních i protestních a na své počty často upozorňují) a oddanosti (navštěvují zápasy a pořádají akce navzdory špatnému počasí, represím atd, obětují svým cílům mnoho času, peněz, životních snů).

Projevy ultras odpovídají také syntetické definici Maria Dianiho – jsou sítí neformálně sdružených jednotlivců (skupiny) nebo skupin (hnutí v dané zemi, nebo hnutí celkově), kteří sdílejí společná přesvědčení, mají společnou identitu, silný pocit přináležitosti a jsou vzájemně solidární (a to nejen v rámci určité ultraskupiny, ale v rámci celého hnutí – skupiny mezi sebou solidarizují např. při problémech s represemi nebo zasažení klubových tradic apod.), jednají kolektivně a konfliktně (antisystémová povaha, protesty proti změně nebo za změnu).

Smolík (2010, s. 43) tvrdí, že „(h)nutí je sítí interakcí, není homogenní z hlediska složení skupin, ale je homogenní z hlediska prosazovaného cíle. Názory, postoje i činy v rámci hnutí jsou vždy pluralitní, ambivalentní a často protikladné.“ Ultras nejsou homogenními skupinami, co se týče socioekonomického ani demografického složení. Existují určitá jednotící témata, která mají jednotlivci i skupiny společná, často souvisejí se sledovanými cíli, na některá témata existují dokonce názory, které by se daly označit za „povinné“, protože se jedná o konstitutivní myšlenky a hodnoty hnutí. Nicméně i o těchto tématech každý jednotlivec a skupina přemýšlejí, a tak se přístupy ke sledování těchto cílů mohou lišit. Na okrajovější, nebo nesouvisející témata se názory různí, jsou často protikladné. Velice zajímavý je i fenomén rozdvojené identity ultras, kterou Nicolas Hourcade nazval strukturální ambivalencí jednání. Ultras skutečně chtějí být „dobří i zlí“, nejedná se přitom o divize ve skupině, ale o tytéž lidi a součást jejich identity, ani jedné pozice se nehodlají vzdát a nenávidí černobílé vidění, ačkoliv k němu sami často inklinují při posuzování opozice (typickým příkladem je demonizace všech komerčních projevů, nebo označování všech policistů za „bastardy“).

První ultraskupiny vznikaly v šedesátých letech bok po boku se studentskými hnutími (srov. Gabriel, 2004), na tribuny byly přiváděny výrazové prostředky těchto hnutí, ale mnohdy i myšlenky, antisystémový postoj, není tedy divu, že mají ultras ke hnutím velmi blízko. Podíváme-li se na konstitutivní znaky nových sociálních hnutí dle Daltona,

Kuechlera a Bürklina (dle Znebejánek, 1997), vidíme jednoznačné podobnosti: ideologie ultras je zaměřena na postmateriální hodnoty (síla komunity, tradice, aktivní pojetí života) a odmítá na zisk orientované aktivity (antikomerční aktivity), sociální báze je mnohvrstevnatá a třídně nespécifická, ultras často (i když mnohdy jen manifestně) expresivně a kreativně vyjadřují své postoje a kolektivní potřeby, mobilizují masy a motivují k participaci, jsou neformálně, ale i formálně organizovaní, často demokraticky nebo slabě hierarchizovaně organizovaní a konečně jsou mimo rámec institucionalizované politiky, ale vznášejí politické požadavky (často prostřednictvím nátlakových akcí), málokdy se uchylují ke kompromisům.

Ultras můžeme považovat i za nového politického aktéra tak, jak o něm hovoří Offe. Ultras zcela nepochybně nejde o uchopení politické moci ani o ekonomické výhody. Ultras hovoří o tradicích, identitě, komunitní příslušnosti a výrazně kritizují ekonomický systém a jeho komerční dopady na současný sport. Přesto nepřinášejí řešení, velmi dobře vědí, proti čemu protestují, ale až na výjimky nepřinášejí řešení. To je do jisté míry dané tím, že své okolí kritizují z extrémní pozice, tvoří si silně vyhraněné ideály, z nichž nechtějí slevovat a uchylovat se ke kompromisům. Kritika systému a autorit je významnou složkou ultraidentity, zřetelně patrný je tedy i prvek toho, co Melucci nazval „antisystémovostí“.

Na rozdíl od sociálních hnutí jsou subkultury především orientovány na trávení volného času než na dosažení cílů (Smolík, 2010). To je velmi patrný rys u organizovaných chuligánských skupin, u nichž (až na výjimky) nenajdeme snahu o prosazování cílů, chuligáni se prostě baví násilím a fotbalem, které jsou jejich oblíbenou volnočasovou aktivitou. Na tento rozdíl je třeba zvláště upozornit, zatímco ultras využívají násilí jakožto prostředek k dosažení některého ze svých cílů a málokdy bojují jen tak pro zábavu, pro chuligány je boj sice vážně branou, ale volnočasovou aktivitou. Zatímco ultras žijí svůj „ultra-život“ a neopouštějí ho, protože je součástí jejich identity po celý týden, nikoliv jen o víkend, obětují mu svůj čas, nejen ten volný, ale mnohdy se angažují i na úkor pracovních nebo rodinných povinností, u chuligánů tento rys nespátřujeme. To je jeden ze základních rozdílů, který ultras řadí mezi hnutí a chuligány mezi subkultury.

Subkulturní projevy projevující se ve stylu dané skupiny, tak jak je popsal Dick Hebdige (1979), jsou samozřejmě u chuligánů velmi patrné. Zpravidla se jedná o krátký sestřih a stylové oblečení tzv. „casual“ módy, významným prvkem jsou sněhobílé boty. Chuligáni využívají též vlastní subkulturní slang. Podobné subkulturní projevy ovšem nalezneme i u ultras (stylové oblékání, klubové barvy, slang), v tomto případě však lze

hovořit o subkultuře, která se tvoří v důsledku působení hnutí (ani ultras nejsou pouze angažovaní, skupiny spolu tráví i volný čas a baví se).

Subkultura chuligánů si tvoří vlastní svět, vlastní referenční rámec (o němž hovořil např. Cohen), jemuž většinová společnost nerozumí a považuje ho za pokřivený. Jedná se o vysoce provokativní subkulturu, nicméně s poměrně silnou vnitřní kohezí a identitou. Přestože se považují za vykořeněné, chuligáni nepřestávají být součástí společnosti a to zejména ve svém osobním životě. Chuligánský gang poskytuje mladým mužům možnost budování alternativní kariéry (viz Beyer, 2004) a respektu v rámci scény podobně orientovaných lidí, nicméně je třeba podotknout, že není pravidlem, že jsou tito jedinci neúspěšní ve svém osobním životě. Dnešní chuligánský gang je poměrně třídně nespécifický, vyskytují se zde chudí i bohatí, úspěšní i neúspěšní, je možné, že pro některé osoby může být únikem z neúspěšného osobního života, ale mnohem spíše se jedná o protest a provokaci, k níž mladí lidé inklinují. Také mezi chuligány najdeme osoby starší a s rodinami, ale není to masový jev, často se stává, že tito „vysloužilci“ stále navštěvují fotbal a chodí do míst, kde se chuligáni sdružují, ale násilným aktivitám se již vyhýbají.

Navážeme-li na rozdíly mezi subkulturou a hnutím, jak ji navrhl Smolík (viz podkapitola 3.2.6), můžeme načrtnout základní rozdílnosti mezi ultras a chuligány:

Tabulka 10 - Rozdíly mezi hooligans a ultras z hlediska rozdílů mezi subkulturami a hnutími

Kritérium	Hooligans (subkultura)	Ultras (hnutí)
homogenita/heterogenita z hlediska sledování cílů	heterogenita (kromě násilí)	homogenita
politická angažovanost	důraz především na postoje, styly, image atd.; politická angažovanost pokud lze zaznamenat, tak obvykle povrchně extremisticky zaměřená	důraz na splnění požadavků a dosažení klubových, komunitních, společenských či (veřejně) politických cílů mimo institucionalizovaný rámec politiky
existence formálních organizací	ne (party, gangy)	ano v některých případech (např. občanská sdružení)
hlavní náplň činnosti	trávení volného času	aktivity ve prospěch dosažení cíle

Zdroj: Autorka na základě přepracovaného dělení (Smolík, 2010, s. 42)

Josef Smolík ve svých pracích (např. Smolík 2008, 2010) považuje fotbalové chuligány za subkulturu částečně se prolínající se subkulturou neonacisticky orientované

části subkultury skinheads, přičemž varuje před neuvážlivým používáním slova hnutí při označování těchto skupin. Ačkoliv se zařazením fotbalového chuligánství mezi subkulturní proudy lze souhlasit, musím podotknout, že Smolíkova práce jsou zaměřené především na fotbalové chuligány a hnutí ultras převážně uniká jejich zájmu, a to i v těch případech, kde jsou oba styly významně propojené a navzájem se ovlivňují. Opomenutím této propojenosti dochází v některých případech k mylné interpretaci některých činů, které vycházejí mnohem spíše z „ultra“ motivací. Projevy ultras coby sociálního hnutí je tak tedy v jeho analýzách opomíjeno, částečně pochopitelně vzhledem k jejich převážné orientaci na fotbalové chuligánství.

6 Závěr

V úvodu této práce byl vytyčen základní cíl, a to popsat a klasifikovat rozmanité formy sdružování fotbalových fanoušků a poukázat na jejich občanství. Jelikož se jednalo o neobvyklý přístup ke studiu fotbalových fanoušků, bylo tomuto záměru třeba přizpůsobit i metodologii. Práce může v některých případech působit popisně, jedná se ale o uvedení do netradiční problematiky a samozřejmě si uvědomuji, že některé okruhy témat by si zasloužily hlubší rozpracování.

Na základě cílů vytyčených ve druhé kapitole této práce byly formulovány základní výzkumné otázky, na něž jsem se v průběhu výzkumu snažila hledat odpovědi. V následujících řádcích se je pokusím v krátkosti formulovat.

- Jaké formy sdružování můžeme mezi fotbalovými fanoušky identifikovat? A čím se liší?

Fanouškovské skupiny a organizace nabývají nejrůznějších rozmanitých forem. Obecně je lze rozdělit na skupiny formální a neformální. Za vhodné pak považuji dělení na „primární organizace“, to jsou takové, které vznikají na bázi společně sdílené identity vytvářející se na základě fandění konkrétnímu týmu (např. fanouškovské skupiny, ultras, hooligans, fankluby)¹⁵⁶, a na „sekundární“ organizace, které vznikají za účelem sledování nějakého konkrétního cíle a nikoliv na základě příslušnosti svých členů k jednomu konkrétnímu týmu (např. sociálně-preventivní organizace, advokační organizace, iniciativy, střechy, na cíl zaměřené organizace).

Na základě tohoto základního dělení pak byla sestavena typologie jednotlivých fanouškovských skupin a organizací, a to následovně:

¹⁵⁶ Předchozí studie o českých fotbalových fanoušcích (např. Smolík, 2008; Čarnourský, 2009) pokoušející se také o vytvoření typologie návštěvníků stadionů, se věnovaly především právě některým z těchto „primárních“ skupin. Organizacím, jež jsem označila za sekundární, se v odborných pracích věnuje jen okrajová pozornost.

- 1) Skupiny přátel a fanouškovské skupiny¹⁵⁷ (charakterizuje je především společné pozorování fotbalu, občasná fandění a společná konzumace alkoholu, jsou zpravidla neformálně organizované),
- 2) ultras¹⁵⁸ (mnohvrstevnaté fanouškovské hnutí - obvykle neformálního uspořádání, ale v některých zemích se jedná i o formální asociace - usilující o bezmeznou akustickou i optickou podporu mužstva, ovlivňování klubové i veřejné politiky a vyjadřování antisystémových postojů),
- 3) hooligans¹⁵⁹ (neformální gangy, jejichž hlavním cílem je dosáhnout násilného střetu s podobně orientovanými skupinami soupeře),
- 4) iniciativy (neformální obvykle časově omezené na konkrétní cíl zaměřené skupiny a aliance),
- 5) fankluby¹⁶⁰ (zpravidla formální skupiny fanoušků zajímající se o všestrannou podporu mužstva),
- 6) sociálně-preventivní organizace (organizace zaměřené na terénní sociální práci s mladistvými fotbalovými fanoušky a hájení jejich práv),
- 7) advokační organizace (organizace zaměřené na prosazování zájmů a hájení práv fanoušků),
- 8) na cíl zaměřené organizace (organizace vzniklé za účelem prosazení konkrétního cíle, na rozdíl od iniciativ jsou formální, mají pevnou strukturu a obvykle fungují dlouhodobě),
- 9) střešní organizace (sdružují fanouškovské skupiny a organizace a poskytují jim advokační či metodickou pomoc, lobbují u autorit),
- 10) fanouškovské kluby (specifická forma fotbalových oddílů zakládaných fotbalovými fanoušky).

¹⁵⁷ V typologii předkládané Smolíkem (2008) by tyto skupiny spadaly do kategorie „fanoušci“, u Čarnogurského (2009) do kategorií „pasivní fanoušci“ a „aktivní fanoušci“.

¹⁵⁸ Zjištění o těchto uskupeních fanoušků z velké míry odpovídají tomu, jak je ve své kategorizaci charakterizuje i Hourcade (2002b). Blíže jsem se tomuto typu skupin věnovala již ve své bakalářské práci (viz Voženílková, 2009).

¹⁵⁹ Tato práce, na rozdíl od jiných, se chuligánským skupinám věnovala spíše okrajově. Na základě provedeného výzkumu se však také přikláním k jejich charakterizaci ze subkulturního hlediska (viz subkapitola 3.2.5).

¹⁶⁰ Tento typ se asi nejvíce blíží kategorii „oficiálního fanouška“ z Hourcadovy typologie (viz podkapitola 3.3.3).

Mezi těmito typy organizací existují poměrně významné rozdíly, které jsem se snažila popsat v charakteristice daných organizací a doložit příkladem konkrétních vybraných organizací, které jsem považovala za typického, nebo nějakým způsobem specifického reprezentanta daného typu organizace. Nutno podotknout, že některé organizace jsou hraniční a lze je zařadit do několika kategorií.

- Jaká poslání a cíle tato sdružení mají?

V průběhu výzkumu bylo zaznamenáno široké spektrum poslání a cílů, které jednotlivé skupiny nebo organizace deklarovaly nebo sledovaly. Ty se obvykle proměňovaly v závislosti na typu dané organizace (zpravidla platilo, že organizace zahrnuté do jedné z výše zmíněných kategorií sledovaly obdobné cíle). Mezi nejčastěji se vyskytující lze zařadit:

- 1) Sledování zájmů klubu nebo skupiny,
- 2) obrana tradice a lokální identity,
- 3) hájení práv fanoušků,
- 4) sociální a pedagogická práce.

- Jaké motivace, ideje a zájmy mají jejich členové?

Mezi obvyklé motivace ke vzniku organizací a následné angažovanosti v dané skupině či organizaci patří zejména potřeba sebeorganizace, potřeba seberealizace a sebe prezentace, potřeba sledování a prosazování cílů, potřeba hájení práv fanoušků a nabídnutí alternativy (příp. protest proti stávajícímu pořádku).

Také idejí a zájmů sdílených v jednotlivých skupinách bylo zaznamenáno skutečně mnoho. Šlo zejména o následující: komunitní a klubová pospolitost, nesouhlas s důsledky přehnané komercializace sportu¹⁶¹, důraz na solidaritu a „self-advocacy“. V oblasti zájmů pak především byly: fotbal jako sport a jeho budoucí ubírání; fotbalové kluby a jejich budoucnost; fanouškovská kultura a její zachování; práva fanoušků (především jejich dodržování); fungování komunity atd.

¹⁶¹ Postřehy Iana Taylora (viz podkapitola 3.3.1), které v souvislosti s postupem komercializace sportu a vykořeněním profesionálních klubů formuloval již v sedmdesátých letech 20. století, se zdají být dnes ještě aktuálnější než tehdy.

- Jakým způsobem tato sdružení participují na životě občanské společnosti?

Samozřejmě také míra participace na životě společnosti je u jednotlivých skupin značně různorodá. Některé jsou velmi aktivní v několika oblastech, jiné si spíše žijí svůj vnitřní život a o své okolí se příliš nezajímají. Přinést kompletní výčet aktivit, jimiž tyto organizace na životě společnosti participují, není možné, nicméně byly zaznamenány například následující okruhy aktivit, jimiž tyto organizace ovlivňují své okolí: organizování sportovních aktivit, nátlakové akce, politické aktivity, protesty proti autoritám, prosazování zájmů a lobbying, komunitní aktivity, boj proti násilí a extremismu aj.¹⁶²

- Jaké jsou jejich zájmy na ovlivňování veřejné politiky?

Zájem o ovlivňování veřejné politiky mají jen některé fanouškovské organizace. Existuje ale část těch, pro něž je tato ambice velmi zásadní, jedná se především o advokační a střešní organizace, které se snaží lobbovat za změny národní legislativy nebo předpisů fotbalových asociací (zejména v souvislosti se zachováním fanouškovské kultury a omezením represivních opatření, ale také se zpřístupněním stadionů všem menšinám). Vedle toho existuje množství iniciativ a skupin snažících se ovlivnit politická rozhodnutí zejména na komunální úrovni, obvykle se jedná o témata, která se fanoušků dotýkají (např. rekonstrukce stadionů), ale může jít také o témata, která se týkají místní komunity a s fotbalem nesouvisejí¹⁶³.

Do oblasti občanské společnosti lze dle výsledků výzkumu zařadit většinu fanouškovských skupin a organizací, přičemž část z nich operuje v oblasti organizované občanské společnosti (formální organizace s právní subjektivitou) a část z nich v neformální části občanské společnosti (neformální skupiny, iniciativy a hnutí). Výjimku tvoří gangy fotbalových chuligánů, kteří obvykle nesledují žádné hlubší cíle, a jde jim především o dosažení násilného střetu. Fotbalové chuligánství tedy můžeme považovat za

¹⁶² O většině z těchto aktivit se zmiňují i ostatní čeští autoři věnující se fotbalovým fanouškům, většinou však jen okrajově.

¹⁶³ Smolík (2008, s. 63-112) hovoří o interakci fotbalového chuligánství a politiky zejména z extrémně politického hlediska. Jak však ukázal tento výzkum, ostatní formy sdružení fotbalových fanoušků zasahují do širšího spektra (veřejně) politických problémů, jež se snaží ovlivňovat.

volnočasovou subkulturu, nikoliv však za jev, který by se vyznačoval občanskou angažovaností¹⁶⁴. Podotýkám ale, že i skupiny převážně chuligánské, mohou pod vlivem jiných fanouškovských proudů, zejména ultras¹⁶⁵, sledovat i veřejně politické cíle a zasahovat tak do dění v rámci občanské společnosti. Při klasifikaci jednotlivých skupin je tedy třeba být obzvláště obezřetní, zejména v případech hraničních skupin a organizací.

Kapitolou samou pro sebe jsou skupiny ultras, které se na základě zjištění tohoto výzkumu dají označit za sociální hnutí dle známých definic uvedených v teoretické části této práce. Ultraskupiny jsou mnohvrstevnaté a kombinují množství sledovaných cílů i nástrojů, které k jejich sledování využívají. Jakási „extrémnost“ se však odráží nejen ve vysoké míře jejich angažovanosti a aktivitě, ale též ve vnímání okolního světa. Názory a hodnoty ultras bývají velmi extrémní a zásadové, což některé jejich snahy mnohdy podkopává, neboť se nesmlouvavou kritikou, jíž častují téměř všechny ve svém okolí, a svou neústupností, mnohem častěji přibližují spíše ke konfliktu než k dohodě nebo kompromisu¹⁶⁶.

Věřím, že se mi podařilo naplnit základní cíl, který jsem touto prací sledovala, a to alespoň základním způsobem nastínit, že na fanouškovské skupiny a organizace lze nahlížet i jinými než doposud zaběhlými prizmaty. Fanoušci skutečně nejsou jen zdrojem bezpečnostních rizik, ale také množství dalších aktivit a interakcí mnohdy zasahujících do celospolečenské úrovně. Není mým záměrem na tomto místě tvrdit, že fanouškovské skupiny nevyvolávají problémy, nevyprovokávají nepokoje a násilné střety, to by jistě nebyla pravda. Mým záměrem nicméně je upozornit na skutečnost, že se jedná pouze o část fanoušků a že na fanoušky a jejich organizovanost nelze pohlížet apriori jakožto na problémový faktor. Doufám, že tato práce tomu alespoň částečně napomohla.

¹⁶⁴ V souladu se Smolíkovými (2008, 2010) závěry.

¹⁶⁵ Zejména co se týče skupin, které např. Pilz (2006) nebo Čarnourský (2009) označují za „hooltras“.

¹⁶⁶ I na základě zjištění tohoto výzkumu se ukazuje, že význam ultras v českém fanouškovském prostředí roste, přesto je mediální i akademický zájem stále zaměřen spíše subkulturu chuligánů.

Resumé

Tato diplomová práce se zaměřuje na různorodé skupiny a organizace, které zakládají fotbaloví fanoušci. Jedním z jejích cílů je nahlédnout na sociální realitu fotbalových fanoušků z neobvyklého hlediska – z hlediska jejich angažovanosti a role v rámci občanské společnosti.

V teoretické části nejprve autorka přibližuje základní teoretické koncepty občanské a neobčanské společnosti, sociálních hnutí a subkultur. Následně krátce shrnuje dosavadní poznatky o fotbalových divácích ze tří nejčastějších perspektiv: bezpečnostní, sociálně-preventivní a etnografické. Studie zabývající se fotbalovými fanoušky se dosud zabývaly především otázkou diváckého násilí a souvisejícími negativními jevy. Pozornost byla zaměřena především na subkulturu chuligánů a na vysvětlování jejího vzniku a jednání jejích členů.

Pro účely tohoto výzkumu autorka zvolila strategii kvalitativního výzkumu, který se zdá být vhodný především vzhledem k neprozkoumané povaze zvoleného tématu. Využíváno bylo především metod zúčastněného a nezúčastněného pozorování, neformálních rozhovorů a studia dokumentů.

Na základě vlastního výzkumu autorka představuje typologii skupin a organizací zakládaných fotbalovými fanoušky, přičemž zdůrazňuje, že se jedná typologii fanouškovských organizací (navíc z hlediska jejich postavení v rámci občanské společnosti), zatímco autoři předchozích prací se pokoušeli typologizovat fanoušky jako jednotlivce. Charakteristika každé z deseti kategorií je doplněna několika ilustrativními příklady jednotlivých organizací. Popisovány jsou také důvody ke vzniku fanouškovských organizací, různorodé motivace, cíle i aktivity těchto organizací. Autorka předkládá důvody, proč lze většinu fanouškovských organizací a skupin považovat za součást občanské společnosti. Krátce věnuje pozornost také dvěma fanouškovským proudům na neformální úrovni z hlediska teorie sociálních hnutí (ultras) a teorie subkultur (chuligáni).

Autorka dochází k závěru, že postavení fanouškovských organizací v rámci občanské společnosti není zanedbatelné. Jednotlivé skupiny a organizace sledují své zájmy a v některých případech také veřejně politické cíle. V České republice převažují především neformální fanouškovské skupiny, nicméně počet formálních organizací, i pod vlivem zahraničních příkladů, roste.

Seznam využitých literatury a zdrojů

Literatura

Alabarces, P. 2002. „„Aguante“ and repression: football, politics and violence in Argentina“. In Dunning, E. et al. *Fighting Fans. Football Hooliganism as a World Phenomenon*. Dublin: University College Dublin Press. s. 23-36 (Alabarces, 2002)

Anheier H. K. 2005. *Nonprofit Organizations. Theory, Management, Policy*. London, New York: Routledge (Anheier, 2005)

Balestri C., Podaliri C. 1998. *Progetto Ulrà*. Bologna: Archivio PU. Dostupné z WWW: <http://www.cestim.it/argomenti/09razzismo/09razzismo_ultras.htm> (Balestri, Podaliri, 1998)

Barša Pavel, Císař Ondřej. 2004. *Levice v postrevoluční době: Občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno: CDK (Barša, Císař, 2004)

Bauman, Z. 1997. *Myslet sociologicky – netradiční uvedení do sociologie*. Praha: SLON (Bauman, 1997)

Bělohoubek Ivo. 2006. „Globalizace a občanská společnost“. In Dlouhá Jana, Dlouhý Jiří, Mezřický Václav. *Globalizace a globální problémy: Sborník textů k celouniverzitnímu kurzu 2005-2007*. Praha: UK, s. 111-122. Dostupný z WWW: <<http://www.czp.cuni.cz/knihovna/globalizace.pdf>> (Bělohoubek, 2006)

Beyer D. 2004. „Fotbaloví chuligáni v Polsku“. *Éthum. Bulletin pro sociální prevenci, pomoc a intervenci*. č. 43, s. 88-94 (Beyer, 2004)

Císař Ondřej. 2008. *Politický aktivismus v České republice: Sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: CDK (Císař, 2008)

- Cohen Stanley. 2002. *Folk Devils and Moral Panics*. London: Routledge (Cohen, 2002)
- Conti D. 2002: „Fans: another world?“. In Comeron, M., Vanbellingen P. (eds.). *Prevention of Violence in Football Stadiums in Europe*. Liège: EUROFAN, s. 97-100. (Conti, 2002)
- Čarnogurský T. 2009. *Divácké násilí v České republice: Veřejně politický problém*. Praha: FSV UK. Diplomová práce (Čarnogurský, 2009)
- Dal Lago, A. 1990. *Descrizione di una Battaglia: I Rituali del Calcio*. Bologna: Il Mulino (Dal Lago, 1990)
- Diani Mario. 1992. „The Concept of Social Movement“. *Sociological Review*. No. 4. s. 1-25. Dostupný z WWW: < <http://www.scribd.com/doc/39612284/Diani-Mario-The-concept-of-social-movements-The-Sociological-Review-Vol-40-n1-feb-1992>> (Diani, 1992)
- Disman, M. 1993. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum (Disman, 1993)
- Dohnalová Marie, Průša Ladislav a kol. 2011. *Sociální ekonomika*. Praha: Wolters Kluwer (Dohnalová, Průša, 2011)
- dos. 2011. „Ředitel Slavie Platil: Akce fanoušků byla brutální, čekali na vyvolání masakru“ Sport.cz. 6.5.2011: Dostupné z WWW: <<http://www.sport.cz/fotbal/pohar-ceske-posty/clanek/186072-reditel-slavie-platil-akce-fanousku-byla-brutalni-cekali-na-vyvolani-masakru.html>> (dos, 2011)
- Dunning E., Murphy P., Williams J. 1988. *The Roots of Football Hooliganism: An Historical and Sociological Study*. London: Routledge (Dunning, Murphy, Williams, 1988)
- Eliáš, M. 2007. *Sociální struktura chuligánské skupiny a její vnitřní soudržnost v České republice*. Praha: FHS UK. Bakalářská práce (Eliáš, 2007)

Frosdick S., Marsh P. 2005. *Football hooliganism*. Devon: Willan Publishing (Frosdick, Marsh, 2005)

Gabriel M. 2004. „Ultra-Bewegungen in Deutschland: Von Doppelhaltern und Choreographien - die Antwort der Kurve auf den Fußball als Event“. In *Ballbesitz ist Diebstahl: Fußballfans zwischen Kultur und Kommerz*. Göttingen: Die Werkstatt, s. 179-194 (Gabriel, 2004)

Giddens Anthony. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo (Giddens, 1999)

Giddens Anthony. 2003. *Důsledky modernity*. Praha: SLON (Giddens, 2003)

Girtler R. 2001. *Okrajové sociální kultury*. Překlad M. Smejkal. Brno: Masarykova univerzita (Girtler, 2001)

Giulianotti R. 2002. „Violence, carnival and reformation: Scottish Fan Identities“. In Comeron, M., Vanbellinghen P. (eds.). *Prevention of Violence in Football Stadiums in Europe*. Liège: EUROFAN, s. 37-41. (Giulianotti, 2002)

Gordon M. 1947. „The concept of the sub-culture and its application“. *Social Forces*. roč. 28. č. 1, s. 40-42 (Gordon, 1947)

Habermas J. 2000. *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: Filosofia (Habermas, 2000)

Hebdige D. 1979. *Subculture: The Meaning of Style*. London: Routledge (Hebdige, 1979)

Hegel Georg Wilhelm Friedrich 1992. *Základy filosofie práva*. Praha: Academia (Hegel, 1992)

Hendl Jan. 2008. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál (Hendl, 2008)

Hodkinson Paul. 2007, „Youth Cultures: A Critical Outline of Key Debates“, in Hodkinson Paul and Deicke Wolfgang (eds.). *Youth Cultures: Scenes, Subcultures and Tribes*. New York: Routledge. s. 1-23 (Hodkinson, 2007)

Hourcade N. 2000. „L'engagement politique des supporters „ultras“ français. Retour sur des idées reçues“. *Politix: Revue des sciences sociales du politique*. roč. 13, č. 50, s. 107-125. Dostupné z WWW:

<http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/polix_0295-2319_2000_num_13_50_1089> (Hourcade, 2000)

Hourcade N. 2002. „Supporterism: Ultras and the World of Football“. In Comeron, M., Vanbellingen P. (eds.). *Prevention of Violence in Football Stadiums in Europe*. Liège: EUROFAN, s. 31-36. (Hourcade, 2002a)

Hourcade N. 2002. „La place des supporters dans le monde du football“. *Pouvoirs*. č. 101, s. 75-87. Dostupné z WWW: <http://www.cairn.info/load_pdf.php?ID_ARTICLE=POUV_101_0075> (Hourcade, 2002b)

Hourcade N. 2003. „Vivre ultra pour vivre?“ *Significations de l'engagement dans un groupe de supporters ultras*. Communication présentée aux „Premieres rencontres Jeunes & Sociétés en Europe et autour de la Méditerranée“. Marseille. Dostupné z WWW: <<http://jeunes-et-societes.com/public/archives/2003/Hourcade.pdf>>

Hourcade N. 2007. „Hooliganisme, ultras et ambiguïtes en France“. *Esporte e Sociedade*. 2007, roč. 3, č. 7. Dostupné z WWW: <<http://www.lazer.eefd.ufrj.br/espsoc/pdf/es70h.pdf>> (Hourcade, 2007a)

Hourcade N. 2007. *Le rapport ambivalent à la violence des ultras français*. colloque Sports, violences et racisme en Europe, Université de Rennes-II, 2.-5. dubna 2007 (Hourcade, 2007b)

Jenks Chris. 2005. *Subculture: the Fragmentation of the Social*. London: Sage Publications (Jenks, 2005)

Jeřábek, H. 1992. *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum (Jeřábek, 1992)

Kolínský M. 2011. *Desítka pro domácí – Politické hnutí fotbalových fanoušků z Prahy 10*. Brno: FSS MU. bakalářská práce (Kolínský, 2011)

Kopecký M. 2004. *Sociální hnutí a vzdělávání dospělých*. Praha: Eurolex Bohemia (Kopecký, 2004)

Kopecký P. a Mudde C. (ed.). 2003. *Uncivil Society: Contentious Politics in Post-Communist Eastern Europe*. London: Routledge. Dostupné z WWW: <<http://www.lifeaftercapitalism.info/downloads/read/Political-Economy/Other-Authors/Uncivil%20Society.pdf>> (Kopecký, Mudde, 2003)

Kvasnička Jakub. 2012. „Kauza Bohemians, Peltův bič. Chybovali jsme, říká šéf fotbalu“ Týden.cz. 7.3.2012: Dostupné z WWW: <http://www.tyden.cz/rubriky/sport/fotbal/gambrinus-liga/kauza-bohemians-peltuv-bic-chybovali-jsme-rika-sef-fotbalu_227443.html> (Kvasnička, 2012)

Laclemence, P. 2002. „The stadium and its Paradox: Enjoying Collective Ecstasy and Fearing Violence“. In Comeron, M., Vanbellinggen P. (eds.). *Prevention of Violence in Football Stadiums in Europe*. Liège: EUROFAN, s. 42-45. (Laclemence, 2002)

Le Bon Gustave, 1997. *Psychologie davu*. Praha: KRA (Le Bon, 1997)

Lee A. 1945. „Levels of culture as levels of social generalization“. *American Sociological Review*. roč. 10, č. 4, říjen. s. 125-143 (Lee, 1945)

Mádl L. 2012. „Fotbalisté se sčítají. A chystají i svou "opencard"“ *Aktuálně.cz*, 11.1.2012: Dostupné z WWW: <

<http://aktualne.centrum.cz/sportplus/fotbal/domaci/clanek.phtml?id=728387>> příp. <
<http://clenstvi.fotbal.cz/aktualne-cz/140/>> (Mádl, 2012)

Mareš M., Smolík J., Suchánek M. 2004. *Fotbaloví chuligáni - evropská dimenze subkultury*. Brno: Barrister & Principal (Mareš, Smolík, Suchánek, 2004)

Mičko J. 2011. *Násilí na fotbalových stadionech*. Brno: FSS MU. Bakalářská práce (Mičko, 2011)

Müller Karel, jr. 2003. *Češi a občanská společnost: pojem, problémy, východiska*. 2. vydání. Praha: Triton (Müller, 2003)

Navrátil Jiří. 2006. *Tradiční vs. nová sociální hnutí: proměny emancipačního projektu moderny*. Diplomová práce. Brno: FSS MU (Navrátil, 2006)

Pejčoch Ivo. 2002. „Fotbalová válka“. *Historie a plastické modelářství*. roč. 2002, č. 1, s. 19-22 (Pejčoch, 2002)

Pilz G. A. et al. 2006. „The Transformation of the Spectator Behaviour in Professional Football - Necessities, Possibilities and Limits of Social Reaction“ (abbreviated version). In Pilz G. A. et al. *Wandlungen des Zuschauerhaltens im Profifußball*. Schorndorf: Hofmann (Pilz, 2006)

Pilz G. A., Wölki F. 2010. *Overview of the Ultra culture phenomenon in the Council of Europe member states in 2009*. Hanover: Leibniz University of Hanover (Pilz, Wölki, 2010)

Pivoda A. 2008. *Slovan Liberec - 50 let vášně*. Praha: Vydavatelství MAC (Pivoda, 2008)

Potůček Martin a kol. 2005. *Veřejná politika*. Praha: SLON (Potůček et al., 2005)

Potůček Martin, Musil Jiří, Mašková Miroslava (eds.). 2008. *Strategické volby pro českou společnost. Teoretická východiska*. Praha: SLON (Potůček et al., 2008)

Roversi, Antonio. 1992. *Calcio, tifo e violenza*. Bologna: Il Mulino (Roversi, 1992)

Roversi A., Balersi C. 2002. „Italian ultras today: change or decline?“. In Dunning, E. et al. *Fighting Fans. Football Hooliganism as a World Phenomenon*. Dublin: University College Dublin Press. s. 131-142 (Roversi, Balestri, 2002)

Salomon, L. M., Anheier, H. K. 1996. „Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross-Nationally.“ Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, no. 22. Baltimore: The Johns Hopkins Institute for Policy Studies. Dostupné z WWW: <http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2011/09/CNP_WP22_1996.pdf> (Salomon, Anheier, 1996)

Schaad Martina. 1998. *Neziskové organizace v ekonomické teorii: analýza vývoje a motivace bezplatných dobročinných aktivit*. Brno: MU (Schaad, 1998)

Silverman, D. 2005. *Ako robiť kvalitatívny výskum*. Bratislava: Ikar (Silverman, 2005)

Sitek Michal. 2011. „Gambrinus liga – Slávistický protest se zvrhl v řádění chuligánů, byl ukončen přenos i zápas“ Fotbalportál.cz. 5.5.2011: Dostupné z WWW: <<http://www.fotbalportal.cz/cesko/gambrinus-liga/24950-slavisticky-protest-se-zvrhl-v-radeni-chuliganu-byl-ukoncen-prenos-i-zapas/>> (Sitek, 2011)

Skovajsa Marek a kol. 2010. *Občanský sektor*. Praha: Portál (Skovajsa et al., 2010)

Slepička Pavel. 1990. *Sportovní diváctví*. Praha: Olympia (Slepička, 1990)

Smolík Josef. 2004. „Divácké násilí: Metodologické ukotvení výzkumu“. *Éthum. Bulletin pro sociální prevenci, pomoc a intervenci*. č. 43, s. 16-21 (Smolík, 2004)

Smolík Josef. 2008. *Fotbalové chuligánství: historie, teorie a politizace fenoménu*. Karlovy Vary: Zdeněk Plachý: vydavatelství & nakladatelství (Smolík, 2008)

Smolík Josef. 2010. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Praha: Grada (Smolík, 2010)

Spaaij Ramón. 2006. *Understanding Football Hooliganism: A Comparison of Six Western European Football Clubs*. Amsterdam: Amsterdam University Press (Spaaij, 2006)

Stadionwelt. 2008. *Faszination Fankurve 3*. Leipzig: Stadionwelt (Stadionwelt, 2008)

Taylor Charles 1995. „Invoking Civil Society“. In *Philosophical Arguments*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 204-224 (Taylor, 1995)

Svačina Pavel. 2012. „Zvěř z Ostravy zmlátila boleslavského pořadatele“ Deník.cz, 19.2.2012: Dostupné z WWW: <<http://www.denik.cz/fotbal/zver-z-ostravy-zmlatila-boleslavskeho-poradatele.html>> (Svačina, 2012)

Štádler Jiří, Skramlík Pavel. 2011. „Slávistický trenér Knoflíček: Fanoušci byli jako zvěř, výtržnostmi klub ještě poškodili“ Mediafax.cz, 6.5.2011: Dostupné z WWW: <<http://www.mediafax.cz/sport/3216475-Slavisticky-trener-Knoflicek-Fanousci-byli-jako-zver-vytrznostmi-klub-jeste-poskodili>> (Štádler, Skramlík, 2011)

Šťastna Josef. 2012. „Skandální finále poháru: Zvířata ničila klec a rozhodčí nechal hrát!“ iSport.cz, 3.5.2012: Dostupné z WWW: <<http://isport.blesk.cz/clanek/svet-hvezd-skandaly/122283/skandalni-finale-poharu-zvirata-nicila-klec-a-rozhodci-nechal-hrat.html>> (Šťastna, 2012)

Švaříček R., Šed'ová K. a kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál (Švaříček, Šed'ová a kol., 2007)

Takahashi Y. 2002. „Soccer spectators and fans in Japan“. In Dunning, E. et al. *Fighting Fans. Football Hooliganism as a World Phenomenon*. Dublin: University College Dublin Press, s.190-200. (Takahashi, 2002)

Tilly Charles. 2004. *Social Movements, 1768-2004*. London: Paradigm Publishers. Dostupné z WWW: < <http://www.scribd.com/doc/33453003/Tilly-Social-Movements-1678-2004>> (Tilly, 2004)

UEFA. 2010. *UEFA Club Licensing and Financial Fair Play Regulations*. UEFA. Dostupné z WWW: < http://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/Tech/uefaorg/General/01/50/09/12/1500912_DOWNLOAD.pdf> (UEFA, 2010)

UEFA. 2011. *UEFA Supporter Liaison Officer Handbook*. UEFA. Dostupné z WWW: < http://clients.squareeye.net/uploads/sd/UEFA_SLO_Handbook_eng.pdf> (UEFA, 2011a)

UEFA. 2011. „First supporter liaison officer workshop in Berlin“. *www.uefa.com*. 19. října 2011. Dostupné z WWW: < <http://www.uefa.com/uefa/stakeholders/supporters/news/newsid=1700134.html>> (UEFA, 2011b)

Vaindl L. 2010. „Panenka v plzeňském pivovaru zopakoval vršovický dloubák“ *Deník.cz*, 26.8.2010: Dostupné z WWW: < http://plzensky.denik.cz/zpravy_region/panenka-v-plzenskem-pivovaru-zopakoval-vrsovicky-d.html> (Vaindl, 2010)

Vajdová Tereza. 2005. *Česká občanská společnost 2004: Po patnácti letech rozvoje*. Brno: Akademické nakladatelství CERM (Vajdová, 2005)

Velký sociologický slovník I,II. 1996. Praha: Karolinum (Velký sociologický slovník, 1996)

Vochočová L. 2005. *Třetí poločas - fotbaloví chuligáni v ČR a násilí: kvalitativní analýza subkulturní komunikace*. Praha: IKSŽ FSV UK. Rigorózní práce (Vochočová, 2005)

Voženílková T. 2009. *Ultras: Nové fanouškovské hnutí v ČR*. Praha: FHS UK. Bakalářská práce (Voženílková, 2009)

Znebejánek František. 1997. *Sociální hnutí: Teorie, koncepce, představitelé*. Praha: SLON (Znebejánek, 1997)

Webové stránky

<http://www.banikbaniku.cz/>, Baník Baníku [9. června 2012]

<http://www.bohemians.cz/>, Bohemians 1905 [5. června 2012]

<http://www.aktive-fans.de/>, Bündnis Aktiver FussballFans [7. června 2012]

<http://www.myspace.com/calveras>, My Space profil – Calveras Bohemians 1905 [30. května 2012]

<http://www.cafefootball.eu/>, Centre for Access to Football in Europe [5. června 2012]

<http://dbs-on-tour.cz/>, Death Boys Slovan [30. května 2012]

<http://www.desitkaprodomaci.cz/>, Desítka pro domácí [9. června 2012]

<http://www.eastside-bremen.de/>, Eastside 97 Bremen [3. června 2012]

<http://www.fotbal.cz/>, FAČR [6. června 2012]

<http://fairplay.vidc.org/>, Fair Play [30. května 2012]

<http://www.fankongress-2012.de/>, Fankongress 2012 [8. června 2012]

<http://www.fc-utd.co.uk/>, FC United of Manchester [9. června 2012]

<http://www.fifa.com/>, FIFA [18. června 2012]

<http://farenet.org/>, Football Against Racism in Europe [8. června 2012]

<http://www.fanseurope.org/>, Football Supporters Europe [9. června 2012]

<http://www.fsf.org.uk/>, Football Supporters' Federation [2. června 2012]

<http://www.fotbalportal.cz/>, FotbalPortál.cz [10. června 2012]

<http://www.hooligans.cz/>, Hooligans.cz [12. června 2012]

<http://www.chelseafc.com/>, Chelsea FC [25. května 2012]

<http://kos-fanprojekte.de/>, Koordinationsstelle Fanprojekte [23. dubna 2012]

<http://mvcr.cz/>, Ministerstvo vnitra České republiky [8. června 2012]

<http://www.mondialiantirazzisti.org/>, Mondiali Antirazzisti [8. června 2012]

<http://www.fanclubfotbal.cz/>, Oficiální fanklub české fotbalové reprezentace [5. června 2012]

<http://www.preussen-fanprojekt.de/>, Preussen fanprojekt [27. května 2012]

<http://www.pro-weserstadion.de/>, Pro Weserstadion [3. června 2012]

<http://www.profans.de/>, ProFans [30. května 2012]

<http://www.progettoultra.it/>, Progetto Ultra [30. května 2012]

<http://racaille.de/>, Racaille Verte [3. června 2012]

<http://www.rot-schwarze-hilfe.de/>, Rot Schwarze Hilfe [29. května 2012]

<http://www.supporters.cz/>, Supporters.cz [5. června 2012]

<http://www.supras-unisono.info/>, Supras Unisono [5. června 2012]

<http://www.sfcv.de/>, Schalker Fan-Club Verband [30. května 2012]

<http://www.austria-salzburg.at/>, SV Austria Salzburg [9. června 2012]

<http://www.football.ch/>, Swiss Football League [10. června 2012]

<http://www.uefa.com/>, UEFA [18. června 2012]

<http://ub90.free.fr/>, Ultra Boys Strassbourg [24. května 2012]

<http://www.chachari.cz/>, Ultras Baník [5. června 2012]

<http://www.slaviaultras.cz/>, Ultras Slavia [3. června 2012]

<http://www.uisp.it/>, Unione Italiana Sport Per tutti [30. května 2012]

<http://verimezbrojovce.cz/>, Věříme Zbrojovce [9. června 2012]

<http://www.zachranmebanicek.cz/>, Zachraňme Baníček [7. června 2012]

<http://zbrojovaci.cz/>, Zbrojováci [7. června 2012]

Zákony

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (OZ, 2012)

Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů (ZSO, 1990)

Zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech (ZOPS, 1995)

Zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech (ZNNF, 1997)

Zákon č. 3/2002 o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (ZCNS, 2002)

Rozhovory

Rozhovor 1. předseda sdružení, *Fanprojekt Slovan Liberec, o.s.* vedla Tereza Čarnogurská. 14.4.2012

Analyzované dokumenty

Ballesterer Fussballmagazin č. 57, 59, 61, r. 2010-2011. Wien: Ballesterer

Blickfang Ultra č. 4-23, r. 2007-2012. Pesterwitz: Burkhardt&Partner

Blickfang Ultra Saisonheft 2010/11. 2011. Pesterwitz: Burkhardt&Partner

Bohemák č. 2/2005, 1/2007

Council of Europe. 2006. Prevence diváckého násilí při sportovních utkáních: Role místních a regionálních orgánů veřejné správy v prevenci násilí při sportovních utkáních. překlad MVČR

Der wegbeGLEiter. č. 2. r. 2010

Erlebnis Fussball č. 21-24, 29-53, r. 2003-2011. Nidda: Tobias Vollert

Football Factory č. 27-60, r. 2004-2008. Ostrava: Vladimír Novák

FSE. 2012. Revive the roar! The Vision of Football Supporters Europe. Hamburg: FSE

KOS. 2010. Die Arbeit der Fanprojekte gegen Rassismus. Frankfurt am Main: KOS

Ludia proti rasizmu. 2005. Chuligáni: Správa o stave chuliganizmu, rasizmu, antisemitizmu a intolerancie v slovenskom futbale.

Manifest FC United of Manchester, <http://www.fc-utd.co.uk/manifesto.php>

Mentalita Kölsch. č. 15. r. 2010. Köln

MVČR. 2008. Manuál pro fotbalové kluby, <http://www.mvcr.cz/soubor/bezpeci-na-sportovnich-utkanich-manual-pro-fotbalove-kluby-pdf.aspx>

Nordkurve č. 87. r. 2010. Mönchengladbach: Fanprojekt MG e.V.

Nordkurve Extra – informační brožura k zápasu Borussia Mönchengladbach – Hoffenheim (10/11). 2011 Mönchengladbach: Fanprojekt MG e.V.

Parole de la Racaille. č. 1, 3, 13, 18, 20-21, 26, 30-32, 34. r. 2006-2012

Rote kurve supporters club magazin. č. 26, r. 2010. Hannover

See manns garn: Infoblatt der Chosen Few Hamburg. 19.2.2011

Stanovy Baník Baníku, <http://www.banikbaniku.cz/stanovy-os-banik-baniku/>

Stanovy Družstvo fanoušků Bohemians,
http://www.bohemians.cz/data/media/druzstvo_stanovy.pdf

Stanovy FAČR, http://nv.fotbal.cz/ftp/cmfs/legislativa/stanovy/stanovy_FACR.doc

Stanovy Fanklub Slavia, http://www.slavista.net/download/100712_Stanovy_FK.pdf

Stanovy Fanprojekt Slovan Liberec

Stanovy Oficiální fanclub české fotbalové reprezentace, <http://www.fanclubfotbal.cz/profanousky/stanovy-fanclubu.html>

Stanovy Rot Schwarze Hilfe, http://www.rot-schwarze-hilfe.de/downloads/Satzung_28.05.2012.pdf

Stanovy Sigma United, <http://www.sigmaunited.cz/sigma-united/stanovy-su/>

Stanovy Unie Viktorie, <http://www.unieviktorie.estranky.cz/clanky/stanovy.html>

Stanovy Věříme Zbrojovce, http://verimezbrojovce.cz/images/Druzstvo_Vme_Zbrojovce_stanovy.pdf

Stanovy Votroci, <http://www.votroci.cz/stanovy/>

Stanovy 12. hráč, <http://spartaforever.cz/images/articles/cd7f2bcccc6222c.pdf>

Stanovy Zbrojováci, <http://zbrojovaci.cz/view.php?navezclanku=stanovy-os&cislocclanku=2009120002>

Statut SV Austria Salzburg, http://www.austria-salzburg.at/fileadmin/user_upload/Statut_SVAS_2010.pdf

Südkurvenecho. č. 50, r. 2011

To My Kibice Plus. č. 13-14, 20, 32, 34, r. 2006, 2008, 2011. Belchatów: TMK S.C.

Ultras: Občasník spartánských ultrafans. č. 56. květen 2010

UNISONO: Magazín aktivních fanoušků Slovanu. č. 1-23, r. 2007-2012

Ya Basta! č. 4, r. 2008. Nürnberg

Zentralorgan Saisonrückblick 2008/2009. Dresden: Ultras Dynamo

Slovník základních jmen a pojmů

FAČR: Fotbalová Asociace České republiky (dříve Českomoravský fotbalový svaz)
(www.fotbal.cz)

fanprojekt: nezisková organizace zabývající se zejména sociálně-preventivní terénní prací s mladistvými fotbalovými fanoušky; též koncept práce s fotbalovými fanoušky obvyklý zejména v Německu (Čarnogurský, 2009)

fanzin: složenina slov „fan magazine“, jedná se o tiskovinu, již vydávají sami aktéři v určité oblasti (např. sci-fi, hudba, fotbal)

FIFA: Fédération Internationale de Football Association – Mezinárodní fotbalová federace, pořadatel Mistrovství světa ve fotbale (www.fifa.com)

hooligans: subkultura násilně orientovaných fotbalových fanoušků, jejíž členové obvykle tvoří neformální, ale organizované gangy vyhledávající střet s obdobně orientovanými fanoušky soupeře (srov. Smolík, 2008)

hooltras: pojem označující skupiny, jejichž zaměření je hraniční mezi subkulturou HOOLigans a hnutím ulTRAS. (více Pilz et al. 2006, Čarnogurský, 2009)

iniciativa fanoušků: neformální a dočasné uskupení fanoušků na základě sledování společného cíle, který je třeba prosadit (viz podkapitola 5.3.1.4)

Koordinationsstelle Fanprojekte: koordinační centrum německých fanprojektů sídlící ve Frankfurtu nad Mohanem (<http://kos-fanprojekte.de/>)

choreografie: optické prvky na tribunách složené z různých materiálů (papírových kartonů, plachet, atd.), obvykle v sobě skloubí efekt a pointu. Do širšího pojetí slova „tifo“ (používané v románských zemích) kromě choreografií spadá i používání vlajek a pyrotechniky (srov. Voženílková, 2009)

moderní fotbal: pojem, kterým fotbaloví fanoušci označují změny (zejména komerčního charakteru), k nimž dochází v profesionálním fotbale, ve světě fotbalových fanoušků má výrazně negativní zabarvení (Voženílková, 2009)

neobčanská společnost: pod tímto pojmem jsou často chápány. takové skupiny, hnutí a iniciativy, které se projevují podobně jako organizace občanské společnosti, ale zároveň jsou protidemokratické, násilné či extremistické (např. mafie, chuligánské gangy) (srov. Kopecký, Mudde, 2003)

občanská společnost: sdružování neformálního i formálního charakteru, hnutí a iniciativ, spolků, společností, církví, asociací, svazů, klubů, sborů a dalších subjektů, které prostřednictvím své spolkové činnosti sledují nejrůznější cíle (Skovajsa et al., 2010)

Sir Norman Chester Centre for Football Research: Centrum Sira Normana Chestera pro fotbalový výzkum vzniklo při Univerzitě v Leicesteru a podílelo se též na výzkumu diváků, zejména chuligánů. Zdejší autoři (zejména Dunning a Williams) předložili jeden z nejzásadnějších konceptů vysvětlení fotbalového chuligánství založeného na normách maskulinity hrubé dělnické třídy (též přístup „Leicester School“) (Frosdick, Marsh, 2005)

sociální hnutí: snaha o prosazení společného zájmu nebo dosažení společného cíle prostřednictvím kolektivní akce mimo sféru etablovaných institucí (Giddens, 1999)

subkultura: soubor specifických norem, hodnot, vzorů chování a životní styl charakterizující určitou skupinu v rámci širšího společenství, případně tzv. dominantní či hlavní kultury, jíž je tato skupina konstitutivní součástí (Velký sociologický slovník, 1996)

UEFA: Union of European Football Associations, neboli Unie evropských fotbalových asociací (někdy též Evropská fotbalová unie), pořadatel evropských pohárových soutěží a Mistrovství Evropy ve fotbale (www.uefa.com)

ultras: mnohohrstevnaté hnutí aktivních a expresivních fotbalových fanoušků, které vzniklo v šedesátých letech 20. století v Itálii. Přídavné jméno „ultra“ vyjadřuje extrémnost podpory, kterou tito fanoušci svému týmu prokazují. Hnutí se projevuje na stadionech

(akustická i optická podpora mužstva, vyjadřování názorů) i mimo ně (akce, demonstrace). Kromě kreativní a originální tvorby choreografií, vlajek, transparentů, chorálů nebo graffiti se toto hnutí projevuje též významnou antisystémovou povahou, kritičností a teritorialitou (Voženílková, 2009).

zákaz vstupu na stadion: trest, který se uděluje fotbalovým výtržníkům za delikty spojené s fotbalem. Je však vnímán problematicky, neboť v evropských zemích neexistují jednotná kritéria pro jeho udělování. Některé země mohou udělovat trest zákazu vstupu na stadion jen soudně, v jiných zemích tento zákaz může vyslovit i veřejná autorita nebo dokonce soukromý fotbalový klub (srov. Čarnogurský, 2009)

Rejstřík

- akční týden proti rasismu, 110, 121
aktivní fanoušci, 96, 138
alkohol, 42, 72, 73
anglický model, 34
antisociální hnutí, 20
antisystémová povaha, 133
beduínský syndrom, 37
capo těž kápo, 82, 84
casual, 90, 134
dělení fanoušků, 32
derby, 62, 80, 89, 125
divácké násilí, 35
dobrovolnický sektor, 8
družba, 93
družstvo, 8, 14, 60, 68, 102, 103, 116, 124, 128, 131
eingetragener Verein, 39, 60, 120
etapa moderního fotbalového chuligánství, 38
etatistický model vztahu státu a OS, 13
Evropská úmluva, 108
extremismus, 46, 91
fanambasáda, 120
Fanbeauftragte, 40
fanklub, 98, 100
fanoušci, 1, 2, 1, 2, 3, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 42, 46, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 71, 72, 74, 77, 80, 81, 82, 85, 87, 94, 95, 96, 102, 108, 112, 117, 122, 123, 128, 138, 142
fanouškovská kultura, 44, 97, 98, 108, 112, 114, 121, 140
fanouškovské skupiny, 41, 49, 50, 52, 61, 65, 71, 74, 75, 76, 94, 128, 130, 131, 137, 138, 141, 142
fanprojekt, 39, 40, 68, 94, 105, 106, 107, 111, 112, 128, 153
Football Factory, 47, 51, 65, 72, 73, 155
fotbal, 2, 1, 36, 59, 62, 63, 71, 77, 78, 81, 91, 97, 100, 104, 109, 116, 123, 125, 127, 135, 139, 144, 147, 148, 150, 156
Fotbalová Asociace České republiky, 58
fotbaloví chuligáni, 10, 29, 31, 38, 77, 91, 140
hájení práv, 66, 112, 115, 126, 138, 139
hooligans, 30, 32, 33, 34, 42, 49, 51, 55, 88, 91, 92, 93, 100, 101, 128, 131, 132, 135, 137, 138, 153, 161
hooltras, 34, 45, 85, 88, 100, 141
choreografie, 78, 79, 84, 85, 93
chuligánství, 3, 28, 29, 34, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 46, 47, 73, 89, 90, 93, 94, 136, 140, 149
identita, 4, 19, 34, 43, 44, 65, 79, 91, 98, 122, 132, 133
Industrial and Provident Society, 124
iniciativa, 9, 13, 14, 16, 40, 60, 64, 65, 66, 82, 94, 95, 98, 112, 121, 123, 128, 131, 137, 138, 140
katallaxe, 7
kolektivní jednání, 18, 21, 23, 29

komercializace, 43, 61, 63, 98, 107, 139
 komercializace sportu, 61, 139
 konflikt, 19, 23, 34, 90
 konzumenti, 46, 81
 Koordinationsstelle Fanprojekte, 40, 106, 153
 korporativistický model vztahu státu a OOS, 12, 66
 korporativistický model vztahu státu a OS, 13
 kotel, 73, 87, 92, 93, 97, 109, 124, 125
 kritika systému, 134
 Leicester School, 41
 liberální model vztahu státu a OS, 12
 lobbying, 127, 128, 129, 140
 lockovská tradice, 5
 lokální patriotismus, 81
 mentalita ultra, 35, 86
 mládežnická kultura, 26
 moderní fotbal, 83, 87, 111
 Mondiali Antirazzisti, 111, 121, 153
 montesquieovská tradice, 5
 násilí, 1, 3, 16, 17, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 57, 61, 66, 67, 77, 79, 83, 89, 90, 91, 94, 100, 106, 107, 108, 111, 113, 114, 126, 127, 128, 134, 135, 140, 142, 144, 149, 151, 155
 nátlak, 80
 nátlakové skupiny, 64, 80
 neobčanská společnost, 11, 16, 91
 nestátní nezisková organizace, 8
 nezadatelná přirozená práva, 4
 nezadatelných přirozených práv, 5
 nezaujatí diváci, 33
 nezávislý sektor, 8
 neziskový sektor, 8
 nová média, 67, 68, 71, 91
 nová sociální hnutí, 21
 občanská společnost, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 17, 22, 58, 130, 143, 148, 151
 občanská veřejnost, 6
 občanské sdružení, 8, 54, 57, 58, 68, 108, 131, 132
 občanský sektor, 8, 9, 10
 občanství, 3, 17, 137
 organická občanská společnost, 10, 131
 organizace občanského sektoru, 8
 pasivní fanoušci, 138
 policejní násilí, 114
 prechuligánská etapa, 38
 prevence, 108, 155
 protest, 65, 66, 96, 126, 135, 139, 149
 pyrotechnika, 46, 67, 87, 94, 97, 98, 112, 114
 rasismus, 36, 66, 69, 75, 83, 94, 107, 109, 110, 111, 121, 127
 referenční rámec, 27, 135
 regionální rivalita, 80
 registr fotbalových násilníků, 114
 represe, 98, 106, 113
 rowdies, 79, 90
 samoregulující ekonomika, 6
 sebeorganizace, 64, 65, 139
 sebereprezentace, 20, 64, 65, 100, 132, 139

Sir Norman Chester Centre for Football Research, 36, 37
 skinheads, 27, 29
 skupiny přátel, 71, 138
 sociálně-demokratický model vztahu státu a OS, 13
 sociálně-preventivní práce s fanoušky, 105
 sociální ekonomika, 8
 sociální hnutí, 18, 19, 21, 23, 132, 143, 147, 152
 solidarita, 19, 73
 stará sociální hnutí, 21
 status veřejné prospěšnosti, 16
 strukturálně-operacionální definice, 9, 130, 131
 strukturální ambivalence světa ultras, 83, 133
 střešní organizace, 119
 subkultura, 25, 29, 30, 31, 135
 subkulturní styl, 27, 29, 77, 160
 subkultury mládeže, 28
 support, 78
 symbolické násilí, 37
 Teorie důvěry, 11
 teorie heterogenity, 11
 teorie sociálního státu, 12
 teorie sociálních podnikatelů, 11
 teorie sociálních zdrojů, 12
 teorie vzájemné závislosti, 12
 teorie zúčastněných aktérů, 13
 teritorialita, 80
 třetí sektor, 8
 UEFA, 1, 40, 105, 115, 118, 120, 121, 151
 ultras, 24, 25, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 37, 40, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 55, 62, 65, 67, 68, 69, 72, 73, 75, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 94, 96, 99, 100, 101, 102, 106, 111, 114, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 141, 142, 143, 146, 149, 161
 veřejná politika, 36, 38, 42, 57, 58, 127, 128, 129, 138, 140
 veřejné mínění, 6
 vytržení z komunity, 62
 zákaz vstupu na stadion, 38, 113

Seznam příloh

Příloha 1: Program politického hnutí Desítka pro domácí

Příloha 2: Manifest FC United of Manchester

Příloha 3: Vybrané fotografie a propagační materiály akcí fanouškovských skupin a organizací